

Jan Wolkers

Kort

Amerikaans

Jan Wolkers

Kort Amerikaans

Eerste druk 1962; vijftigste druk 2005
Copyright © 1962 Jan Wolkers, Pomona, Texel

www.meulenhoff.nl

www.volkskrant.nl

www.deleeslijst.nl

isbn 90 290 7644 5 / NUR 301

There is no trap so deadly as the trap you set for yourself

Raymond Chandler, *The Long Goodbye*

Voor Karina & Rosita

1

Hartstikke naakt, alleen zo'n klein dingetje hier,' zei Peter en klopte genotzuchtig op zijn kruis.

Eric keek omhoog naar het bioscoopdoek dat aan de overkant van de Breestraat boven de ingang van Trianon hing. Er stond een vrouw op die op het eerste gezicht naakt leek. Het was of haar schaamhaar met veters op z'n plaats werd gehouden als een valse baard. De borsten waren, met de tepels als vlezige stampers, van bloembladen voorzien. Sidderende bliksemschichtjes schoten vanuit haar navel over haar buik. Radiogolven, bestemd om door iedere mannelijke antenne te worden opgevangen. Triomfantelijk hield ze een boa constrictor met beide handen boven haar hoofd.

'Ze heeft een diamant in haar navel,' vervolgde Peter. 'Die beweegt en schittert als ze danst. Je weet niet wat je ziet.'

'Wanneer ben je er dan heen geweest,' vroeg Eric afwezig.

'Gisteravond. Ik ga er nog een keer heen. En daarna misschien nog wel eens.'

'Vuilak!'

'Lekker toch, zo'n vrouw die niet bang is om een slangetje ter hand te nemen.' Ze lachten en bleven staan voor de ingang van het postkantoor.

'Ik moet een brief aan mijn broer op de bus doen,' zei Eric. 'Even een paar postzegels halen.'

'Behendig manoeuvrerend met zijn map met tekeningen, waarmee hij op weg was naar de schilderacademie, schoof hij de draaideur binnen. In het glas dat vet was van de afdrukken van handen zag hij het bioscoopdoek weerspiegeld. De naakte danseres in de groene schaduw van een dreigend mannenhoofd. De titel die, in spiegelschrift, in Grieks vertaald leek.

MARIKA RÖKK IN KORA TERRY

In het postkantoor zaten alleen wat oude mannen op de banken aan de kant te suffen en te slapen. Eric liep naar een loket maar er zat niemand achter. Ook de andere loketten waren verlaten.

‘Worden er hier nog postzegels verkocht,’ riep hij ongeduldig.

Hij stak zijn hoofd door het loket en zag dat het personeel op stoelen was gaan staan en door de hoge ramen naar buiten keek.

‘Dat die stommelingen nog op straat komen,’ zei een meisje. ‘Waarom blijven ze niet zitten waar ze zitten,’ zei een kalende oudere man in een grijze stofjas. ‘Ze vragen er toch om.’

Snel liep Eric naar de draaideur. Tussen de harige borstel en de deurpost kon hij naar buiten kijken zonder gezien te worden. Er kwamen Duitse soldaten voorbij met het geweer onder de arm. Als jagers in een bietenveld liepen ze, langzaam en aandachtig, en staarden voor zich op de grond alsof er elk ogenblik een patrijs of fazant uit de straatstenen op zou kunnen fladderen. Ineens boog er een zich voorover en staarde gespannen naar de straat. Toen schraapte hij met de binnenkant van de zool van zijn laars over de grond.’ Hij riep iets en wenkte. Er kwamen vier soldaten om hem heen staan. Hij wees over de grond alsof daar een spoor liep. Daarna liepen ze met gebogen hoofd naar de overkant. Eric zag dat de onderkant van de geweerkolven, die eerst halfverscholen onder de oksel waren geweest, bij allen tegelijk, als op commando, naar de elleboog zakten. Aan de rand van het trottoir voor de hal van de bioscoop bleven ze staan. Toen gingen twee soldaten naar rechts en twee naar links. De bioscoop was gesloten, de hal verlaten.

Voor de kassa stond een manshoog bord waarop de aanvangstijden van de voorstellingen en krantenknipsels achter glas zaten. De soldaat die in het midden was blijven staan liep er voorzichtig heen. Toen sprong hij naar voren en sloeg met de kolf van zijn geweer tegen de zijkant van het bord. Met een luide klap en gerinkel van glas viel het opzij. Op de grond zat een man met zijn rug naar de straat. Het leek wel of hij daar op zijn knieën zat te bidden. De soldaat duwde de loop van het geweer tegen zijn schouder. De man stak zijn handen omhoog en kwam moeizaam overeind. Voor de soldaat strompelde hij de hal uit. Halverwege zijn dijbeen zat een grote rode vlek in zijn broek. De andere soldaten betastten en beklopten hem en voelden in zijn zakken. Toen trokken ze zijn armen omlaag, grepen hem bij zijn polsen en sleurden hem mee.

‘Die stumper,’ hoorde Eric iemand bij het raam zeggen.

‘Moet je eens kijken hoe ze hem die auto in trappen.’

‘Ze hebben er weer heel wat. Je zoon zal er maar bij zijn.’

Met schrik dacht Eric aan Peter die voor het postkantoor was blijven wachten. Had hij ze aan zien komen en kunnen ontsnappen? Het leek bijna

niet mogelijk, het was allemaal zo razendsnel gegaan. Hij durfde niet naar de andere kant van de deur te gaan om de straat verder in te kijken. Langzaam liep hij terug naar de loketten.

‘Hebben ze ook een jongen met een lange regenjas te pakken,’ riep hij.

Verschrikt keken ze om alsof het gevaar van buiten tot voor de balie was doorgedrongen. De oudere man in de grijze stofjas stapte stijf van de stoel en kwam naar het loket.

‘Een jongen van mijn leeftijd,’ zei Eric. ‘In een lange regenjas.’

‘Ook soms met zo’n mooie bos haar,’ zei de man misprijzend.

Eric keek hem fel aan en veegde de haarlok van zijn voorhoofd over het litteken op zijn linkerslaap.

‘Nee, met een kale kop,’ zei hij.

‘Die overvalwagen zat al vol,’ zei het meisje. ‘Ze hebben er hier alleen een uit de bioscoop gehaald. Die was behoorlijk toegetakeld.’

‘Die was het niet.’

‘Hoe ben je in jezusnaam hier binnengekomen,’ vroeg de man terwijl hij op de kruk achter het loket schoof en werktuiglijk zijn mappen met postzegels opensloeg.

‘Ik was net binnen toen ze kwamen,’ antwoordde Eric.

‘Ze hadden godverdomme wel achter je aan kunnen komen. Dan hadden we hier ook dat gelazer gehad. Waarom blijven jullie niet binnen.’

‘Tien grijze met het waterpaard,’ zei Eric en haalde de brief aan zijn broer uit zijn binnenzak.

‘Jij bent ook een ijskouwe,’ zei de man.

Onwillig scheurde hij een strook postzegels af en schoof die over de balie naar Eric. Zonder naar de man te kijken plakte hij vijf postzegels op de brief en liet de andere in zijn tekeningenmap glijden.

De straat lag verlaten als na een noodweer. De soldaten waren verdwenen. Eric liep naar de plaats waar de soldaat had gebukt. Er lag bloed op de grond. Druppels bloed die een spoor vormden naar de bioscoop. Hij volgde het tot aan de hal en sloeg toen links van de bioscoop de steeg in.

Ik moet straks naar de ouders van Peter toe, dacht hij. Maar misschien had hij ze zien aankomen, die moffen. Misschien was het ze alleen maar om die ene man te doen. Maar dan zou hij toch naar de schilderacademie zijn gegaan.

Halverwege de Pieterskerkgracht bleef hij staan en keek naar de gevel van de schilderacademie aan de overkant. Vlak onder de dakgoot zaten twee gevelstenen waarop, tegen een fluweelzachte achtergrond, in gouden kapitalen stond

rust baart lust en

lust met god is

rust. Langzaam slenterde hij de straat over. Links van de groene deur zat een bord: Teken- en Schilderacademie

ars aemula naturae. Hij zocht naar een bel maar kon die nergens ontdekken. Toen sloeg hij een paar keer met zijn vuist op de deur die onder de slagen meegaf. Hij duwde hem open en liep een ruime marmeren hal in waar vijf deuren op uitkwamen, vier geelgeokerde, rechts twee en links twee, en een groene deur vóór hem tussen twee boogramen waardoor een kil licht naar binnen viel. Hij keek naar de plaquette die boven de deur zat en waarop in verzonken gouden letters stond

Gesticht door Jan Kneppelhout.

Plotseling zag hij dat een van de deuren links open was gegaan. Uit de donkere streep keek iemand naar hem. Toen hij op de deur afliep zwaaide die open en een grote man in een witte jas met een flambard op stond in de deuropening. Hij leek op de oom van Benito uit het geïllustreerde album

Benito de jonge zwerver die op de plaatjes eruitzag of hij pas gehuild had, zo rood was zijn gezicht geaquarelleerd.

‘Hebt u geklopt,’ vroeg de man somber.

‘Op de buitendeur,’ zei Eric. ‘Maar er werd niet opengedaan, toen ben ik maar naar binnen gegaan. Ik wilde hier komen schilderen. Naakt als het kan.’

‘Naakt... kom jij maar gekleed hoor,’ zei hij luid lachend en liet een onverwoestbaar vals gebit achter zijn brede slappe lippen heen en weer kletteren. ‘Ik weet wel wat de bedoeling is,’ vervolgde hij. ‘Maar naakt, dat is moeilijk. Dat wordt gewoon te duur. Er werkt hier nog maar één leerling, een beetje zonderlinge man. Die moet niks van naakte vrouwen hebben, volgens mij. Trouwens, de modellen zijn allemaal zo mager als de pest geworden. Ze schamen zich om zich uit te kleden. Kan je zelf geen vriendin meebrengen die

niet te bleu is uitgevallen?’

‘Ik heb wel een vriendin,’ zei Eric. ‘Maar die zit onder de korsten. Haar huid is bedekt met broodschurft. Die kleedt zich niet uit waar anderen bij zijn. Ze doet het niet eens voor mij.’

‘Dat is dan misschien maar beter ook.’

Ineens keek hij Eric doordringend aan.

‘Hoe oud ben je eigenlijk?’ ‘In oktober word ik negentien.’

‘Moet je niet in Duitsland werken?’ ‘Ik ben ondergedoken voor de arbeidsdienst. Ik zit hier op een zolderkamer in de stad.’ Hij schrok van die bekentenis, maar toen hij naar de man keek, dacht hij dat iemand met een flambard op en een met verf besmeurde witte jas aan geen verrader kon zijn. ‘Mijn moeder komt iedere dag met de tram een pannetje eten brengen,’ vervolgde hij. ‘Dat is een riskante onderneming,’ zei de man, terwijl hij zijn lippen naar voren tuitte, zodat zijn mond op de aars van een groot zoogdier ging lijken. ‘Maar laat ik me eerst eens voorstellen. Van Grouw.’ Hij stak een grote hand uit die toen Eric er zijn smalle witte hand in legde nog roder leek dan zijn gezicht. Er groeiden zwarte haren op die aan de punten ombogen als insectenpoten. ‘Eric van Poelgeest,’ zei Eric. ‘Je wilt hier dus de hele dag komen schilderen.’ Alleen ‘s middags, ‘s Morgens werk ik. Dan schilder ik lampenkappen.’ ‘Lampenkappen,’ zei Van Grouw verwonderd. ‘Met zeventiende-eeuwse zeeslagen. Er is erg veel vraag naar. De mensen gaan zich steeds meer voor ons roemrijk verleden interesseren. Er is trouwens niet veel anders meer te koop.’ Van Grouw haalde zijn schouders op, stak zijn arm naar voren zodat uit de mouw van zijn witte jas een ook al harige pols tevoorschijn kwam en keek op zijn horloge. ‘Ik heb nu geen tijd meer om je de academie te laten zien. Wat mij betreft kan je morgen meteen beginnen. Als ik er niet ben ga je door deze deur.’ Hij liep naar de groene deur en opende die. Eric kwam naast hem staan en keek een binnenplaats op die bestraat was met gele stenen waartussen giftig groen mos groeide. Een grote vlierstruik hield de atmosfeer er vochtig. ‘Die deur ga je door,’ vervolgde Van Grouw terwijl hij op een wrakke deur wees in het gebouw dat de binnenplaats begrenste. ‘Je ziet dan een trap, die ga je op. Dan kom je vanzelf in het leerlingenatelier.’ Hij sloot de deur, legde zijn hand vertrouwelijk op Eric zijn schouder en liep met hem naar de buitendeur. ‘Het is wel heel wat om nu met schilderen te beginnen. Zo’n vrolijke tijd is het niet.’ ‘Nu ik uit huis ben heb ik eindelijk de kans. Ze zijn gereformeerd thuis.’ ‘Ja, dat is nou niet direct een milieu waarin je er maar op los kan gaan schilderen.’ ‘Bidt en werkt is ons devies,’ zei Eric met een wrange lach. ‘Je hoeft geen materiaal mee te

brengen, er is hier volop. Een eenvoudig stilleven, dat is het beste om mee te beginnen.' Hij keek naar de tekenmap van Eric en vroeg: 'Heb je werk bij je?' Eric knikte en gaf hem de map. Van Grouw opende hem en toen viel de strook postzegels op de grond. Hij raapte ze op en bekeek ze even. 'Het waterpaard,' zei hij. 'Een Germaans symbool. Dat vreemde wezen scheen de mensen vroeger hun dood aan te zeggen. Een mooie zegel.' Hij stopte de postzegels in de map en bladerde door de tekeningen. Iedere keer als hij tussen de landschappen een zelfportret tegenkwam keek hij Eric even onderzoekend aan. Zou hij het litteken missen, dacht Eric. 'Een somber pakket,' zei Van Grouw met een lichte spot in zijn stem. 'Een beetje wild, maar ik zie wel perspectief.'

2

‘Paul.... Paul!’

Omdat de jonkheer een afstammeling was van Franse adel, riep mevrouw zijn naam onder aan de trap alsof er iemand uit Warschau in huis woonde.

Jonkheer d’Ailleurs legde zijn penseel neer, ervoor zorgend dat de haren met verf buiten het bureaublad staken. Hij was een kleine man van rond de zestig. Zijn gezicht was ongezond bleekroze en doorgroefd met horizontale rimpels, als een stuk kalfsvlees waar de slager de snijrichting op heeft aangegeven.

Moeizaam schoof hij achter het bakbeest van een bureau vandaan en kwam, voor hij de deur uitging, even naast Eric staan die gebogen over de lichtbak bezig was het losbranden der kanonnen tijdens de vierdaagse zeeslag met Oost-Indische inkt van een reproductie op calqueerpapier over te trekken.

‘Dat is weer niks, dat is gewoonweg afschuwelijk,’ zei hij met zijn pedante castratenstem en trok van afgrijzen zijn haarloze wenkbrauwen op. ‘Het is niet alleen afschuwelijk, het is zelfs afstotend zou ik willen zeggen. Maar dat is kruitdamp, dat zie je toch. Dat moet fijntjes gebeuren. Je moet zo nu en dan de contour onderbreken, dat suggereert. Nu lijkt het wel of die rookwolken met dikke, zwarte touwen bij elkaar worden gehouden. Hoe jij ooit schilder moet worden,’ prevelde hij met zijn kleurloze lippen en liep hoofdschuddend de kamer uit.

Eric was blij dat hij de zure lucht niet meer rook die bijna zichtbaar als damp uit zijn pak opsteeg.

‘Laat hij het zelf maar eens proberen,’ zei hij tegen Elly, een blond joods meisje dat aan een tekentafel voor het raam met haar rug naar hem toe zat. ‘Maar wat doet die Rembrandt van het schemeruur. Hij bekliepert onze tekeningen met de meest afschuwelijke kleuren. Gewoon goor tabakssap. In die verfdoois van hem zit verdomme toch ook kobaltblauw en cadmiumrood.’

‘Hij stopt die penselen van hem in zijn stinkende pijpen,’ zei Elly lachend. Ze stond op en liep achter het bureau. ‘Moet je zo’n zee eens zien. Niet te geloven!’ Eric kwam naast haar staan en legde zijn arm om haar middel. ‘Dat is toch boerenkool die een dag heeft staan koken. Geen wonder dat er op die schepen zo moedig wordt gevochten. Als je verliest kielhalen ze je in die rommel van hem.”Ik moet er niet aan denken. Je zakt er niet eens in weg.”Over de golven lopen zoals Petrus is op zo’n zee een koud kunstje. Je krijgt alleen maar natte voetzolen.’ Onder het praten had hij voorzichtig het

truitje uit haar rok getrokken en ging met zijn hand door de opening naar binnen. Hij nam een stuk van haar kamizooltje tussen zijn vingers en wreef er zachtjes mee over haar rug. 'Moet dat nou,' vroeg Elly. 'Dat is toch fijn zo over je rug gewreven te worden.' Als Clark Gable het zou doen... En je hebt zelf zo'n aardig meisje. Of wil je me soms wijsmaken dat het je zuster is die op je stond te wachten.' Ze is pas zeventien. Dat is niet veel beter. Zoenen en wat tegen elkaar wrijven in een portiek. Daar blijft het bij. Jij zou me wel wat kunnen leren.' Ja zeg, ik ga geen liefdes lessen geven,' zei ze kattig. 'Dan zal ik je moeten dwingen,' zei hij grijnzend. 'Ik kan je laten doen wat ik wil. Dansen als Salome. Naakt, met het afgeslagen hoofd van de jonkheer op een zilveren schaal.' Jij mij dwingen,' zei Elly en schokte uitdagend met haar billen naar achteren. Eric ging met zijn hand naar haar warme vochtige oksel. Ze drukte haar arm niet tegen haar lichaam. Ineens trok hij de onderrand van haar borstenhouder naar voren zodat de borst eruit viel als een pudding uit de vorm. Met zijn vingertoppen wreef hij de tepel hard en kneep er zachtjes met zijn nagels in. 'Ik kan dreigen dat ik je aangeef als je niet alles doet wat ik zeg.' Dan ben je er zelf ook bij,' zei Elly kil en draaide zich om zodat de borst uit zijn hand schoot. Eric haalde zijn hand uit haar truitje en rook eraan. 'Nou zeker gaan beweren dat ik stink.' Je ruikt lekker. Naar de zomer en al die rotzooi. Echte zeep. Ik zal me wel met kleizeep wassen.' Daarom heb je natuurlijk zo'n grauwe kop,' zei Elly spottend. Eric liep naar het raam en staarde geleund op de vensterbank naar buiten. Voor de Ortskommandantur stopte een legerkleurige auto. De chauffeur stapte snel uit, liep om en hield het portier open voor een hoge officier. 'Weet je dat Peter opgepakt is,' zei hij. 'Die blonde jongen die je gisteren kwam afhalen?' Nog geen halfuur daarna. Gisteravond ben ik bij zijn ouders geweest. Hij moet loopgraven maken in Katwijk. Ze hebben kleren bij hem thuis opgehaald. Ik ben zelf ternauwernood ontsnapt. Hij stond op me te wachten voor het postkantoor toen er een razzia was. Als ik geen postzegels had moeten hebben was ik er ook bij geweest.' Jullie doen verdomme maar net of er niks aan de hand is. 'De trap kraakte. Eric liep bij het raam vandaan en Elly schoof achter de tekentafel. 'Hij probeert ons steeds te betrappen,' zei ze. 'Hij denkt zeker dat we hier even op de mat gaan liggen. Probeert hij je nooit te verleiden,' vroeg Eric, terwijl hij met een doekje de door de warmte van de lichtbak dik geworden inkt van zijn pen veegde.

'Zo af en toe. Het is eigenlijk een beetje zielig.'

'Als je 's middags alleen met hem bent?'

'Ben je gek! Er mag geen werktijd verloren gaan.'

'Niet in de baas zijn tijd.'

'De vrouw gaat het weekeinde naar de kleinkinderen, zegt hij dan. Als de

tijden niet zo bar en boos waren zouden we samen de bloemetjes eens buiten gaan zetten. Van plezier wrijft hij dan in zijn kleine handjes alsof het allemaal maar een grapje is. Maar hij komt dan wel aan mijn kamerdeur kloppen of ik nog wat kom drinken voor het slapen gaan. Maar ik heb altijd je-weet-wel.'

'Hij houdt het nogal uit achter die deur.'

Geruisloos liep Eric naar de deur en trok die met een ruk open. Jonkheer d'Ailleurs stond er gebogen achter, met zijn hoofd op sleutelgathoogte. Hij bukte zich en trok het kleedje recht.

'Wie hier toch altijd over de kleedjes struikelt zonder ze weer recht te leggen,' mompelde hij. Toen keek hij verwonderd naar Eric omhoog alsof hij nu pas zag dat de deur open was. 'Moet je erdoor,' vroeg hij en kwam overeind. 'Het is tijd,' zei Eric.

Hij liep naar de lichtbak en knipte die uit.

'Vergeet dat vod niet,' zei d'Ailleurs terwijl hij met een vies gezicht op Erics bontjasje wees dat over een stoel hing.

'Nee, zeker niet,' zei Eric.

Hij schoot zijn bontjasje aan, groette en ging schel fluitend de trap af.

Buiten rook hij de floxen die in de voortuin bloeiden. Hij stak de straat over en ging tussen de platanen lopen die in een dubbele rij op de begraste strook in het midden van de weg stonden. Hij keek naar het standbeeld van Boerhaave dat aan het begin van de laan boven een donkergroene golving van evergreens uitrees. Eric moest ineens denken aan de ansichtkaart die oom Leo vlak voor de oorlog uit Parijs gestuurd had. Er stond ook een donker silhouet op van een standbeeld van

een man met een mantel breed om zijn schouders geslagen.

Volgend jaar is alles voorbij, dacht hij, dan loop ik over die boulevard. Het kan niet lang meer duren. Dit wordt de laatste oorlogswinter.

Hij keek op de torenklok van het academisch ziekenhuis. Vijf over één. Linksaf sloeg hij de Rijnsburgerweg op. Toen hij vlak bij de spoorbomen was gingen ze naar beneden. Een man rende naar het midden van de weg en schoof met gebogen hoofd onder de slagboom door. Aan de andere kant van de rails sprong hij kwiek over de gesloten boom. Eric stak de weg over en ging de houten spoorbrug op. Op de brug boven de rails bleef hij staan. Door de ruimte tussen de planken kon hij het roestige grind tussen de bielsen zien liggen. Hij keek over het hek of de trein er al aankwam. De rails lagen witglimmend in de zon, schoten de weilanden buiten de stad in tot waar ze in het donker van een tunnel bij elkaar werden geknepen, als een hand die een

bos spaghetti omklemmt. Er kwam een witte wolk aan, die groter werd en langer en in het zonlicht blauw en oranje. Eric was ineens in een wolk van stoom gehuld.

Een paar seconden kan niemand me zien, dacht hij. De perfecte onderduiker.

3

Voor de academie was de hitte benauwend, maar op de binnenplaats was het zo kil dat er een seizoen verstreken leek in de paar seconden die Eric erover gedaan had om de marmeren hal door te lopen. Het was er slibberig als kleigrond in november. Hij moest voorzichtig lopen om niet op het mos uit te glijden. In de rechtermuur van de binnenplaats zaten drie grote ramen waarachter rijen invalidenwagens stonden.

Het materiaaldepot van het Groene Kruis, dacht Eric. Hij had het bordje ervan op de gevel van het gebouw naast de academie zien zitten.

Hij liep naar de deur die Van Grouw hem de vorige dag gewezen had en ging naar binnen. Door het ronde raam boven de deur viel een koel helder licht het trappenhuis in. Hij ging de eikenhouten trap op, die naar links boog en op een gang uitkwam. In de muur zat een raam waardoor Eric van boven af de binnenplaats in keek. In het Groene Kruisdepot liep een oude man stijf heen en weer door de paden die tussen de invalidenwagens uitgespaard waren. Met een wrokkige beweging duwde hij een wagen die scheef stond recht en liep toen naar het raam. Hij zakte een beetje door zijn knieën, schudde met zijn onderlijf, gaf een lichaamsdeel dat beknelde wat meer bewegingsvrijheid en keek omhoog of hij bij die intieme handeling niet bespied werd. Toen hij Eric voor het raam zag staan fronste hij misprijzend en wantrouwend zijn wenkbrauwen, zodat er boven zijn neuswortel een diepe groef ontstond. Eric knikte plechtig, maar de oude man balde zijn vuist, deed moeite die omhoog te steken, maar liet zijn arm met een jichtige beweging weer langs zijn lichaam zakken en liep van het raam weg.

Eric liep door en opende de deur aan het eind van de gang en stond in een ruim lokaal met een zoldering met dikke balken. In de linkermuur zaten drie grote ramen, maar de overvloed van licht die daardoor naar binnen kwam kon de schemer die tussen de balken hing niet verdrijven, zodat de diepe ruimte een geheimzinnige indruk wekte. In de muur tegenover de deur zaten drie kasten. De deur van de middelste stond open. Op de planken stonden attributen voor stillevenen. Een rij schedels, waarvan sommige blinkend wit, aardewerk, door stof en mot misvormde opgezette vogels, oude in leer en perkament gebonden boeken, waarvan de titel soms met inkt die verbleekt was achter op de banden was geschreven:

Godtvrugtige betraping over Christi Wonderwerken door Rumoldus Rombouts,

Nederduitsche Spreekwoorden, opgehelderd tot grondig verstand der

Tegen de achterwand stonden schildersezels bij elkaar geschoven. Alleen in het midden van het leerlingenatelier stond een ezel met een doek erop. Eric liep erheen maar nog voor hij de voorstelling op het doek gezien had, zag hij het stilleven met de witte schedel, de blauwe fles en de viool. Het stond opgesteld op een groot tekenbord dat op een kist was gelegd, vlak naast de deur waardoor hij was binnengekomen. De viool stond schuin omhoog tegen de muur, achter de schedel. De fles stond naast de schedel aan de raamkant. Er viel licht door dat een blauwe vlek veroorzaakte op de linkerslaap van de schedel. Toen keek hij naar het schilderij. Hij deed een stap achteruit en hield zijn adem in. De kleuren van het stilleven waren met grote nauwkeurigheid weergegeven, maar het licht dat door de fles op de zijkant van de schedel viel was paarsbruin geschilderd.

Ik verkeer in gevaar, dacht Eric. De man die dit heeft geschilderd moet geweten hebben dat ik hier zou komen. Van Grouw kon dit niet geschilderd hebben. Die ging niet in het leerlingenatelier staan werken. Maar hij had misschien tegen die zonderlinge schilder gezegd dat er een nieuwe leerling zou komen. Je herkent hem zo, want hij heeft een groot litteken op zijn kop. Precies op de plaats waar dat blauwe licht op die schedel valt. Alleen is het niet blauw. Dat zou hij wel willen. Het is afschuwelijk paarsbruin. Hij had een penseel gepakt, wat verf op het palet gemengd en over het blauw op de schedel gestreken. Belachelijk om te denken. Van Grouw ging geen schilderij verpesten om hem te beschrijven. Toch moest er meer achter zitten. Want hoe kon die schilder ertoe gekomen zijn zo'n rotkleur te gebruiken voor die blauwe weerschijn terwijl hij de kleuren verder natuurgetrouw weergegeven had.

Hij deed een paar stappen naar voren en boog zijn hoofd tot vlak voor het doek. Hij zag dat onder het paarsbruin de oorspronkelijke blauwe kleur zat en dat het schilderij droog was op de verf aan de zijkant van de schedel na.

Hij pakte het penseel dat voor het doek op de ezel lag en streek ermee over zijn wijsvinger. Toen liep hij naar het fonteintje in de linkerhoek van het atelier. Hij drukte zijn gezicht bijna tegen de spiegel erboven en hield zijn wijsvinger tegen zijn slaap.

Precies dezelfde kleur, dacht hij. Het is of die verf op mijn kop zit en het afgegeven heeft aan mijn vinger.

Hij veegde verf op het glas op de plaats waar het litteken weerspiegelde. Je zag het niet.

Misschien is het een flauwe grap, dacht hij. Is het op die schedel gesmeerd terwijl ik naar boven kwam. Misschien heeft die schilder me vanuit een raam over de binnenplaats zien aankomen. Het litteken zat aan die kant. Van boven af moet het te zien zijn geweest.

Eric draaide zich om en keek naar de muren en het plafond. Maar er waren zoveel gaten en barsten dat hij wel vanuit honderd verschillende plaatsen beloerd zou kunnen worden. Hij liep naar de deur tussen het fonteintje en de kasten. Op ooghoogte was een kaartje geprikt, van grouw - kunstschilder. Hij klopte op de deur en bleef een poos aandachtig staan luisteren. Toen drukte hij de deurknop naar beneden en duwde, maar de deur gaf niet mee. Er zat geen beweging in. Het leek wel of er aan de binnenkant grendels op geschoven waren.

Hij liep naar de dichtstbijzijnde kast en trok die open. Tegen de achterwand zat een kapstok. Aan een van de haken hing een grijze stofjas. In een hoek stond een antiek geweer met de loop op de grond. De kolf was ingelegd met sierlijk gegraveerde metalen platen. Eric pakte het geweer, hing het aan de riem over zijn schouder en liep naar de spiegel. Sombor en fanatiek keek hij naar zichzelf.

‘De opstand grijpt als een laaiend vuur om zich heen,’ mompelde hij. ‘Gewapende burgers hebben de belangrijkste gebouwen in handen weten te krijgen. De vijand heeft zich op stellingen rond de stad teruggetrokken. Onder de bezielende leiding van Eric van Poelgeest, die ondanks een ernstige verwonding aan de linkerslaap het leeuwendeel in het verdrijven van de vijand heeft gehad, zal men de strijd voortzetten tot het bittere einde. Overwinnen of sterven is het devies van deze onverzettelijke held.’

Hij bleef zichzelf een poos ernstig aankijken, toen zette hij het geweer terug en keek in de achterste kast. Maar hierin stonden, net als in de middelste, voorwerpen voor stilleven.

Toch moet ik alles onderzoeken, er kunnen hier geheime ruimten zijn, dacht hij.

Hij liep het atelier uit de gang in. Tegenover het raam waardoor hij naar de oude man gekeken had zat een deur. Hij deed hem open en kwam in een bergruimte. Er stonden gipsafgietsels onder een grauwe paardendecken van stof en in een hoek hing een skelet lossig aan een standaard. Overal op de grond lagen beschilderde stukken linnen die in woede van de spieramen leken gerukt. Alsof de grond vol lag met verwrongen aardewerk, mislukte groente en appels die niet rond hadden willen worden.

Ineens zag Eric dat het berghok geen plafond had, dat de ruimte zich daarboven voortzette. Dat het ijle licht uit een vervuild schuin dakraam naar

binnen viel. Hij liep naar een ladder die tegen de achtermuur stond en klom omhoog. Toen zijn hoofd boven de muur uit kwam zag hij een zolder die zo uitgestrekt was dat het leek of hij zich naar alle kanten tot de horizon voortzette. Toen zijn ogen aan de duisternis gewend waren, zag hij dat het dak doorliep tot de vloer. Nergens was het betimmerd. De grauwe dakpannen hingen verzakt tegen de panlatten als een schubbige te ruime huid. In het midden van de zolder was van gebruikt hout een kleine hut getimmerd waarvan de deur met een hangslot afgesloten was. Eric wilde erheen lopen, maar toen hij zijn handen van de vloer haalde waren die grijs van het stof. Op het hout was een duidelijke afdruk achtergebleven.

Ik zou mezelf verraden als ik erheen liep, dacht hij. In de toekomst kan het misschien nodig zijn dat niemand vermoedt dat ik weet dat hier een zolder is. Er kan trouwens niemand geweest zijn om door de vloer naar me te loeren. Dan zou ik de voetsporen even duidelijk moeten zien als de afdrukken van mijn handen. Tenzij er ook nog een andere toegang is. Hij pijnigde zijn ogen af maar kon niets ontdekken dat daar op leek.

Hij draaide zich op de ladder om en keek naar beneden de bergruimte in. Op een lage tafel naast de deur stond een gipsen tors van een Griekse Venus. Tegen de muur erachter stond een grote spiegel waarvan de foelie op zoveel plaatsen was afgeschilferd dat het spiegelbeeld van de tors aan een afschuwelijke huidziekte leek te lijden.

Hij klom de ladder af en liep ernaartoe. Van de vloer raapte hij een doek op en sloeg daarmee het stof van de tors. Daarna drukte hij zich tegen het gips aan. De harde billen voelde hij tegen zijn onderlichaam, de schouders tegen zijn borst. Hij liet zijn kin op het ronde schijfje rusten waar de hals afgesneden was. Met zijn linkerhand streelde hij de puntige borsten. Zijn rechterhand liet hij langs haar buik omlaagzakken tot waar de venusheuvel tussen de plooiën van de dijen naar voren golfde.

Zijn hand balde hij tot een vuist en hij stak zijn wijsvinger als een erectie naar voren.

Mijn gezicht is bijna zo bleek als het gips, dacht hij, terwijl hij in de spiegel keek. Het lijkt of het op die tors vastzit, of het er een geheel mee is. Een hermafrodit die een erectie krijgt van het strelen van zijn eigen borsten.

Hij draaide de tors op het platte ronde voetstuk met de voorkant naar zich toe, sloeg zijn armen om haar heen, drukte haar stevig tegen zich aan en deed zijn ogen dicht.

Ik hoef niet langer alleen te zijn, dacht hij. Eindelijk heb ik een vrouw gevonden voor wie ik niet bang hoef te zijn dat ze die vlek op mijn kop ziet. Die me niet zal verlaten. Voordat we elkaar gezien hadden hebben ze al

geprobeerd het te verpesten tussen ons. Maar ze trekt zich niets aan van de schaduw die over mijn smoel valt.

Zijn onderlichaam schokte wild tegen het gips, zijn nagels krasten over de billen. Hij vergat de barsten en gaten in de muren waardoor hij bespied zou kunnen worden. Hij vergat zelfs het litteken dat donkerder was geworden van opwinding.

4

Misschien gaat het met ons als met Apollo en Daphne, alleen omgekeerd, dacht Eric. Ik word van gips als ik haar aanraak. De verkalking is begonnen.

Hij liep naar het fonteintje en borstelde zijn handen onder de kraan, maar hij kon het gips onder zijn nagels niet weg krijgen.

Jongens die zich aftrekken bij een foto van Marika Rökk zijn er minder erg aan toe dan ik, dacht hij. Mijn vader heeft het vroeger wel goed gezien als ik gehurkt zat bij mijn terrarium met kikkers en padden. Als je aan je ouders en je broers en zusters evenveel liefde gaf als aan die koudbloedige dieren, dan zou het nog niet zo slecht met je aflopen. Die beesten zit je maar aan te halen en ons doe je niets dan het leven zuur maken. Als jij ooit een vrouw krijgt mag ze wel Jobs geduld en Salomo's wijsheid hebben. Die Griekse Venus heeft in ieder geval Jobs geduld, dacht hij.

Hij boende zo heftig dat het borsteltje uit zijn hand schoot. Toen hij zich bukte om het op te rapen viel hem het sleutelgat op in de deur van het atelier van Van Grouw. Hij ging er gehurkt voor zitten en keek naar binnen. Op een schildersezel stond een groot schilderij van een gesoigneerde jongeman in een grijze demi-saison. In zijn rechterhand hield hij een paar gele handschoenen zelfbewust voor zijn borst. Zijn andere hand rustte op de kop van een grote barzoi. Het blauw van de lucht waar de jongeman voor stond was om hem heen geschilderd of er een donker silhouet zou achterblijven als hij weg zou lopen.

Dat is wel even wat anders, dacht Eric. Ik heb altijd het gevoel of ik in de omgeving oplos. Verwarring en onzekerheid. Maar hij is niet weg te cijferen. Zelfs als hij er niet is brandt zijn afwezigheid nog een gat in het azuur.

Hij probeerde of hij meer van het atelier te zien kon krijgen, maar het enige dat hij nog zag was een stilleven met een doorgesneden rodekool dat op de vloer stond. Een wit dooraderde smerig rode bol.

Toen hij overeind wilde komen, zag hij dat iets donkers hem geluidloos door het atelier naderde. Verschrikt draaide hij zijn hoofd om. Op een paar stappen van hem af stond Van Grouw in het officiersuniform van de

WA. Zijn ogen stonden loerend onder de glimmende klep van zijn pet.

Eric voelde het zweet op zijn gezicht naar buiten komen, zijn lichaam begon

te trillen. De gestalte voor hem verbrokkelde, leek uit elkaar te vallen. Hij moest zijn ogen dichtdoen van duizeligheid. Toen hij ze weer opende stond Van Grouw voor hem als een affiche voor het Oostfront. Zijn lichaam was ontspannen. Door een brede glimlach over zijn gezicht leek de wrevel naar de plooiën in zijn hals te zijn gegleden.

‘Daar is nu iedereen altijd nieuwsgierig naar, naar wat er zich achter die deur bevindt,’ zei hij zoetsappig.

Eric stond moeizaam op. Hij hoorde het leer van de laarzen kraken en de pijpen van de rijbroek tegen elkaar schuren toen Van Grouw naar de deur liep en die voor hem opende.

‘Ga maar naar binnen,’ zei hij met een breed handgebaar. ‘Ik heb voor niemand geheimen.’

Eric slikte een paar keer, maar hij kon niets zeggen. Versuft liep hij het atelier van Van Grouw in.

‘Een zoon van kameraad Kroos, onze Groepsleider,’ zei Van Grouw op het schilderij wijzend. ‘Jammer, een hele begaafde jongen. Drie maanden geleden gesneuveld aan het Oostfront. Tragisch zoiets. Maar ook groots, want hij heeft zijn plicht gedaan.’

Mij zal je ook mijn plicht laten doen, dacht Eric terwijl hij het zweet van zijn gezicht veegde. Achter prikkeldraad, in een concentratiekamp. Als ik straks wegga staan er een paar mannen in burger in een portiek. Ze volgen me ongemerkt, tot ook mijn moeder op heterdaad betrapt is bij het hulp verlenen aan onderduikers. Ze zullen haar net zo lang ondervragen en martelen tot ze bekend dat mijn broer in het verzet zit.

Van Grouw liep naar een kast en haalde er een pakje sigaretten uit. ‘Neem een sigaret, het zijn Engelse.’ ‘Ik rook niet,’ zei Eric. ‘Neem het hele pakje maar. Zelf rook ik ook niet. Ik heb ze voor bezoekers. Je vader zal toch wel roken? Of misschien heb je wel een broer die rookt.’ Eric knikte terwijl hij werktuiglijk het pakje aannam en in zijn zak stopte. Maar ineens bedacht hij dat Van Grouw hem waarschijnlijk die sigaretten gegeven had om hem in dubbele staat van beschuldiging te stellen. Onderduiken en zwarte handel in sigaretten. Ik moet ze straks kwijt, dacht hij en bleef ze in zijn broekzak vasthouden. ‘Ik heb nog iets voor je,’ zei Van Grouw. ‘Want als je niet rookt zal je wel snoepen.’ Hij liep naar een andere kast waarvan de planken vol stonden met conservenblikken en stopflessen met rijst. ‘Houd je hiervan,’ vroeg hij en gaf Eric een platte langwerpige fles zuurtjes. Met zijn linkerhand pakte Eric de fles aan. ‘Ben je links?’ Eric liet het pakje sigaretten los, haalde zijn hand uit zijn broekzak en schudde zijn hoofd. ‘Niet dat dat een bezwaar zou zijn, hoor. Leonardo da Vinci was zelfs links.’ Eric bekeek de fles met

zuurtjes. Het was er precies zo een als hij als kind vaak van oom Leo voor zijn verjaardag kreeg. Er zaten matglimmende zilverkleurige kussentjes in waarover gekleurde streepjes liepen. Hij probeerde ze los te schudden om maar wat te doen.

‘Dat zal niet zomaar lukken, ze staan hier al jaren. Ik zou het thuis voorzichtig met een mes proberen. Of anders tik je de fles maar stuk.’

Hij houdt er in ieder geval rekening mee dat ik nog thuiskom, dacht Eric.

Ineens pakte Van Grouw hem bij zijn kin en draaide de linkerkant van zijn gezicht naar zich toe.

‘Dat is nou een echt Germaans profiel, of Romeins, maar dat is zo ongeveer hetzelfde, want de Romeinen zijn bij het vervaardigen van beeldhouwwerken van het Germaanse type uitgegaan dat toen erg in trek was. Je weet wel, ze hadden nogal wat succes in de arena’s en de lijfwachten van de keizers bestonden voornamelijk uit Germanen.’ Hij liet Erics kin los en vervolgde: ‘En ook de schedel, hoog, zonder zo’n primitief achterhoofd. Ja, als de Russen hier komen gaan we er allemaal aan, wij hoogschedeligen.’

Hij trok zijn schouders op alsof hij zich met de kraag van zijn uniformjas wilde beschermen tegen een denkbeeldig nekschot.

‘Alleen de mongooltjes laten ze leven,’ hoorde Eric zichzelf ineens zeggen.

Van Grouw keek hem even onderzoekend aan.

‘Ik kan heus wel tegen een grapje,’ zei hij wrang. ‘Maar dit is bittere ernst. Hier, bekijk dit maar eens.’

Hij haalde een boekje uit de borstzak van zijn uniformjas en bladerde erin. Eric herkende het. Een jaar geleden was het huis aan huis verspreid. Op het omslag stonden foto’s van Duitse soldaten die als bevrijders juichend door de bevolking van de Oekraïne binnen werden gehaald. Binnenin foto’s van de schanddaden van de bolsjewisten. Kuilen vol met verminkte lijken, tot op het bot uitgemergelde gevangenen. Zijn vader had gezegd dat het allemaal joden waren, en die kon het weten want hij was in de jodenbuurt in Amsterdam geboren en had er tot zijn dertigste gewoond.

Van Grouw gaf hem het boekje, opengeslagen op de foto’s met de gruwelijk gevulde kuilen.

‘Bekijk dit eens, dan rijzen de haren je te berge.’

‘Het lijken wel joden,’ zei Eric.

‘Joden,’ vroeg Van Grouw verwonderd en kwam naast hem staan. ‘Dat zijn echte Russische typen. Die zijn ook donker. Is het niet vreselijk dat zoiets in

onze tijd mogelijk is. En als Duitsland geen stand zou houden werd heel Europa één zo'n grote kuil. Alleen door saamhorigheid kunnen we de barbaren keren. Want dat is voor mij een van de belangrijkste facetten van het nationaal-socialisme, de eenwording van Europa. Dat moet met een sterke hand gebeuren, en die heeft Hitler. Langs parlementaire weg zou dat een proces worden waar minstens een halve eeuw mee gemoeid zou zijn. En dan is het te laat. Dan zijn we voorgoed door Amerika en Rusland overvleugeld.' Hij kneep zijn ogen dicht en vervolgde: 'Ik weet wel, er gebeuren op het ogenblik dingen waar ik persoonlijk niet achter sta, zoals het gedwongen tewerkstellen van mensen. Maar als er nooit met geweld was opgetreden stonden we nu nog om de heilige eiken de toekomst uit de ingewanden van offerdieren af te lezen.'

Hij opende zijn ogen en keek Eric onderzoekend aan.

Ik moet me kalm houden, dacht hij. Laat ik aan mijn ouders en mijn broer denken.

Hij knikte en probeerde zo nietszeggend mogelijk te kijken.

'Je hoeft het niet met me eens te zijn hoor,' zei Van Grouw. 'Maar ook jij zal eens onze zijde kiezen. Als eerst de oorlog maar gewonnen is.'

Hij zette zijn pet af en wierp die met een sierlijke boog op een tafeltje. Op zijn voorhoofd, vlak beneden de grens van zijn haarinplanting, bleef een rode moet achter alsof ze geprobeerd hadden hem met een bot mes te scalperen.

'Wat heb jij in godsnaam uitgevoerd,' vroeg hij ineens terwijl hij naar Eric's kleren keek die onder de witte veggen zaten.

'Ik heb de tors uit het berghok gehaald,' zei Eric in verwarring. 'Ik wilde hem voor een stilleven gebruiken. Maar ik heb hem weer weggezet, omdat ik dacht dat het beter was u er eerst toestemming voor te vragen.'

'Je bent toch niet de zolder opgegaan,' vroeg Van Grouw.

Eric keek hem even aan terwijl hij het witte stof van zijn kleren sloeg.

'Is daar een zolder,' vroeg hij.

'De vloer ervan is zo rot, het is levensgevaarlijk om daar op te gaan rondlopen. Zodra de oorlog voorbij is moet die vernieuwd worden. Dat weet je dus. Een gewaarschuwd man geldt voor twee.' Voor Eric liep hij het leerlingenatelier in en zei: 'Nu gaan we eens flink aan het werk.'

Toen Eric langs het raam liep zag hij beneden in het materiaaldepot van het Groene Kruis de oude man weer voor het raam staan. Van Grouw kwam naast hem staan. De blik van de oude man ging omhoog alsof hij voelde dat er naar hem gekeken werd. Toen hij ze zag staan maakte zijn mond een beweging

alsof hij iets snauwde. Toen liep hij met een hoge rug tussen de invalidenwagens door weg.

‘Dat heerschap schijnt ons niet erg te mogen,’ zei Van Grouw. ‘Moet ik je soms helpen bij het opstellen van een stilleven,’ vroeg hij terwijl hij voor het raam vandaan liep.

‘Mag ik het eerst zelf proberen?’

‘Maar natuurlijk,’ zei Van Grouw. Toen lachte hij een beetje kwaadaardig en zei: ‘Die tors kun je er dus ook voor gebruiken. Een beetje vrouwelijk schoon zal ons geen kwaad doen in dit sombere tijdsgewricht.’

5

Toen Eric de academie uitkwam keek hij zo onopvallend mogelijk om zich heen. Aan het eind van de straat ging de ambachtsschool uit. Luidruchtig stroomden de jongens naar buiten. Tegenover de academie stond een man in een deuropening een pijp te roken met zijn ogen dicht en zijn gezicht naar de zon. Zijn armen losjes over elkaar.

Zou hij zijn gezicht zo houden om door zijn oogharen naar me te kunnen loeren, vroeg Eric zich af.

Terwijl hij naar de man bleef kijken strekte hij ineens zijn rechterarm alsof hij een bal ging wegwerpen. Maar het gezicht van de man bleef onbewogen. Alleen kwam er een dun sliertje rook uit zijn pijp.

Eric liep naar de rand van het trottoir en ging daar lopen waar de schaduw van de huizen precies tot aan zijn schouder kwam. In de winkelruit van een rijwielhandel zag hij zijn gezicht voorbijkomen, fel verlicht. Aan de overkant stond een jonge vrouw in een zwarte regenjas voor de etalage van een kruidenierswinkel. Eric zag aan de houding van haar hoofd dat ze hem in de weerspiegeling van het raam volgde.

Waar komt ze zo ineens vandaan, dacht hij. Ze heeft blond opgestoken haar als al die fascistenhoeren. Ze willen er natuurlijk zoveel mogelijk tegelijk vangen, daarom gaan ze eerst een poos mijn gangen na.

Toen de vrouw in de weerspiegeling van het raam zag dat hij naar haar keek, keek ze aandachtig in de etalage.

Wat heeft ze daar te zoeken, dacht hij. Er staan alleen maar lege etalagedozen in van producten die allang niet meer te krijgen zijn.

Toen hij de steeg naast de bioscoop inliep keek hij om. Met gebogen hoofd slenterde de vrouw langzaam zijn kant uit.

Bij de halte van het trammetje uit Oegstgeest ging hij achter in een portiek staan. Hij zakte door zijn knieën en boog zijn hoofd opzij, zodat hij de klok op de toren van het stadhuis kon zien. Het was halfvijf. Zijn moeder kon ieder ogenblik komen. Hij liep naar de hoek van het portiek en keek voorzichtig de Breestraat in. De blonde vrouw was nergens te zien.

Als ze me gevolgd is heeft ze zich natuurlijk ook in een portiek verstopt, dacht Eric. Ze maakt aantekeningen in een zakboekje waarop staat *De zaak E. van P.*

In de verte kwam het trammetje om de bocht. Toen het stopte viel er een regen van blauwe vonken knetterend van de beugel. Zijn moeder, die al in de deuropening verschenen was, deinsde verschrikt achteruit. Ze wachtte even, toen stapte ze uit.

Het is een moedige vrouw, dacht Eric. Ze trotseert het hellevuur voor mij. Ze heeft me al vanuit de tram gezien, maar ze weet zich te beheersen. Ze doet net of ze me niet ziet. Ik ken de mens niet. Wat draagt ze toch altijd een bespottelijke hoedjes. Misschien als bescherming, want het lijkt onmogelijk dat een vrouw met zo'n hoofddekseel tussen SS-ers weggevoerd zou worden.

Achter het trammetje stak ze de Breesstraat over en ging de Maarsmansteeg in. Langzaam slenterde Eric achter haar aan. Voor een zijetalage bleef ze staan. Toen ze hem in de weerspiegeling van het raam zag aankomen liep ze door. Eric ging vlak achter haar lopen. Haar hoedje deinde bij iedere stap op en neer met haar haarwring, waaraan het met een hoedenpen met een parelkleurige glazen druppel aan het uiteinde zat vastgestoken. Haar kousen zaten in ringen om haar onderbenen. Haar hakken waren aan de binnenkant tot het leer afgesleten, zodat haar voeten zo nu en dan zwikten. Hij keek naar haar schamele zwarte jas die om haar dikke lichaam spande en bij de zoom naar het midden toe met een flauwe boog omhoogliep. Er kwam een rand van haar gebloemde japon onderuit die versleten en rafelig was.

Wild stak hij zijn handen in zijn zakken of hij pijn in zijn kruis kreeg. Hij voelde het pakje sigaretten en de fles zuurtjes en greep ze stevig vast.

‘Moeder, loop rustig door,’ zei hij zacht. ‘Het kan dat ik gevolgd word. Loop bij Van Leur het portiek in en zet het pannetje er achterin op de grond. Ga langs de achterkant van het stadhuis naar de tramhalte. Let goed op een vrouw in een zwarte regenjas met opgestoken blond haar. Als je merkt dat ze je volgt ga dan niet naar huis. Probeer haar kwijt te raken. Loop desnoods de Leidse Hout in. Ik loop nu langs je. Pak gauw een pakje sigaretten aan. Voor vader. En een fles zuurtjes voor de kinderen.’

Hij hoorde zijn moeder heftig hijgen. Toen hij haar voorbijliep haalde hij de sigaretten en de zuurtjes uit zijn zak en wilde ze haar snel geven, maar ze stak zo zenuwachtig haar hand uit, dat ze de fles en het pakje uit zijn hand stootte. Hij hoorde de fles achter zich stukvallen. Toen hij omkeek stond zijn moeder voorovergebogen. Haar haarwring was losgegaan, haar hoedje bungelde halverwege de straatstenen en haar hoofd aan een dikke streng haar.

Eric liep naar de Nieuwe Rijn en ging met zijn rug tegen de zijkant van de brugleuning staan, waarvandaan hij door de hele Maarsmansteeg kon kijken. Er liep alleen een man met een houten been in een zwaaiende cadans. Toen zijn moeder uit het portiek kwam liep hij de steeg weer in. Ze keek schichtig

om naar de vreemde stappen achter zich. Toen Eric zijn moeder passeerde durfde ze hem niet aan te kijken. Haar ogen leken kleurloos van angst. Haar gezicht was rood van het bukken. Haar haarwring hing als een slordige knot wol onder de rand van haar hoedje uit.

Eric ging het portiek in en pakte het pannetje dat in een luier gewikkeld zat die op het deksel met een dubbele knoop was vastgemaakt. Toen hij naar buiten kwam zat de invalide man op de stoeprand gulzig de zuurtjes uit de glasscherven bij elkaar te graaien. Zijn houten been stak naar voren of hij Eric wilde laten struikelen.

6

Eric liep de Maarsmansteeg uit. In de verte sloeg zijn moeder rechtsaf naar de tramhalte in de Breestraat.

Ze wordt niet gevolgd, dacht hij, terwijl hij om zich heen keek. Misschien vond die blonde vrouw me gewoon aardig. Maar dat is niet mogelijk. We moeten voorzichtiger worden, meer afwisseling brengen in het programma. Ik kan bij de halte waar ik altijd op haar wacht instappen, dan kan ze me in de tram het pannetje geven. Bij de eerstkomende halte stapt ze dan uit, terwijl ik verder meerijd. De volgende keer rijdt zij tot het eindpunt mee en kan me het pannetje op de terugweg geven. We kunnen het op honderden manieren variëren. De hele stad door. Op even dagen sta ik bij een halte de stad in, op oneven dagen de stad uit. En ook dat moet iedere week weer veranderen. Er mag geen enkele kans zijn dat ze haar te pakken krijgen, want dan komen ze ook mijn broer op het spoor. Vanavond moet ik alles duidelijk op papier zetten. In blokletters, anders kan ze het niet lezen en loopt alles verkeerd.

Bij de fontein op de Vismarkt bleef hij staan en leunde tegen het hekwerk eromheen. Uit de geopende bek van een marmeren vis die door een naakt jongetje in de armen werd gehouden, liep een dunne straal water in het bekken. Het water liep over de rand zodat het marmer leek te rillen. Een jongen kwam naast hem staan en wees naar het marmeren jongetje.

‘Zijn lul is eraf,’ zei hij.

Eric keek hem aan. Zijn gezicht was bleek. Om zijn ogen was het vlees lichtblauw.

‘Vroeg ik jou wat,’ zei Eric.

‘Ik zei wat,’ zei de jongen en liep fluitend door.

Ze lijken allemaal op het schilderij in de Lakenhal waarop burgemeester Van der Werff zijn arm aanbiedt als voedsel aan de hongerende bevolking, dacht hij. Ze zijn het beleg van 1574 door de Spanjaarden nooit te boven gekomen. Het zijn altijd hongerlijers en armoedzaaiers gebleven, op zoek naar hutspot met klapstuk. De armoede straalt van ze af en is erfelijk geworden. Zelfs de dikken zien er niet welgedaan uit, maar voos alsof ze met een fietspomp zijn opgeblazen.

Hij slenterde verder langs het gele water van de Nieuwe Rijn dat stilstond en stonk. Op de Botermarkt bleef hij staan voor de kunsthandel waar hij drie aquarellen in commissie had gegeven. Hij keek in de etalage naar de twee

stadsgezichten en het duinlandschap met in de verte de koepel van het Kurhaus.

Onverkoopbaar, dacht hij. Ik kan van de maand mijn huur niet betalen.

Hij liep naar de deur en keek de winkel in. De eigenaar hing gemelijk over de toonbank met zijn mollige romp en bladerde in een boek. Toen hij Eric zag trokken er slappe plooiën van zijn mondhoeken naar zijn kin en langzaam schudde hij zijn vlezig hoofd. Daarna bladerde hij verder.

Hij heeft ze natuurlijk al verkocht, die dikke oplichter, dacht Eric terwijl hij wegliep. Of geruild voor een zij spek. Hij wacht tot ik het vergeten ben en dan levert hij ze af. Maar ik blijf iedere dag komen. Stom om geen bewijs te vragen en geen duidelijke afspraak te maken over de prijs.

Voor hij naar huis ging met zijn pannetje eten liep hij nog even langs de boekhandel van Klaver aan de overkant van het water, waar zijn meisje als verkoopster werkte en keek naar binnen. Er waren geen klanten in de winkel. Ans zat aan een klein bureau achter een schrijfmachine. Uit een groene lampenkap viel licht over haar heen en trok een contour van goud langs haar zwarte, naar haar schouders uitstaande haar. Hij moest zich beheersen om niet met het pannetje tegen het raam te tikken.

‘De heilige maagd,’ mompelde hij. ‘Daar moet vandaag een eind aan komen. Na die tors iets warmes en zachts. Gauw naar huis anders wordt m’n eten koud.’

Door de Donkersteeg liep hij naar de Mare, waar in het huis op de hoek van de eerste zijstraat zijn zolderkamer was.

Hij ging op zijn bed zitten, klemde het pannetje tussen zijn dijen en knoopte de luiër los. Op het deksel lagen twee samengevouwen papiertjes alsof hij voor het eten poeiers moest innemen. In het ene zat een kwartje. Op het papiertje had zijn moeder in haar regelmatige handschrift geschreven Voor een peer of een appel. In het andere zat selderiezout waar hij een paar dagen geleden om gevraagd had. Hij deed het pannetje open, legde het druppelende deksel op de grond en keek zonder eetlust naar de stampot van andijvie met een grijze bal schijngehakt. Hij strooide een beetje selderiezout over de groenige brij, pakte een vork van tafel en ging al etende heen en weer lopen.

Van Grouw heeft niets gezegd over het litteken toen hij mijn kop zo ijverig bestudeerde op zijn onvervalst arische kenmerken, dacht hij. Dat heeft hij niet gedaan om me te ontzien. Hij kan niet weten wat het voor me betekent, dat ik

er van jongs af aan mee gepest ben. Door mijn vriendjes, door mijn broers en zusters als ik ruzie met ze had. Bruine cilinder olievlek, riepen ze. Toen ik een jaar of zeven was hoorde ik mijn vader zeggen toen ik verscholen achter de divan zat, dat ik voor mijn leven geschandaliseerd was. Vooral als mijn haar pas geknipt was zag je het erg. Kort Amerikaans model, godverdomme. Om een paar dubbeltjes uit te sparen. Je vraagt de kapper of hij het korter knipt dan de vorige keer, anders stuur ik je terug. Kort Amerikaans zeg je maar. Je denkt zeker dat het geld me op de rug groeit. Het geld niet maar de kinderen wel, dacht hij grimmig. Het moest verboden worden om zoveel kinderen te krijgen dat het niet meer te overzien is. Na ieder kind moest bij de vader een bal weggehaald worden.

Dan was het gedonder na twee afgelopen.

Hij haalde de zelfportretten uit de tekenmap en prikte die met punaises aan de wand. Toen liep hij naar het raam en keek op de klok van de Harteburgkerk.

Tien voor, ik moet Ans afhalen, dacht hij. Het moet en zal nu gebeuren. Nu ik een eigen kamer heb kan ze niet meer zeggen dat ze bang is dat er iemand aankomt en daarom haar broekje niet uit durft te doen. Ik moet haar pesten met die tors. In geuren en kleuren vertellen hoe mooi die borsten zijn en die billen. Gewoon zeggen wat ik ermee gedaan heb. Dat ik het geil tussen haar benen vandaan heb geveegd. Dat ze alleen wat moeite had om haar dijnen van elkaar te doen. Of zeggen dat ik naar model geschilderd heb. Dat er een wildvreemd meisje naakt voor me geposeerd heeft en dat zij dus niet achter kan blijven.

Hij zette het lege pannetje onder de kraan in de vaste wastafel en trok het kleed over zijn onopgemaakte bed recht.

Ik moet een boek zien te stelen, dacht hij. Als ze het merkt kan ik vragen of ze voor me biecht. Bidt voor ons zondaars nu en in het uur van onze dood.

Met een grijnslach deed hij zijn bontjasje uit en pakte zijn zwarte regenjas van de spijker. Terwijl hij de trap afgang trok hij hem aan. De ceintuur snoerde hij zo strak aan dat de jas naar onderen toe een beetje uit ging staan.

Van Grouw was natuurlijk blij toen hij dat litteken zag, maar hij verborg dat onder een lulpraatje over Germanen en Romeinen. Hij heeft houvast aan me. Hij kan tegen de

SD zeggen dat vergissen onmogelijk is. Litteken aan linkerslaap. Maar waarom zou hij dan die komedie opgevoerd hebben toen ik vanmiddag dat stilleven opgesteld had met die tors en die schedels. Dat het een schitterend symbool was van het leven en de vergankelijkheid. Die erhabene Frau en die

bruine tandeloze doodskoppen. Der Tod und das Madchen, en zulk soort flauwekul.

Het gordijn was al voor de deur van de boekhandel geschoven. Eric bewoog een paar keer ongeduldig de koperen deurknop op en neer. Er klonken voetstappen, zacht en wankel, bijna alleen het tikken van de hakken. Ans deed open.

‘Dag, ben jij het,’ zei ze met een hees kinderlijk stemmetje.

‘Nee, professor Bakfiets voor het verzamelde werk van Victor Hugo,’ mompelde hij terwijl hij de boekhandel inliep.

‘Ik dacht dat je gisteren zou komen,’ zei ze.

‘Gisteren kon ik niet. Toen is Peter bij een razzia opgepakt. Ik moest naar zijn ouders.’

‘Is Peter opgepakt,’ vroeg ze angstig. ‘Door de Duitsers?’

‘Nee, door de Engelsen, is ‘t nou goed!’

Ze dook in elkaar bij zijn uitval, liep angstig de winkel in en zei: ‘Ik ga mijn tasje halen.’

Wat een trut is het toch eigenlijk, dacht Eric. En ze is nog rooms ook. Maar ze laat zich tongzoenen door de pastoor, dat wel. Ze is te bang om te weigeren. Ik moest een gewoon meisje nemen, niet zo’n overschuwe marmot. Een meisje dat met je meegaat naar je kamer en zich rustig uitkleedt. Dat haar ondergoed op de stoel naast het bed wappert en zegt: ‘Kom je!’ En dan haar dijen van elkaar doet. Elly bijvoorbeeld. Elly zou zo zijn, dat kon je aan haar zien. Geileisende ogen, zoals Peter gezegd had. En die had haar alleen maar van onderaf voor het raam naar hem zien staan kijken.

Hij liep langs de tafel waarop plaatwerken en kunstboeken waren uitgesteld.

Dat moet ik hebben, dacht hij, en pakte een boek waarop stond ANATOMIE VOOR KUNSTENAARS.

Hij legde de boeken die eromheen lagen zo dat de lege plek niet meer te zien was en keek toen naar Ans. Ze stond met haar rug naar hem toe haar haren te kammen voor een spiegel tegen de achterwand.

Zou ze me in de spiegel kunnen zien, vroeg hij zich af. Ik moet iets aan haar vragen. Als ze praat kan ik horen of ze naar me kijkt.

‘Was het druk vandaag,’ vroeg hij.

‘Bijna niemand. Een paar studenten. O ja, en een vreemd mannetje dat prenten wilde hebben met het corpus van de mens, zoals hij zei. Om te

bestuderen. Maar meneer had hem door. Toen hij hem een boek met wetenschappelijke tekeningen liet zien was dat de bedoeling niet.'

'De vuilak,' zei Eric quasi verontwaardigd.

Hij stopte het boek onder zijn regenjas. Hij moest zijn kraag omhoogdoen en de bovenste knoop dichtmaken om het helemaal te verbergen. Hij sloeg er een paar keer op maar het borststuk van zijn regenjas bleef er onnatuurlijk rechthoekig uitzien.

'Wat sta je toch te doen?'

'Ik heb het op m'n borst,' zei Eric kuchend en lachte ingehouden.

De doosmens die overal vierkant tegen is, dacht hij. Het dodelijk schot dat in de op het hart gedragen bijbel blijft steken. Zou de ceintuur strak genoeg zitten?

'Was het een mannetje met een kaal hoofd en broekveren aan de pijpen van zijn broek,' vroeg hij.

'Hij was wel kaal.'

'O, dan weet ik al wie het was. Dat was de koeienlikker.'

'Wat zeg je nou?'

'De koeienlikker wordt die genoemd. Dat is een hele vreemde man, daar mag je wel voor oppassen. Meneer Rozier heet hij. Als hij koeien in het weiland ziet lopen denkt hij dat het naakte vrouwen zijn en rent eropaf. Door sloten en mest. Hij is door niets tegen te houden. Onder het kroos en de algen komt hij bij die blaarkoppen aan en omhelst ze. Meestal krijgt hij dan een trap. Verleden jaar heeft Peter hem in het weiland gezien met zijn broek open. Hij zette een kistje achter een koebeest en probeerde erbij te komen. Maar die koe liep steeds weg. Geen wonder, want het is een griezel. Toen Peter tevoorschijn kwam en vroeg of hij hem soms helpen moest zei hij dat hij een horzel van de rug van dat beest wilde slaan. Maar hij

heeft toen wel mooi met mond- en klauwzeer in het ziekenhuis gelegen. 'Eric moest ineens verschrikkelijk lachen. Al zijn angst van de hele dag lachte hij weg. 'Wat lach je,' vroeg Ans bezorgd. Ze kwam achter uit de winkel en bleef bij de wenteltrap staan. 'Oehoe, ik ga weg,' riep ze naar boven. 'Sluit u?' Ze wachtte niet op antwoord maar liep meteen door naar de deur. 'Dat is toch niet waar wat je over die man vertelde,' vroeg ze. Achter hem aan liep ze de winkel uit. 'Zo waar als ik hier loop. Het is een kennis van mijn ouders. Hij was vroeger diaken in onze kerk. Je ziet hem altijd door de stad zwerven. Een ongevaarlijke gek. Behalve voor de veestapel dan.' 'Dat zulke mensen bestaan,' zei ze met afschuw. 'Daar wordt al in de bijbel tegen

gewaarschuwd, tegen sodomieten. Die man is een riool. Ik zou je er nog veel meer over kunnen vertellen. Wat die allemaal uitvreet!”Nu niet, hè,’ smeekte ze. ‘Het is zo’n mooie avond. Breng je me naar de tram?”Eerst moet je mijn kamer zien. Ik zit er nu al zo lang en je bent er nog steeds niet geweest.’Ze keek hem vluchtig aan. Zijn gezicht stond stroef, ze durfde niet te weigeren. ‘Even dan. Maar ik moet om zeven uur weg.’Onder het lopen drukte hij haar tegen zich aan. Hun heupen stootten bij iedere stap tegen elkaar. ‘Waarom heb je je regenjas aan,’ vroeg ze. ‘Het zweet staat op je gezicht.”Je moet niet zo op me letten,’ zei hij wrevelig. Hij maakte een snel pasje zodat hij haar lichaam niet meer tegen zich aan voelde schokken. ‘Ben je nou kwaad,’ vroeg ze droevig.

Hij gaf geen antwoord. Luid schreeuwend kwam er een troep opgeschoten jongens langs. Een van hen draaide zich om en bleef staan.

‘Lord Wanhoop met z’n meid,’ schreeuwde hij. Toen rende hij zijn vrienden achterna.

Onder aan de trap bleven ze staan. ‘Geef me een zoentje,’ zei ze. ‘Dan weet ik dat je niet kwaad meer bent.”Wat is dat nou voor kindertaal, een zoentje.”Dat zei ik vroeger toen ik een klein meisje was voor het naar bed gaan,’ zei ze bedeesd. Nu zeg je het ook voor het naar bed gaan, dacht Eric. Alleen weet je het nog niet. Hij keek naar haar opgeheven mondje. Haar gewelfde bovenlip krulde een beetje om, haar mollige onderlip kwam vochtig naar voren. Ze is eigenlijk heel mooi, dacht hij. Ze lijkt op een engel van Leonardo da Vinci. De engelen lagen bij nachte. Het moet verrukkelijk zijn haar pijn te doen. ‘Een zoentje,’ zei hij. ‘Je krijgt van mij een gloedvolle kus.’ Hij boog zich voorover en zoog haar mond naar binnen. Haar tong gleed tussen haar lippen vandaan zijn mond in en draaide trillend om zijn tong. Ze sloeg haar armen om hem heen. Hij legde zijn handen op haar billen en duwde haar onderlichaam tegen zich aan. Het was of ze zich aan hem vast-zoog om niet achterover te vallen. Lekker zo’n boek ertussen, dacht hij. Net zo stevig als die tors. Ze moet wel denken dat ik borstspieren van staal heb. De discuswerper en het blinde bloemenverkoopstertje. Toen hij haar mond losliet bleef die nog even vochtig openstaan. Een mond is een bloem zonder steel met een sappige stamper in het midden voor stuifmeel, dacht hij. Afsnijden en in een kristallen drijfschaal leggen voor het open raam. Dan kunnen de vogelen des hemels in die zachte lippen komen pikken. Hij zag ze met hun snavels het vlees uitrekken als kauwgom. Als ze het loslieten veerde het terug, maar er bleef een klein puntje vlees omhoogstaan, als bij pudding die in de vorm gegoten is. ‘Waar denk je aan, je kijkt zo ernstig.”Aan jou,’ zei hij kortaf. Hij liet haar voor zich de trap opgaan. Steeds legde hij zijn hand op haar kuit. Haar kousen bleven soms even haken aan de ruwe binnenkant van zijn hand. ‘Je

hoort een dame niet voor te laten op de trap,' zei ze. 'Wel als ze de trap niet kent en naar beneden kan lazeren.'"Pas maar op dat je geen ladder in mijn kousen maakt. 'Bij de laatste trap liet hij haar kuiten met rust. Hij pakte het boek en deed zijn jas uit. 'Ze worden steeds smaller,' zei ze hijgend. 'Zijn we er al?' 'Ja. Die deur is het. 'Ze gingen zijn kamer in. Ans legde haar tasje op het bed en liep naar het raam. 'Je hebt hier wel een leuk uitzicht. Je kijkt zo op de Hartebrugkerk.'"Je kan door het open raam biechten als je wil.'"Flauw hoor. Je hebt in ieder geval geen klok nodig. 'Eric schoof het boek tussen een stapel tekenpapier en hing zijn regenjas aan de spijker. Toen kwam hij naast Ans staan, sloeg zijn arm om haar heupen en wiegde haar ongeduldig heen en weer. 'Je hebt nog niet eens mijn kamer bekeken,' zei hij. Ze draaide zich om en keek met verborgen afkeer naar de zelfportretten aan de muren. 'Je moet wat leuke prenten aan de wand hangen en een batikdoek zo schuin langs de schoorsteen,' zei ze. Toen Eric het bovenste knoopje van haar jurk openmaakte duwde ze zenuwachtig zijn hand weg en zei: 'Zeg, wat vreselijk dat Peter opgepakt is. Hoe is dat gekomen?'

'Ik moest postzegels hebben. Hij stond op me te wachten voor het postkantoor. Ik hoorde ineens een schot. Toen ik door het raam keek haalden de moffen hem achter een bord vandaan in de hal van Trianon. Nogal stom om daarachter weg te kruipen. Maar ik denk dat hij naar die naaktfoto's van die Marika Rökk stond te kijken, want daar kon hij maar niet genoeg van krijgen.'

'Wat verschrikkelijk,' zei ze.

'Het is heus de eerste keer niet dat een man door een vrouw naar de ondergang gevoerd wordt,' zei hij en ging verder met de knoopjes van haar jurk los te maken.

Ze drukte haar hand tussen haar borsten en hield hem tegen.

'Even wrikken,' zei hij met een gemeen lachje en schoof zijn vingers onder haar hand.

'Ben je nog naar die academie geweest waar je heen zou gaan,' vroeg ze gauw.

'Gisteren was ik er met Peter op weg naar toe toen we in die razzia terechtkwamen. Vandaag heb ik er de hele middag gewerkt.'

'Vond je het fijn?'

'Heel fijn. We hadden naaktmodel. Een meisje van jouw leeftijd poseerde er.'

'Go, dat ze dat durft.'

‘Iedere normale vrouw durft dat. Anders moet je maar met de pastoor trouwen. Kom,’ zei hij terwijl hij haar meetroonde naar het bed.

Ze ging er een beetje stijf en onhandig op zitten. Eric kwam naast haar zitten, legde zijn arm om haar schouders en zoende haar heftig. Toen duwde hij haar achterover op bed. Haar knieën kwamen onder haar rok uit. Angstig hield ze ze bij elkaar. Hij streelde ze, schoof haar rok op en ging met zijn hand tussen haar benen tot waar haar kousen ophielden. Langzaam ontspande ze zich. Hij liet haar mond los en keek langs haar lichaam. Tussen haar kousen en haar wollen broekje waren de

bleke stukken dij breed geworden van de bedrand. Hij wong zijn arm eronder en schoof haar helemaal op bed. ‘Schik eens op, dan kan ik er ook bij,’ zei hij hees. ‘Je gaat toch niets doen,’ vroeg ze smekend. Hij schoof haar jurk tot haar middel omhoog en ging op haar liggen. De warmte van haar buik en dijen drong door zijn broek heen. Hij zoende haar weer, stak zijn hand in haar broekje en wriemelde om onder haar te komen. Ze hield haar benen strak en boog haar buik omhoog. Toen legde ze haar billen op zijn vlakke hand. ‘Fijn zo,’ vroeg hij. Ze knikte. Hun tanden kletterden even tegen elkaar. Met zijn andere hand maakte hij zijn broek los en schoof die naar beneden. ‘Lekker warm is het zo, hè. Zal ik jouw broekje ook uitdoen?’ ‘Nee, nee, laten we het maar gewoon doen.’ ‘Wat is gewoon?’ ‘Zoals we het altijd doen in het park.’ ‘Noem je dat gewoon als ik maar zo’n beetje tegen je aan lig te wrijven? Je wilt toch wel een echte vrouw worden?’ ‘Ik durf niet,’ zuchtte ze. ‘Je bent nat tussen je billen,’ zei hij, terwijl hij zacht met zijn vingertop heen en weer gleed. Even verstijfde ze, toen drukte ze zich weer tegen hem aan. Hij deed haar broekje opzij en stootte naar voren. Langzaam zakte zijn pik in haar weg. Hij schrok zelf even van de warmte en de vochtigheid. ‘Je doet me pijn,’ zei ze en probeerde overeind te komen. ‘Laat me los, toe, ik smeeek het je. Ik wil naar mijn moeder,’ huilde ze ineens met trillende lippen. Eric sloeg zijn nagels in haar billen en schoof haar helemaal aan zich vast. Machteloos liet ze haar hoofd terugvallen. In haar ooghoeken kwamen zilveren druppels, haar wimpers kleefden erin vast. Ze knipperde ermee en keek hem met haar grote vochtige ogen aan. Haar mond trilde.

‘Nu doe ik je toch geen pijn meer?’

‘Niet zo erg,’ fluisterde ze. ‘Krijg ik nu een kindje,’ vroeg ze angstig.

‘Ja.’

‘Wat vreselijk,’ stamelde ze en begon weer te huilen. ‘Nee hoor, ik kijk wel uit,’ zei hij terwijl hij de tranen van haar gezicht likte. ‘Ik zal het geil net zo lang je dijen laten lopen als bij die Griekse Venus van gips, dacht hij, terwijl hij steeds wilder in haar heen en weer ging. ‘Is het een prettig gevoel,’ vroeg

hij. 'Vreemd,' zei ze als in trance. 'Net of je me openmaakt.' Op de treeplank omhelsde ze hem ineens verstikkend sentimenteel alsof hij haar ik weet niet wat gegeven had. Haar lichaam schokte even alsof ze snikte. Toen reed het trammetje weg. Hij keek nog even naar dat donkere figuurtje op het achterbalkon. Toen liep hij op een sukkeldraf de Maarsmansteeg in. Hij probeerde aan haar lichaam te denken, maar zag haar steeds van haar buik tot haar halskuil geopend. Rood en bloederig, vol met tentakels, kleverige slurfjes, zuigende mondjes. Het inwendige van een vleesetende plant. Maar haar gezicht bleef marmerwit en sereen, met donkere smachtende ogen. De moeder der smarten, dacht hij. Door de nauwe steeg keek hij omhoog naar de sterren in de groene avondlucht. Bij de brug over de Nieuwe Rijn hield hij hijgend stil. Hij zag het water in het bekken van de fontein rimpelend glimmen en hoorde een glasachtig geluid van de straal die uit de bek van de vis liep. Ineens kreeg hij het weer en rende in een spurt door de Donkersteeg. Voor de Hartebrugkerk bleef hij staan. Even een kaars halen, dacht hij. Een tors met schedels en

Hij liep de kerk in. Het was er fluweelzwart. Alsof alles beroet was door de wierook. Alleen bij het altaar brandden een paar kaarsen. Toen zijn ogen aan het donker gewend waren zodat hij kon zien dat er niemand tussen de banken geknield lag, liep hij naar een grote smeedijzeren kandelaar voor een Maria-beeld. Hij pakte de langste kaars en keek omhoog naar die vrouwengestalte van gekleurd gips.

Al denkt u dat geen mens u ziet, God ziet u altijd,' klonk ineens vanachter een pilaar een droevige rustige stem.

Eric bleef staan en probeerde het duister met zijn blik te doorboren. Er was niets te zien. Het was alsof die pilaar gesproken had. Ineens laaide de woede in hem op over die kerkrat die daar vanuit het donker het rijk van Christus op een slimme manier dacht te verdedigen tegen kruimeldiefstal.

Als Christus onbevlekt ontvangen is, is Maria bij zijn geboorte door hem ontmaagd,' spoot het uit zijn mond. 'Leve Luther!'

Hij draaide zich plechtig om en liep rustig de kerk uit. Hoog in de hemel slierden wolken in dunne krullen als uitgerekt engelenhaar. Hij hoorde geronk van vliegende fortent. Toen gingen er zoeklichten aan..

een brandende kaars. Het leven, de dood en de tijd die verToen hij langs het café op de Mare liep sloeg de deur open. Met het vage lichtschijnsel drong een schrill zingende vrouwenstem de nachtlucht in. IJzeren soolbeslag achter hem op het trottoir. Hij liet de kaars op de grond vallen. Toen hij zich bukte om hem op te rapen werd er een zaklantaarn op hem gericht. Het licht scheen even in zijn gezicht. Toen knipte het uit en liepen de soldaten lachend verder.

Eric was zo ingespannen bezigde kleur van een sappeursuniform van een reproductie uit een geschiedenisboek na te schilderen, dat hij pas merkte dat hij een diepe moet in zijn onderlip gebeten had, toen hij wanhopig het penseel neergooide. Het jaartal 1805 dat er in Oost-Indische inkt onder stond was gevlekt, zodat de nul op een negen leek.

Wat dondert het ook, dacht hij. 1895 Christus gekruisigd te Enschede. Over honderd jaar maken ze lampenkappen met SS-Sturmführers en Oostfrontsoldaten erop. Het is alleen maar een kwestie van tijd. In onze geschiedenisboeken staat met trots vermeld dat Nederlandse pontonniers onder het vuur van de vijand heldhaftig bruggen sloegen over de Berezina voor het terugtrekkende leger van Napoleon.

Hij keek om naar Elly die in de hoek bezig was een stuk papier van een grote rol af te snijden. Sierlijk hield ze het scheermes vast.

‘Snij je voor mij ook een lap sneeuw af,’ vroeg hij. ‘Er is hier weer behoorlijk geknoeid. Als de rat binnentrippelt moet ik toch opnieuw beginnen.’

Ze kwam naast hem staan en boog zich over de tekening.

‘Dat is gewoon weer niks, dat is afschuwelijk,’ deed ze de stem van d’Ailleurs na. ‘Zie je niet dat dat uniform olijfgroen is en niet de een of andere vieze kleikleur.’

‘Ga weg met dat enge mes,’ zei Eric, en greep haar hand vast.

‘Laat los!’

Hij liet haar hand los. Elly greep ineens zijn haar vast en trok zijn hoofd achterover.

‘Zal ik doorzetten,’ vroeg ze uitdagend terwijl haar lippen wreed omkrulden. Ze zette het mes op zijn strot, maar trok geschrokken ineens haar hand terug en legde het mes neer. Eric voelde een warm straaltje langs zijn hals lopen. Met zijn hand streek hij erlangs. Kleverig en dik. ‘Het is maar een klein sneetje,’ zei Elly. ‘Je deed het zelf, je drukte je hals ertegen.’ ‘Ik dacht dat jij dat mes vasthield.’ ‘Heb je geen zakdoek?’ ‘Hij schudde zijn hoofd.’ ‘Wacht maar,’ zei ze en kwam op zijn schoot zitten en drukte haar lippen tegen zijn keel. ‘Je gaat me toch niet als een bloeddorstige vampier leegzuigen.’ ‘Hij sloeg zijn arm om haar heen en hield haar onder haar oksel vast. Met zijn andere hand streelde hij haar dijen en ging langs haar jarretelle

omhoog haar broekje in. Even hield ze op met zuigen toen zijn vinger in haar gleed, toen beet ze zich vast in zijn keel. Langzaam ging hij heen en weer door die warme vochtige voor tussen dat haar. Hij voelde aan haar billen op zijn schoot dat ze in het ritme van zijn bewegingen met haar spieren werkte. 'Heerlijk dat bloed terwijl je dat doet,' zei ze hijgend. Eric keek naar het plafond, naar de guirlandes van gipsen bloemen en vruchten die vanuit het midden naar de vier hoeken slingerden. De kalk was bruin geworden van rook en stof als een gebit met wolf. Ineens liet ze hem los en verborg haar gezicht in het haar bij zijn oor. Haar hijgend gesteun ging over in onderdrukt gejack. Ze draaide haar hoofd rond in een stamelende zucht en ontspande zich. 'Nu is het genoeg,' zei ze hees. Ze drukte haar dijen stijf tegen elkaar. Haar gezicht was rood tot in haar haren. Er zat bloed om haar mond. 'Nou, ga weg daar! Ik kan het nu niet meer hebben, dan word ik helemaal gek,' zei ze lacherig. 'Laat me er dan uit.' Ze maakte zich week zodat hij zijn hand terug kon trekken en legde haar warme hoofd tegen zijn schouder. Toen zuchtte ze diep. 'Was het lekker?' 'Wat kan je dat goed. Je hebt nog heel wat geleerd op dat kleine meisje van je.' Eric duwde zijn hand onder haar kin. 'Laat me eens naar je kijken. Ogen opendoen.' 'Langzaam deed ze haar ogen open. 'Ze zijn troebel. Je kan wel zien dat je niet net van de gaarkeuken komt.' 'Je ziet het altijd zo aan me.' 'Je ziet er lief uit. Kleine rooie oogjes,' zei hij en zoende haar op haar neus. 'Is het niet lelijk als ik van die kleine ogen heb?' 'Nee hoor, heel lief. Een varkentje.' 'Hè jasses!' Ze sprong van zijn schoot en trok haar rok naar beneden. 'Ik ben nog nooit zo fijn gevingerd,' zei ze terwijl ze in haar toiletspiegeltje keek. Toen ze haar haren in orde gebracht had hield ze het spiegeltje voor zijn gezicht en zei: 'Kijk eens.' 'Op zijn strot zat een ovale wijnrode plek als een amethisten broche. Ze lachte triomfantelijk naar hem en stak het spiegeltje in haar tas. Toen pakte ze het scheermes, sneed voor hem ook nog een stuk papier af en schoof achter haar tekentafel. Ze ziet er helemaal niet joods uit, dacht Eric terwijl hij even aan zijn vingers rook. Ze lijkt op Kristina Söderbaum. Die goldene Stadt. Hij liep naar de lichtbak en ging opnieuw die sappeur overtrekken. 'Hoe kom jij zo blond,' vroeg hij. 'Ik weet het niet,' zei ze. 'Mijn moeder is donker en mijn vader zo rood als een winterwortel.' 'Zijn ze ondergedoken?' 'Ik weet niet waar ze zitten. Ik heb ze in drie jaar niet gezien.' 'Je weet het wel, maar je wil het me niet zeggen. Verstandig. Je kan niemand vertrouwen. Misschien colporteur ik in de avonduren wel met Volk en Vaderland op de hoek van de Breestraat.' 'Daar twijfel ik geen moment aan,' zei ze. 'Hoe vind je je ouders terug na de oorlog?' 'Daar zorgt een organisatie voor die ondergedoken joden helpt. Iedere keer als iemand verandert van adres gaat dat door hun bemiddeling.' 'Waarom ben je niet bij ze gebleven?' 'Dat weet ik niet,' zei ze peinzend. 'Ik heb er vaak over nagedacht. Ik denk dat mijn ouders het veiliger voor me vonden. Om mijn uiterlijk. Omdat ik er niet joods uitzie. Maar dat hebben ze me

waarschijnlijk niet willen zeggen.”Mij hebben ze alles gezegd,’ zei hij als in trance. ‘Jij gaat naar het gesticht, ik zal je morgen weg laten halen. Van de duivel ben je bezeten, jou wacht het eeuwige vuur.’ Toen hij zijn pen ingedoopt had viel er een dikke druppel inkt op zijn papier waar hij star naar bleef staan kijken. ‘Ik weet alles, vanaf dat ik geboren ben,’ bracht hij met moeite uit. ‘Ik hoorde steeds een schurend geluid. Het kwam uit de tuin. Mijn ouders waren met troffels een vloer van cement aan het maken. Toen die af was zetten ze me erop op een stoel. Ze bonden mijn voeten aan de spijlen vast en metselden een muur van grijze drijfsteen om me heen. Ze spraken vaak uren fluisterend met elkaar over het plaatsen van een steen. Ze bleven altijd bezig. Ik kan me niet herinneren dat het ooit nacht werd.’ Hij keek om naar Elly. Ze zat over de tekentafel gebogen maar ze werkte niet. Hij kon aan haar rug zien dat ze luisterde. Hij boog zich weer over de lichtbak en ging werktuiglijk verder met overtrekken.

‘Toen ik kon lezen zetten ze een standaard voor me met een zwaar boek erop,’ vervolgde hij. ‘Van tijd tot tijd sloeg mijn vader een bladzij om zonder naar me te kijken. Toen ik een keer uit mezelf een bladzij omsloeg bonden ze mijn polsen aan de zijleuningen van de stoel vast. Als het boek uit was sloegen ze het weer open op de eerste pagina. Ik zag alleen nog maar de hoofden van mijn ouders boven de muur uit. Ze waren grijs en vermoeid.’

Door de warmte van de lichtbak liep het zweet over zijn gezicht en druppelde op de tekening en deed de inkt uitlopen. Hij trok er krassen door en veegde erin met zijn vingers. Ineens frommelde hij woest het papier in elkaar en gooide het in de prullenbak. Daarna ging hij verdoofd achter zijn tekentafel zitten en staarde naar de ingekleurde tekening van de sappeur. Misschien kon hij van die negen toch weer een nul maken. Hij pakte het inktgum en begon voorzichtig te vegen.

‘Wat een eng verhaal,’ zei Elly dromerig.

‘Het is geen verhaal, het is een levensgeschiedenis,’ zei hij fel.

‘Zo, er wordt hier hard gewerkt,’ zei d’Ailleurs die geruisloos binnenkwam.

Op weg naar zijn bureau boog hij zich over Erics tekening en kwam met een venijnige ruk rechtop staan alsof er iets in zijn ogen spatte. De horizontale rimpels in zijn bleke gezicht waren nog dieper geworden alsof het vlees ertussen naar voren bolde.

‘Afschuwelijk, gewoonweg afschuwelijk,’ zei hij met overslaande stem en sloeg van misnoegen zijn korte armpje een paar keer op en neer alsof hij een thermometer afsloeg. ‘Ik vind het sneu voor je hoor, werkelijk sneu, maar ik kan het niet anders zeggen. Het is affreus. Je hebt niet het minste kleurgevoel. Moet je zo’n uniform zien. Noem je dat veldgroen, nou, ik zal maar niet

zeggen waar het op lijkt. Het is spijtig, maar je hebt

geen gevoel voor verfijning en nuance. Wat moet ik nou met die producten van je? Verkoopbaar zijn ze niet. En dat jaartal, daar deugt al evenmin iets van, 1895. Toen was Napoleon al driekwart eeuw ter ziele.”Dat was toch in 1895, die slag bij Waterloo,’ zei Eric met spottende overtuiging. ‘Ach, maak dat nou de kat wijs. ‘Hij pakte de tekening met een vies gezicht bij een punt van het papier op, liep ermee naar Elly en hield hem uitdagend voor haar op. ‘Wat vind jij daarvan, kindje? Zou jij daarbij willen zitten schemeren?’ ‘Ik niet,’ zei ze. D’Ailleurs keek triomfantelijk naar Eric. ‘Ik heb de pest aan schemeren,’ vervolgde ze. ‘Het moet donker zijn of licht in een kamer.”Dat is een zeer uitzonderlijk standpunt,’ zei d’Ailleurs. ‘De meeste mensen houden van schemeren. Maar je zal het toch met me eens zijn dat als je een decoratie op een lampenkap aanbrengt dat een lust voor het oog moet zijn en niet... ‘Hij keek naar de tekening met een blik of hij een stuk bedorven vlees opgediend kreeg. Toen liep hij ermee naar de prullenbak en liet hem erboven los. Daarna dribbelde hij naar de deur, opende die en bleef in de deuropening staan. ‘Kom maar eens mee,’ zei hij, terwijl hij Eric wenkte. ‘Dan zal ik je iets laten zien waar je wat van kan leren. ‘Eric liep achter hem de trap af. Met afschuw keek hij naar het korte dikke lijfje van d’Ailleurs dat iedere keer even opwipte als hij zijn voet op een lager gelegen tree zette. Het is een ballonnetje dat niet genoeg gas meer heeft om te zweven, dacht hij. ‘Blauw ballonnetje,’ mompelde hij. ‘Wat zeg je,’ vroeg d’Ailleurs. ‘Ik ben benieuwd.”Ik denk vaak bij mezelf, die jongen z’n handen zien er zo fijnzinnig uit, maar hij gebruikt ze als een metselaar. Je wilt toch niet de kant opgaan van die halve gare waar we het laatst over hadden.”Van Gogh.”Precies, Van Gogh. Die gek die zijn oor afsneed. ‘Eric keek naar het hoofd van d’Ailleurs. Zijn kleine verfrommelde oortjes, die op hanenlellen leken die van de vorst te lijden hebben gehad, staken rood af tegen de glazen tochtdeur met gezandstraalde heraldische figuren. ‘Sommige mensen zijn zo gek om hun oren aan hun hoofd te laten zitten,’ zei hij. ‘Dat begrijp ik niet,’ zei d’Ailleurs. ‘Het zal wel een grapje zijn. ‘Luchtig wierp hij de deur naar de salon open en ze gingen naar binnen. In de achterkamer stond mevrouw d’Ailleurs voor het raam. D’Ailleurs bleef midden in de salon staan en kuchte. ‘O Paul, je laat me schrikken,’ zei mevrouw. Ze kwam voor het raam vandaan en schoof de glazen tussendeuren zo ver dicht dat haar naar voren gestoken hoofd er bijna tussen kwam. Ze keek naar Eric en knikte statig en ouderwets naar hem. Toen trok ze haar hoofd terug en schoof de deuren dicht. Voor de boekenkast ging d’Ailleurs op zijn knieën op het Perzisch tapijt zitten. ‘Kom maar naast me zitten,’ zei hij. Hij haalde een groot boek in een roodlinnen band uit de kast. In gouden letters stond er

sandro botticelli op. D’Ailleurs wees er met een teder gebaar

naar. 'Botticelli,' lispelde hij. 'Sandro, dat is zijn voornaam. Hij bladerde even in het boek en hield het toen voor Eric op. 'Moet je dat zien, moet je dat zien! La Primavera. Het voorjaar betekent dat, de lente. Wat een verfijning! Kijk me die lichamen eens, nauwelijks door sluiers verhuld. Moet je zo'n lijn zien van zo'n been, wat fijntjes. Je moet niet vergeten dat mijn lampenkappen in de salons van de vooraanstaanden in den lande komen.' Ik kan moeilijk die sappeur een sluier over zijn uniform aantrekken,' zei Eric. 'Je hoeft geen Botticelli's te maken, begrijp me goed. Het gaat om het principe. Met een lichte gulzigheid bladerde hij verder en hield het boek weer voor Eric op. 'Kijk, weer zo'n wondermooi voorbeeld van wat ik bedoel. De geboorte van Venus uit het schuim der zee. Moet je die kleine ronde... eh...' Tieten zien,' vulde Eric aan. 'Ssstt,' siste d'Ailleurs verschrikt. Even keek hij de achterkamer in. 'Er is er trouwens maar één,' fluisterde hij. 'De andere houdt ze onder haar handje. Hij veegde een spettertje spuug weg dat op de reproductie was gekomen. 'Die Elly, dat is een bijzonder aardig meisje, vind je niet,' vroeg hij fluisterend. 'Die Botticelli zou haar best als model voor die Venus hebben kunnen gebruiken. Als ik zo naar dat figuurtje kijk...' Ik kan goed met haar opschieten,' antwoordde Eric neutraal. 'Dat bedoel ik niet. Ze ziet er aardig uit, vind je niet? Ik dacht dat jij wel... nou ja, dat jij wel eens iets met haar had.' Hoe bedoelt u,' vroeg Eric onnozel. 'Ik zie haar toch alleen maar hier. D'Ailleurs glimlachte slim en tikte hem vertrouwelijk tegen zijn arm. 'Ik bedoel hier, onder het werk. Een kusje misschien zo af en toe als ik even beneden ben. Begrijp me goed, ik neem het jullie niet kwalijk. Jelui zijn allebei jong. Je moet rekenen, zo'n meisje op die leeftijd. Ze zit de hele dag opgesloten. En haar jeugd gaat ondertussen voorbij.' 'Ik heb al moeite genoeg met die lampenkappen,' zei Eric koel. Hij zit zich gewoon op te winden bij het idee dat we in dat stinkhol van hem vrijen, dacht Eric. Tussen de flessen craqueleervernis en rollen tekenpapier. Of zou hij daarnet iets gezien of gehoord hebben. Ze liet zich zo lekker gaan. Ik moet eens een keer door het sleutelgat kijken. 'Ach kom, maak mij wat wijs,' zei d'Ailleurs. 'Jij bent toch een gezonde jongeman, niet? Als ik jou was...' Hij hield ineens op en maakte sierlijke gebaren boven het boek. De tussendeuren schoven een eindje open en mevrouw haar hoofd stak weer de salon binnen. 'Zie je, dat is nou wat ik bedoel. Met die sierlijke lijnen werken.' Zal ik voor een kopje koffie zorgen,' vroeg mevrouw. 'Wat graag,' zei d'Ailleurs. 'Willen jullie het hier gebracht hebben?' Ja maar,' zei d'Ailleurs, terwijl hij Eric strak aankeek. 'Dat is niet erg gezellig voor Elly,' zei Eric. 'Die schat vergat ik helemaal,' zei mevrouw. 'Dan laat ik het meisje het wel boven brengen. Waar kijken jullie in,' vroeg ze. Ze schoof de glazen tussendeuren verder open en kwam naar ze toe. Paddeltje, het vetgevoerde dwergpinchertje, liep stram voor haar uit. Eric kreeg meteen dat natte hondenneusje tegen zijn kruis gedrukt. Toen hij hem stiekem in zijn oude kalende vel kneep rende hij keffend weg. D'Ailleurs

sloeg, voor zijn vrouw zich over hem heen had gebogen, snel het blad met de geboorte van Venus om. 'Moet je zo'n madonna met kind zien,' zei hij. 'Dat noemen ze een zwanenhals.' Nou, hij is mij een beetje te lang hoor,' zei mevrouw. 'Gemaniëreerd. Dat is niet natuurlijk meer. Maar Botticelli is prachtig.' Statig schreed ze de salon uit en riep in de gang om het meisje.

D'Ailleurs stond op en zette het boek terug in de kast. Ook Eric stond op. Zijn kniegewrichten deden pijn.

'Weet je wat het is,' zei d'Ailleurs, die hem voor liet gaan naar de deur. 'Het komt allemaal anders uit dan je denkt als je jong bent. Je studeert af, rechten. Je denkt dan dat je er bent.'

Voordat Eric de deur open kon doen pakte hij de deurknop vast, maar hij hield de deur dicht.

'Maar de tijden zijn veranderd en je krijgt geen kans om een praktijk op te bouwen. Kun je dat begrijpen?'

Eric knikte.

Natuurlijk kan ik dat begrijpen, dacht hij. Je ziet er ook zo onooglijk uit. Iedere keer als je voor iemand moest pleiten hield de officier van justitie je voor de beklaagde.

'En dan geef je het op,' vervolgde d'Ailleurs. 'Voor de oorlog zaten er mensen met een doctorstitel als conducteur op de tram. Ik heb me gelukkig nog een bestaan weten te veroveren omdat ik als schilder niet onbegaafd ben. Maar ja, als je wist hoe mijn voorouders leefden. De revolutie heeft toen aan alles een einde gemaakt. Zo heldhaftig als die mensen gestorven zijn. Ze waren te trots om zich te verweren tegen het vulgus. Ze stierven elegant zoals ze geleefd hadden.'

Hij liet de deurknop los en ging op één been staan terwijl hij zijn bekken vrouwelijk kantelde en zijn andere been overdreven naar voren zette. Zijn hand hield hij gracieus onder zijn opgeheven neus en hij snoof hoorbaar met een hemels gezicht van verrukking.

'In doodsgevaar bedienden ze zich van snuif en weigerden de wapens tegen het grauw op te nemen. Zo zijn ze lafhartig vermoord.'

'Toch niet allemaal,' zei Eric spottend.

Geërgerd kwam d'Ailleurs uit zijn elegante houding en zwaaide de deur voor Eric open.

'Nee, want dan was ik er niet geweest. Mijn voorouders zijn door de mazen van het net geglipt,' zei hij komisch verbeterd.

‘Zeker gered door de Rode Pimpernel,’ zei Eric zo ernstig mogelijk.

‘Zulke indianenverhalen moet je met een hele grote korrel zout nemen,’ zei d’Ailleurs en liep achter hem aan de trap op.

8

Eric zag alleen de benen van de man in een slobberige bruine broek. Zijn bovenlichaam bleef verborgen achter het schilderij op de ezel. Hij voelde dat de man gespannen wachtte. Eric keek naar het stilleven. De viool, de blauwe fles en de witte schedel met de blauwe vlek op de slaap.

De symbolen van de verschrikking, dacht hij. Als je die voorwerpen in de kast terugzet blijft dat stilleven toch in je geheugen gegrift.

Toen keek hij naar zijn eigen stilleven. De tors en de schedels.

Ik ben de kaars vergeten, dacht hij. De tijd kan niet opbranden. Het lijkt wel of we met stillevens duelleren.

Over de rugleuning van een stoel hing een jas met visgraatmotief. Voor de stoel lagen appelschillen op de grond.

Hij heeft een appel zitten schillen, dacht Eric. Een groene goudrenet, een zure appel. De schil is maar één keer gebroken, er liggen twee lange gekrulde slierten. Hij is rustig en beheerst. Hij komt nu ook niet achter zijn schilderij vandaan. Hij wacht af.

Hij gaf de deur een zet met zijn hak zodat die met een klap achter hem dichtsloeg, zette de lege pannetjes, die losjes in de luier geknoopt zaten, rammelend op de vensterbank en liep het atelier in.

De man stond zo dicht op het schilderij dat zijn brillenglazen het bijna moesten raken. Langzaam draaide hij zijn gezicht naar Eric toe. Het was een gelig, doodshoofdachtig gezicht, maar het was niet benig. Het leek of de schedel zich in het

vlees had voortgezet. Of het van kraakbeen en rubber was. Hij had een grote gulzige mond. Zijn bril had ronde glazen in een smal donker montuur. Toen hij naar Eric toe liep glommen ze als insectenogen waar de ramen in weerspiegelden als heldere facetten. Blind en alziend, dacht Eric. De hand die hij Eric gaf voelde aan of er geen skelet in zat, of hij overal dezelfde hardheid had. 'Van Grouw heeft me vanmorgen je naam gezegd, maar ik ben hem zo gauw mogelijk vergeten,' zei hij met een koele hoge stem. 'Eric van Poelgeest,' zei Eric. 'Eric van Poelgeest,' zei hij nadenkend. 'Mijn naam doet er niet toe. Je zal hem wel lezen als dat stilleven af is. Noem me tot zolang maar Spin of De Spin.' De Spin draaide zijn hoofd zodat de brillenglazen niet meer glommen. Met grote gele ogen keek hij Eric aan. Niet wantrouwend of met haat. Hij keek alleen maar. Hij is een krokodil die schijnbaar slaapt maar

alles ziet, dacht Eric. Precies op het goeie moment slaat hij toe. Eén klap met die massieve hand en ik ben er geweest. De Spin keek naar Eric's hals. 'Heb je een meisje,' vroeg hij. Eric knikte. Hij zegt niets over het echte litteken, dacht hij. 'Dat is beter dan een feestje met jezelf te houden,' zei De Spin. 'Je kan tenminste zo nu en dan stoom afblazen.' Mompelend liep hij naar de schildersezels. Eric liep achter hem aan en keek over zijn schouder naar het schilderij. De weerschijn van de fles op de schedel was weer blauw, zoals in werkelijkheid. De Spin ging opzij staan. 'Wat vind je ervan,' vroeg hij met een vreemde treiterige stem. 'Gisteren had je dat blauwe licht op de zijkant van die schedel paars gemaakt.' 'Is dat zo,' vroeg hij toonloos. 'Je hebt het daarnet toch weggehaald,' zei Eric. 'De verf zit nog aan die doek.' 'Als je het zegt zal het wel zo zijn,' zei hij. 'Ik verander soms iets. En dan verander ik het weer. Als je zin hebt kun je straks wel met me mee naar huis gaan, dan laat ik je mijn werk zien.' Hij weet alles, dacht Eric. Hij weet alleen niet dat ik dat weet. De Spin bleef hem vragend aankijken. 'Dat zal moeilijk gaan,' zei Eric. 'Ik ben ondergedoken voor de arbeidsdienst, zoals je wel van Van Grouw gehoord zult hebben.' De Spin keek hem ondoorgrondelijk aan. 'Mijn moeder komt me iedere dag een pannetje eten brengen met de tram van halfvijf uit Oegstgeest. Ik moet straks bij de halte staan.' 'Dan ga ik met je mee.' 'Als mijn moeder ziet dat er iemand bij me in de buurt staat denkt ze dat ik opgepakt ben en dat ze haar ook willen arresteren. Dan komt ze niet uit de tram. Ze rijdt gewoon door naar het eindpunt.' 'Ik ga niet naast je staan.' Hij wachtte even en zei toen: 'Dat is dan afgesproken.' Hij pakte zijn penselen maar ging niet schilderen. Vijandig bleef hij naar het stilleven kijken. Eric liep naar de spiegel boven het fonteintje en keek naar de paarsbruine verf die hij erop gesmeerd had. Als ik met mijn hoofd opzij ga kan ik het litteken groter maken, dacht hij. Ik kan er mijn hele oog mee bedekken. De cycloop. 'De mens is ontstaan uit drie miljoen ton steenkool in drie miljard jaar,' mompelde De Spin ineens. 'Of dacht je dat God de mens geschapen heeft?' Hij lachte hinnikend en vervolgde: 'God is geen kolenboer. Misschien is de mens wel een gedachte in het hoofd van een luis. En in zo'n luis op mijn kop zit Rembrandt op het ogenblik misschien wel de Nachtwacht te schilderen. En op Rembrandts hoofd zitten ook weer luizen...' 'De theorie van de Droste-verpleegster,' zei Eric. In de spiegel zag hij dat De Spin even naar hem omkeek en grijnsde. 'Veel mensen zijn daar gek van geworden, van die verpleegster,' zei hij. Eric liep naar zijn schilderij, pakte het houtskool en ging verder met het schetsen van de tors. 'Jij begint meteen maar met gips,' zei De Spin. 'Dat is wel een van de moeilijkste dingen om te schilderen, op mensen-vlees na.' Met een ruk haalde hij zijn stilleven van de ezel en liep ermee naar het raam. Daar bekeek hij het in het heldere licht met weerzin en vijandschap. Toen plaatste hij het weer op de ezel en zette er in de rechteronderhoek met donkere verf op K. de Spin

1944. Nog voor het trammetje stopte sprong Eric op de treeplank. Zijn moeder stond al op het achterbalkon en keek hem verschrikt aan, maar toen de conducteur aan kwam lopen keek ze langs hem heen alsof hij een vreemde was. 'Niet op een rijdende tram springen,' snauwde de conducteur. 'Als er ongelukken van komen krijgen we er een hoop gedonder mee.' De tram stopte. Zijn moeder maakte aanstalten om uit te stappen. 'Blijf er maar in, moeder,' zei Eric haastig. 'Is er iets,' vroeg ze fluisterend. 'Niets ernstigs. Morgen leg ik het wel uit. Rij maar tot de volgende halte mee.' Ze haalde het pannetje in de luier uit haar tas en gaf het hem en nam de bundel lege pannetjes van Eric aan. 'Die blonde vrouw gisteren was loos alarm,' zei hij. De conducteur floot, de tram reed verder. Snel liep Eric naar de uitgang. Toen hij al op de treeplank stond kwam ze naar hem toe en keek hem star aan. 'Je broer Frans is ziek,' zei ze. 'Ernstig?' 'Ze knikte en haar mond ging een paar keer krachteloos open en dicht. Het leek hem ineens zinloos maar hij haalde toch snel het papier uit zijn zak waar hij de haltes op geschreven had waar hij iedere keer zou wachten en stopte het zijn moeder in haar hand. Toen sprong hij van de treeplank en liep terug naar de halte. Toen De Spin uit een portiek kwam zag Eric pas het driehoekige NSB-speldje dat hij op de revers van zijn jas had zitten. Hij vroeg zich af of hij het in zijn afwezigheid had opgedaan of dat hij het al op had gehad. 'Ik woon achter de Petruskerk,' zei De Spin. 'Een kleine wandeling.' 'Het is mooi weer,' zei Eric. 'Er zit verandering in de lucht. Hoor je de zwaluwen tekeergaan.' Eric keek omhoog. Hij hoorde het helse gesnerp maar hij zag de gierzwaluwen niet. Frans is ernstig ziek, dacht hij. Maar hoe ernstig? Hij zag weer het gezicht van zijn moeder voor zich, gesloten en beverig. Hij wist niet wat hij ervan moest denken. 'Ik moet niet te laat terug zijn,' zei hij. 'Ik moet mijn meisje afhalen.' 'Jij hebt een meisje,' zei De Spin. 'Ze zal wel mooi zijn. Ik ben te lelijk voor de vrouwen. Ik ben nu vijfenveertig. Vanaf mijn achtste jaar leef ik met mezelf. Zevenendertig jaar eenzaamheid. Vroeger verlangde ik nog wel naar een vrouw. Ik kocht tijdschriften en verzamelde foto's. Daarna had ik ze niet meer nodig. Het ging vanzelf. Ik ben nog model gaan tekenen. Altijd met mijn ene hand in m'n zak. Begrijp je.'

Hij lachte zacht waarbij zijn onderkaak heen en weer schoof.

'Mij moeten ze niet. Ze zijn als de dood voor me. Daarom heb ik dat speldje. Dat heeft ook niet geholpen. Zelfs voor het Oostfront wilden ze me niet hebben. Daar gaat de vijand voor op de loop, voor zo'n smoel, zullen ze gedacht hebben. Een slecht soldaat waar de vijand voor op de vlucht slaat. Vooral in Rusland. Daar kunnen ze door blijven lopen tot het andere eind van de wereld. Dan wordt er niet gevochten, dus ook geen oorlog gewonnen.'

Een poos liepen ze zwijgend naast elkaar, toen begon hij weer te praten.

‘Maar jij hebt een meisje. Ze is gek op je, want ze bijt je in je hals. Ik schilder maar. Veel stillevenns met schedels en violen. En landschappen buiten de stad. Soms kom ik door een dorpsstraat en dan staat er zo’n verenigingsgebouw van baksteen. Daar zet ik mijn veldezel neer. Achter me hoor ik de mensen grinniken. Als ik ‘s avonds thuiskom zeggen de burens: waarom schilder jij toch van die akelige dingen. Ik zou het niet willen hebben al gaf je me het cadeau. Dan ga ik ermee naar mijn kamer en blijf er heel lang naar kijken. Dan zie ik dat het goed is wat ik gedaan heb. En dat ik het de volgende keer nog rotter moet doen. Hoe rotter, hoe beter.’

Zonder aanwijsbare reden ging hij ineens sneller lopen.

‘Dat begrijp jij niet,’ zei hij.

Toen ze uit de schaduw van de Breestraat kwamen viel er plotseling zon op zijn gezicht. Zijn huid zag er aangevreten uit. Diepe zwarte poriën. Het oppervlak van een hemellichaam met ontelbare kraters.

De Spin wees profetisch voor zich omhoog.

‘Ik heb het je gezegd,’ zei hij.

Achter de logge massieve steenklomp van de Petruskerk kwamen wolken opzetten met een onnatuurlijke snelheid. De ligusterheggen langs de trambaan op de Lammenschansweg kleurden gemeen groen, de rails schitterden onheilspellend.

‘Rennen, anders worden we zeiknat,’ zei De Spin gebiedend.

Hij steigerde naar voren met vreemde stijve bewegingen. Zijn jas en broek fladderden om zijn knieën als een boetekleed. Zijn hoofd deinde op en neer of het aan een veer vastzat.

Eric liep soepel naast hem, met het pannetje aan de knoop in de luier in zijn rechterhand. Hij had het gevoel of zijn hielen tegen zijn billen kwamen.

Dat hebben ze me niet af kunnen nemen, dacht hij. Dat hebben ze niet kunnen verpesten. Als de oorlog voorbij is ga ik de honderd meter in tien seconden lopen. Ik kan het. Ik loop nu al of de dood me op de hielen zit.

Ze liepen recht op de kerktoren af alsof ze zich voor het noodweer zou losbarsten voor het altaar wilden werpen.

‘Je woont toch niet in de kerk,’ vroeg Eric toen De Spin met vreemde bokkensprongen het pleintje voor de kerk oprende.

Hij keek Eric aan en bleef staan. Voor hij ging praten deed hij zijn mond een paar keer snel open en dicht. Een bel van speeksel spande tussen zijn lippen.

‘Jij hijgt niet,’ zei hij. ‘Jij bent gezond. Een sportsman.’

‘Als de oorlog voorbij is ga ik de honderd meter in tien seconden lopen,’ zei Eric. ‘Ik loop hem nu al in tien drie.’

‘Sport is beter dan kunst. Als je in de sport als eerste over de eindstreep gaat heb je gewonnen. Dat is duidelijk. In de kunst kan je winnen en toch verliezen, en je kan je hele leven martelen, ze kunnen op je spugen en je kan het toch halen. Je weet het nooit. Niemand die het je zeggen kan. Twijfel en eenzaamheid. Daar ben je toe veroemd.’

Hij duwde het hekje naast de kerktoren open en liet Eric voorgaan. Met een klap sloeg het achter ze dicht. Achter de kerk staken ze het betegelde plein over. In een rond perk van dwergconiferen bewogen vergeelde aangewaaiden kranten als schuim in de ineens opgestoken wind.

‘Daar woon ik,’ zei De Spin en wees op de blinde muur van het huis naast de kerk.

Ze liepen de hoek om en de straat in. Op de deurpost zat verticaal een geëmailleerd naambordje geschroefd waarop stond

J.G. de SPIN-VALDE. De Spin trok de koperen bel uit, maar pas toen hij een klap met zijn vlakke hand op de knop gaf zodat die terugschoot rinkelde de bel. ‘Heb je geen sleutel?’ Moeder vindt het beter als ik bel. Je weet nooit wat er kan gebeuren. ‘Voor het huis was een kleine, door een lage muur omgeven tuin in de vorm van een gelijkbenig trapezium met vochtige aarde waarvan de bovenste kluiten met mos begroeid waren. Tegen de muur van de erker stonden waaiervormige heesters met kleine ronde blaadjes en rode bessen. Eric zag de vitrages bewegen. Het web trilt, dacht hij. Ieder huis heeft zijn kruisspin. De Spin stak zijn hand op naar de bewegende vitrage. Even later sloeg de tochtdeur en een klein grijs vrouwtje deed open. ‘Mijn moeder,’ zei De Spin. ‘Geef haar maar geen hand. Ze is zo doof als de pest en praten kan ze ook niet. ‘Het vrouwtje keek niet naar Eric. Hij vroeg zich af of ze hem zelfs wel gezien had. Ze stond met haar gerimpelde hoofd naar haar zoon opgeheven en bewoog haar mond. Ook De Spin bewoog zijn lippen, heftig, alsof hij zich verdedigde. Misschien hebben ze wel ruzie om mij, omdat hij geen bezoek mee mag brengen, dacht Eric. Ze is doof maar ze kan wel de bel horen. Het is maar goed dat ik niet kan liplezen. Ineens schudde ze langzaam en nadrukkelijk haar hoofd en greep De Spin gulzig bij zijn mouw vast. Hij trok zich los en hield de tochtdeur voor Eric open. ‘Dat gelul aan mijn kop,’ zei De Spin met een pijnlijke grijns. ‘We snellen gauw naar mijn atelier. ‘Toen ze de trap op gingen en Eric omkeek stond ze nog achter de matglazen tochtdeur, schimmig en nietig, met gebogen hoofd. ‘Is je moeder doofstom?’ ‘Ik weet het niet. Misschien stelt ze zich wel aan. ‘In de bocht van de trap bleef hij nadenkend staan. ‘Vroeger toen ik nog een kind was zei ze wel eens wat tegen me. Je vader is een ploert. Dat herinner ik me nog. Niet

vriendelijk. 'Boven aan de trap bleef Eric staan. De muren en het plafond van de overloop waren groen geschilderd. Een akelig lichtgroen met te veel geel erdoor. Er kwamen vier bruine deuren op de overloop uit. 'En je vader,' vroeg Eric terwijl hij zich omdraaide en naar De Spin keek. 'Mijn vader,' zei hij zacht terwijl hij zich bukte en een roe vaststak. 'Mijn vader heb ik nooit gekend. Of hij mij niet. 'Met het einde van de trapleuning als steun zwaaide hij de overloop op, ging languit op zijn rug op de mat liggen en sloeg naast zich op de vloer. 'Kom naast me liggen. 'Eric ging naast hem liggen, maar hij hield zijn handen vlak op de grond zodat hij meteen overeind zou kunnen komen. 'Je moet je armen ontspannen naast je lichaam leggen, zoals ik. Nergens aan denken. Alleen naar het plafond kijken. 'Zo bleven ze doodstil liggen. 'Voel je het, zweef je,' vroeg hij na een poos. 'Je krijgt altijd een zweverig gevoel als je ligt,' zei Eric, maar De Spin deed of hij niets hoorde. 'Je zou het tegenovergestelde effect kunnen krijgen als ik aan het plafond ringen bevestigde waar je met je gezicht naar beneden in ging hangen. Vogelnestje. Als ik dan deze mat weghaal zodat je naar het blauwe balatum kijkt, krijg je het gevoel of je in het gras ligt. En wat heb ik daarmee bewezen?' Hij draaide zijn hoofd opzij naar Eric. Zijn gele ogen glommen vreemd. Zijn sluike haar was op zijn achterhoofd door de mat wat opgeduwd zodat zijn schedel wanstaltig leek. 'Weet je het niet?'

Hij draaide zijn hoofd weer naar het plafond en likte even over zijn onderlip.

'Ik heb ontdekt dat het niet de zwaartekracht is die alles op aarde houdt, maar de kleuren,' zei hij langzaam en stellig. 'Als de hemel groen was en de aarde blauw, zouden zelfs de stenen naar boven vallen. De bomen zouden ontworteld worden.'

Die doofstomme moeder heeft hem nooit iets kunnen leren, dacht Eric. Hij heeft alles zelf op zijn eigen manier moeten ontdekken.

'Ik kan het je laten zien.' Stijf kwam De Spin overeind. 'Ga mijn atelier maar in, dan haal ik schilderijen van mijn slaapkamer,' zei hij, opende een deur, liet Eric binnen en sloot de deur meteen achter hem. Eric hoorde hem de kamer ernaast ingaan.

De kamer waar hij Eric had binnengelaten was koud en vochtig. Er stonden vier grote tafels waartussen smalle doorgangen waren waar je alleen zijdelings door kon lopen. Op de tafels stonden flessen. Het waren gewone flessen, zonder etiket, waar olie of azijn in gezeten had. De tafelbladen stonden er zo vol mee dat er nergens plaats was om iets neer te zetten. Zelfs zijn pannetje met eten niet. Onder de dichtstbijzijnde tafel zette hij het op de grond. Toen zag hij dat de halzen van de flessen met elkaar verbonden waren met dunne witte touwtjes die bij elkaar kwamen daar waar op iedere tafel een gipsen beeldje van Napoleon boven de flessen uitstak. Ze waren om de nek

van de beeldjes gebonden en liepen vandaar loodrecht omhoog naar een katrol in het plafond. Daarvandaan schoten de touwtjes, als geometrische figuren die in het door lekkages bruinegekringde plafond gekrast leken, naar oogschroeven in de plafondband. Door loden gewichtjes werden de draden halverwege de muren strak gehouden.

Buiten barstte ineens het onweer los. Heftige regen roffelde op het platte dak. Het blauwe licht van de bliksem flitste de kamer in. Even leek het of alles van ijzig glas was.

Tussen de tafels door schoof Eric naar het raam waarlangs de regen in dikke aderen stroomde. Je zag alleen de blinde bakstenen muur van de kerktoren, dreigend dichtbij alsof hij massief was. Hij zakte door zijn knieën en keek omhoog. Tegen de grijze regenstralen in zag hij op het vertekende dak een kopergroene vis zitten.

De Petruskerk, dacht hij. Ik zal u tot vissers van mensen maken. Vandaar zeker die gipsen dictator uit het verleden tussen die flessen en zijn afhankelijkheid aan dat mensen verslindende monster uit Berchtesgaden.

Op de vensterbank lagen vergeelde foto's van een dashond.

De foto's zijn hiervoor op de stoep genomen, dacht hij. Dat is de muur om die tuin met bemoste aardkluiten. Maar ik heb geen geblaf gehoord. Dat beest is natuurlijk allang dood. De foto's worden in ere gehouden want ze zijn niet stoffig. Die hond was van hem. Nu blaft hij alle dagen en bijt nog bovendien.

Voorzichtig schoof Eric tussen de tafels door terug.

De Spin kwam binnen. Hij hield twee schilderijen onder zijn arm geklemd en had er ook nog een in zijn hand. De deur moest hij met zijn elleboog achter zich sluiten.

‘Ik kan je geen stoel aanbieden,’ zei De Spin. ‘Er is hier op de hele verdieping geen stoel. Ik zit nooit als ik werk. Dan ga je zitten fantaseren. Dat is funest.’

Je kan maar net tussen de tafels door schuiven, dacht Eric. Een stoel zou je hier alleen op de halzen van de flessen kunnen zetten. Er zijn trouwens nergens penselen en verf.

De Spin zette de schilderijen voorzichtig tegen een tafelpoot.

‘Schilderen doe ik hier niet,’ zei hij. ‘Maar hier gebeurt wel het belangrijkste werk.’

Hij keek over de flessen heen, liep ineens naar de tafel bij het raam en verzette een fles zodat het touwtje strakker spande.

‘Je bent naar het raam gelopen,’ zei hij. ‘Je moet wel voorzichtig zijn dat je niets aanraakt. Niemand mag hier ergens aankomen, anders stort alles in. Niets mag van zijn plaats.’

Roerloos bleef hij naar het stromen van de regen langs het raam kijken.

‘Komt je moeder nooit stof afnemen,’ vroeg Eric.

‘Mijn moeder. Die mag hier niet komen. Die is hier nog nooit geweest. Er is hier trouwens geen stof. Dat heb ik hier nog nooit gezien. Als hier stof kwam zou ik weggaan. Ik zou hier niet meer kunnen werken.’

Hij keek Eric fanatiek aan, staarde loensend naar de flessen en wreef zich in zijn handen. Daarna pakte hij een schilderij en hing dat aan een spijker in de deur.

‘Waar je nu staat kun je niets zien. Het glimt. Schuif maar door. Niet verder, zo kan je het zien.’

Hij kwam naast Eric staan en lachte zacht en kwaadaardig.

‘Je denkt dat ik me vergist heb. Dat het schilderij op zijn kop hangt. Maar kijk eens naar mijn naam.’

K. de Spin 1939, las Eric. Hij heeft het al heel lang, het is niet door de oorlog gekomen, dacht hij.

Hij keek naar het landschap dat op zijn kop stond. Naar de vreemd gevormde bomen die als veren uit de groene hemel groeiden, vogels die op hun rug vlogen alsof ze een looping uitvoerden.

‘Zie je dat het gras geen gras is, maar dat het wolken zijn en dat de lucht pas gemaaid is,’ zei De Spin met een afwezige en treiterige stem. ‘Ik ben begonnen met de lucht groen te schilderen en het gras blauw. Maar toen ik de bomen neer wilde zetten kon ik niet. Ik werd gedwongen ze met de wortels in de lucht te planten. Toen wist ik wat het was. Het waren de kleuren die me dwongen. Ik besepte dat het niet de zwaartekracht was die alles op aarde houdt, maar de kleuren. Alles wordt door de kleuren bepaald.’

Hij liep naar de deur en haalde het schilderij eraf dat hij aandachtig bekeek. Hij mompelde onverstaanbaar.

Als ik in de gang in die ringen ga hangen en ik laat een klodder spuug vallen dan komt die mooi op het balatum terecht, dacht Eric. Of het nou pimpelpaars is of blauw.

‘Je zult misschien denken, dat zijn maar schilderijen. Op schilderijen kun je alles bewijzen. Ze hebben me nooit de kans gegeven om het in werkelijkheid te bewijzen. Voor de oorlog ben ik er al mee naar invloedrijke fabrikanten

geweest. Ik had mijn theorie heel duidelijk opgeschreven. Ze hebben me uitgelachen. Daar zullen ze spijt van krijgen,' zei hij met trillende mond. Toen haalde hij diep adem. 'Verleden jaar heb ik het naar de Ortskommandant gebracht. Ze zouden het uitvoerig bestuderen, zeiden ze. Ik heb er nog niets van gehoord maar dat komt omdat het staatsgeheim is geworden. Sinds ik mijn theorie daar gebracht heb is Hitier steeds dreigender over zijn geheime wapen gaan spreken. Binnenkort zullen de vijandelijke legers een onafzienbare luchtvloot zien naderen. Ze zullen vergeten te schieten, want het zijn geen gevechtsvliegtuigen maar gewone passagiersvliegtuigen. Achter elk vliegtuig zweeft een enorme groene sjerp. De lucht is groen. Als ze boven het vijandelijke leger zijn komt er blauw poeder naar beneden. Het zal het einde van de oorlog betekenen.'

Hij lachte met gesloten mond en zette het schilderij neer. Daarna hing hij een ander aan de spijker.

'Dit is de watertoren aan de Hoge Rijndijk. Ik heb hem groter gemaakt in verhouding tot de huizen. De torens van Babel. En dit is de bloemenveiling "Bloemenlust" in Rijnsburg.'

Eric keek naar de grijze lucht achter de watertoren. Het leek wel of er zoutzuur uit regende dat de kleuren uitloogde.

Het lijkt wel of hij zijn verf met vergif aanmengt, dacht Eric. Met zijn schilderijen neemt hij wraak op de mensheid.

'Wil je nog meer werk van me zien,' vroeg De Spin.

'Dan kom ik te laat voor mijn meisje.'

'O ja, jij moet naar je meisje.' Hij keek op zijn horloge. 'Het is kwart voor zes.'

'Dan moet ik meteen weg.'

De Spin zette de schilderijen neer en deed de deur voor hem open. Eric pakte zijn in de luier gewikkelde pannetje onder de tafel vandaan en liep de overloop op.

'Ik schrijf hier ook gedichten,' zei De Spin. 'Maar die krijg je niet te lezen. Daar begrijp je toch niets van. Van alle objecten die erin voorkomen is alleen de dichtheid van de moleculen neergeschreven. Als je dat niet allemaal uit je hoofd weet, begrijp je het niet.'

Voor hij de deur achter zich dichttrok keek hij nog even de kamer in.

'Het regent niet meer, je komt droog bij je meisje,' zei hij.

Hij liep met Eric mee naar het trapgat waar hij ineens zijn pullover naar

voren trok zodat hij een kippenborst kreeg.

‘Wat is dit,’ zei hij.

‘Een pullover.’

‘En drie mannen met twee vrouwen?’ Hij lachte niet maar keek Eric strak aan. ‘Een lui over.’

Heftig greep hij ineens de trapeleuningen vast, steunde er met gestrekte armen op, trok zijn knieën op en zwaaide een poos houterig en woest heen en weer. Hijgend kwam hij naast Eric staan.

‘Je moet zelf maar zien dat je eruit komt. Ik ga werken. Als je dat mens in de gang tegenkomt doe je maar net of je haar niet ziet.’ Toen Eric al bijna beneden was hoorde hij hem roepen, met een stem die hol door het trappenhuis galmde: ‘Als je Van Grouw morgen op de academie ziet zeg hem dan dat ik voorlopig niet kom. Ik blijf thuis werken.’

Eric dacht dat hij een vreemde vogelachtige kreet van boven hoorde komen. Of hij een juichsprong maakte. Toen hoorde hij de deur dichtslaan.

Beneden in de gang, tegenover de trap, hing een matje dat uit dunne staafjes bamboe bestond. Er stond een Chinees landschap op met lorken en een waterval in te zwarte contouren en kalkachtige pasteltinten. Waar de waterval uit de rotsen kwam en boven de plaats waar hij bruisend tot schuim sloeg bolde het matje naar voren zodat het water niet loodrecht naar beneden viel.

Er moet een klein raam achter zijn, dacht Eric. Misschien

loert dat grijze vrouwtje wel door de bamboe naar me.

Toen hij met een ruk het matje optilde keek hij in het gezicht van Hitler. Hij zat in een eikenhouten lijstje. Het moest een foto uit een tijdschrift zijn want hij was blauwachtig.

Hij houdt een redevoering, zijn mond staat wagenwijd open, dacht Eric. Op de plaats waar ik nu sta, stonden toen die foto gemaakt werd honderdduizend Duitsers Heil Hitler te schreeuwen. Zijn haar valt van hysterische machtsdrift wild over zijn voorhoofd. Mijn haar valt ook bijna tot in mijn ogen. De bolsjewiek, noemden ze me thuis. Doe je haar toch naar achteren, je lijkt wel een bolsjewiek. Alle mensen die hun haar over hun voorhoofd hebben hangen, hebben iets te verbergen. En Bilderdijk dan, die vader zo bewondert? Die heeft ook krullen over zijn voorhoofd. Colijn niet. Die heeft van dat steile varkenshaar. Al liet hij het tot in der eeuwigheid groeien dan kwam het nog niet over zijn voorhoofd te hangen. Het blijft recht omhoog naar de hemel groeien, alsof hij zijn haar vast vooruit stuurt. Hij heeft nog geprobeerd met de Duitsers aan te pappen, dat gereformeerde monster. Na de oorlog wordt hij

gevangengenomen. Ze moeten hem belastingplaatjes te vreten geven tot hij verrekt.

Eric liet het matje los en liep naar de tochtdeur die hij geruisloos openduwde.

Als er hier

NSB-ers op bezoek komen, komt Hitler onder de mat vandaan, dacht hij. Ze mogen zo langzamerhand wel koningin Wilhelmina ervoor in de plaats gaan hangen.

Voor de spiegel in de hal bleef hij staan en deed zijn haar iets meer naar voren over zijn linkerslaap.

Het was net opgehouden met regenen. De straat was zo nat dat hij bedekt leek met glinsterend glas. Door de goot liep het water van de wolkbreuk hoorbaar weg.

De kranten om de dwergconiferen in het ronde perk op het achterplein van de kerk waren doorweekt tegen de aarde gekledderd. Als de stortbui langer geduurd had zouden ze tot moes geslagen zijn als gore sneeuw.

Toen hij door het hekje ging keek hij naar het raam van De Spin. Het was het enige raam zonder vitrage. De Spin stond erachter met gebogen hoofd.

Hij kijkt naar de foto's van zijn dashond, dacht Eric. Hij blijft misschien uren zo staan.

9

‘Van der Lubbe kop eraf!’

Eric gaf Ans, die hij in de verte had zien lopen en toen achternagerend was, een zacht klapje in haar nek. Verschrikt draaide ze zich om.

‘Je laat me schrikken,’ zei ze met ontstelde ogen.

‘Waarom heb je niet op me gewacht,’ vroeg Eric buiten adem. ‘Nou heb ik me rot moeten lopen. Als in m’n pannetje met eten geen stampot zit zal het dat nu wel zijn. Om over de bal schijngenhakt maar helemaal te zwijgen.’

‘Ik heb op je gewacht,’ zei ze onderdanig. ‘Ik dacht dat je niet meer zou komen.’

‘Als ik je niet in de verte had zien lopen was mijn avond verpest geweest.’

Zwijgend liepen ze een poos naast elkaar.

‘Je wilde me zeker ontlopen, hè,’ schreeuwde hij ineens.

Ze keek hem angstig aan en beet haar onderlip naar binnen.

‘Ik mag niet meer met je omgaan,’ zei ze bang en klagerig.

Hij keek haar aan of hij haar tegen het hekje van de papierhandel van Paddenburg fijn zou willen drukken.

‘Je bent natuurlijk zo stom geweest om alles tegen je moeder te zeggen. Toen ze vroeg waar je zo laat vandaan kwam ben je gaan grienen en toen kwam het eruit.’

Zonder hem tegen te spreken bleef ze met gebogen hoofd naast hem lopen.

‘Zeg op! Is het niet!’

‘Ik zou het nooit tegen mijn moeder durven zeggen.’

‘Tegen wie dan wel! Tegen die vuile tongzoenende pastoor soms. Ik zie het aan je vrome gezicht. Je bent gaan biechten. Geef antwoord!’

Hij greep haar bij haar arm en schudde haar heen en weer. Ze trok zich los en keek hem aan. Haar lippen trilden. ‘Ja, ik ben gaan biechten,’ zei ze. ‘Ik heb alles verteld.’ En erna heb je je zeker weer lekker laten tongzoenen.’ ‘Dat doet hij helemaal niet,’ zei ze en stampvoette even in kippendrift. ‘Je hebt het me zelf verteld.’ ‘Dat is vroeger gebeurd. Toen wist ik nog nergens van. Hij deed het alleen maar voor omdat ik niet wist wat hij bedoelde.’ Er spoot een satanische schaterlach uit Erics mond. ‘Dat doet hij natuurlijk bij alle jonge

meisjes. Heeft hij je soms verteld dat je dat tongzoenen noemt?"Hij zei dat ik dit niet moest doen met jongens."Dat, zei hij hè! Dit! Hij heeft niet gezegd wat. En jij bent te stom om te begrijpen waarom. Want dan moet hij gewoon vragen of je je hebt laten tongzoenen. Maar nu kan hij lekker zeggen dát en dan duwt hij zijn stinkende tong in je mond. Tegen je moeder durf je het niet te zeggen maar wel tegen zo'n als wijf verklede kerel die wildvreemd voor je is."Het is geen vreemde,' zei ze droevig en zacht. 'Het is een symbool van God. Daarom kan hij je de absolutie geven. God alleen kan je je zonden vergeven."Een tongzoenende God! Geef mij er ook zo een!"Je moet niet zo lopen schreeuwen,' zei ze bijna huilend. 'Iedereen blijft staan."Dat kan me niet verdommen,' schreeuwde hij en zijn stem echode over het water van de Nieuwe Rijn. 'Ik zal net zo hard schreeuwen als ik wil! Gisteren ben je voor het eerst met me naar bed geweest!' Hij bleef haar aankijken tot ze gedwee knikte, toen vervolgde hij: 'Dan kan je niet zomaar zeggen, dag, het spijt me, maar meneer pastoor wil niet dat ik nog langer met je omga, omdat hij zelf zijn ongezonde lebbertong in je wil steken. Je kan niet zomaar tegen iemand waar je het mee gedaan hebt zeggen dat je er geen zin meer in hebt. Dat doen alleen hoeren. Ha, nu begrijp ik het. Die pastoor wil een hoer van je maken. Dan kan hij zelf net zo vaak als hij wil.'Ans bleef staan op de hoek van de Nieuwe Rijn. Met gebogen hoofd begon ze te huilen.'Zulke dingen mag je niet zeggen,' zei ze snikkend.Ze schudde aanhoudend haar hoofd en wilde de kant van de Breestraat op lopen, maar Eric greep haar bij haar mouw en trok haar de andere kant op.'Eerst ga je met mij mee. Dit moet uitgepraat worden."Dat kunnen we hier ook doen."Ik schreeuw toch te hard.'Ze keek schuw om zich heen en zei: 'Je hoeft toch niet zo tegen me te schreeuwen."Ik zal niet meer tegen je schreeuwen, maar dan ga je met me mee.'Hij duwde haar de richting van de Donkersteeg uit. Ineens werd ze gewillig en liep snikkend met hem mee.'Moet je een zakdoek hebben,' vroeg hij, hoewel hij die niet bij zich had.Ik kan altijd nog die luier van het pannetje halen, dacht hij. De zweetdoek van Veronica.'Ik heb er zelf een.'Ze deed haar dijbeen omhoog en zette er haar tasje op. Na lang zoeken haalde ze er een klein wit zakdoekje uit dat ze onder het verder lopen tot een propje tegen haar mond drukte.'Ik krijg er last mee,' stamelde ze. 'Ik krijg er last mee."Niemand hoeft het te weten."Ik moet het zeggen. Ik kan niet tegen hem liegen."Je zegt het gewoon en dan geeft hij je de absolutie. Dan ben je er weer van af."Als ik het niet met m'n hele goede wil probeer kan hij me de absolutie niet geven. Dat kan niet... oh!'Ze barstte weer in huilen uit. Haar rug schokte.'Nou blijven de mensen voor jou staan,' zei hij. 'Ze denken vast dat ik een bruuft ben die je meesleept en je gaat afranselen.'Dat moet ik doen, dacht hij. Ik moet haar op haar blote achterwerk slaan tot haar billen gloeiend rood zijn en ze er de eerste dagen niet meer op kan zitten. Zeker niet in een biechtstoel.Ans keek om zich heen en klemde krampachtig haar hand om zijn pols.'Beloof je me dat je

niets doet,' vroeg ze smekend. 'Hij zegt het anders tegen mijn moeder.' 'Dat mag hij niet,' zei Eric. 'Er is nog zoiets als het biechtgeheim.' 'Als je minderjarig bent en je doet een doodzonde mogen ze het tegen je ouders zeggen.' 'Hij wil je alleen maar bang maken.' 'Maar doe je het niet, belooft je het,' smeekte ze. 'Ik heb toch al gezegd dat ik alleen met je praten wil.' 'Ik vertrouw je,' zei ze ineens met een warme stem. 'Stom van je, Ans, verdomde stom, dacht hij. Daar zul je spijt van krijgen. Ik zal je doodzonde op doodzonde laten begaan. Hij sloeg zijn arm om haar heupen. Wat is ze heerlijk zacht, dacht hij. Ze is helemaal week geworden van dat gejack. De doorweekte madonna. 'Nu moet jij vooroplopen,' zei ze toen hij de deur voor haar opende. 'Ik ken de trap.' 'Eric ging haar voor de trap op. 'Ben je bang voor je kousen,' vroeg hij. 'Nee, want je hebt beloofd dat je me niet zou aanraken.' 'Heb ik dat gezegd?!' 'Nou ja, het komt erop neer.' 'Ik heb gezegd dat ik dit niet met je zou doen. Maar wat is dit? Dat zou ik dan eerst moeten voordoen. Dat is dit en dat mag ik niet met je doen. Net als de pastoor.' 'Ans bleef staan. 'Als je me nu niet plechtig belooft dat je me niet zal aanraken, ga ik terug.' 'Ik zou toch met je praten.' 'Gerustgesteld ging ze zijn kamer binnen. 'Hoe kom jij aan een kerkkaars,' vroeg ze verwonderd. 'Hoe zie je dat in Jezusnaam?' 'Aan die doorzichtige was.' 'Weet je wat ik daarmee ga doen,' zei hij quasi vrolijk. 'Daar ga ik je mee... je weet wel. Dan breek ik m'n belofte niet, want ik raak je niet aan. Geef je jas maar.' 'Die houd ik aan.' 'Als je ergens op bezoek komt doe je je jas uit.' 'Om te praten hoef ik toch zeker mijn jas niet uit te doen. Zo warm is het hier niet.' 'Geef,' zei hij en stak zijn hand uit. Met een zucht deed ze haar jas uit. 'Jij moet altijd je zin hebben. Je bent een echte dwingeland.' 'Kom dan maar meteen naast me zitten,' zei Eric en ging op de rand van het bed zitten. 'En zet je kleine tasje maar op de grond.' 'Ze ging zo ver mogelijk bij hem vandaan zitten en zei gehaast: 'Weet je wat meneer vandaag zei? Dat de man die op die academie schilderles geeft een

NSB'er is.' 'Geen afleidingsmanoeuvres,' zei hij. 'Je gaat een kilometer van me af zitten. Hoe kan ik zo nou een vertrouwelijk gesprek met je hebben. Dan moet ik weer tegen je gaan schreeuwen.' 'Hij lachte zacht. Ans schoof wat dichterbij. Ze legde haar handen gevouwen in haar schoot. Eric bleef haar strak aankijken met een vurige priemende blik. 'Ik zal je klein krijgen, dacht hij. Net als die mof zal je door de knieën gaan. Terwijl hij in die grote zwarte ogen van haar keek dacht hij aan de Duitse officier die hem een klap op zijn gezicht gegeven had toen hij bij het uit de tram stappen op zijn tenen trapte. Tot de tranen in zijn ogen sprongen had hij hem aangekeken. Hij had het gevoel gehad of er uit zijn ogen twee lange naalden kwamen die de Duitser dwars door zijn pupillen doordroegen. De Duitse officier had zich omgedraaid en was weggegaan. Onder de mensen die eromheen waren komen staan werd

goedkeurend gemompeld. Een man had hem op zijn schouder geklopt en gezegd: ‘Jij hebt geen wapens nodig om ze op de vlucht te jagen.’ Maar Eric had helemaal geen triomfantelijk gevoel gehad. Het was net of je iemand die je met zoveel haat had aangekeken niet zomaar uit je leven kon laten verdwijnen.

De ogen van Ans smeekten. Haar bovenlichaam helde naar hem toe. Het was of hij haar met zijn blik naar zich toe zoog. Toen boog hij ook naar voren en drukte haar tegen zich aan.

‘Je gaat het toch doen, je gaat het toch doen, hè,’ hijgde ze.

‘Ja, ik ga het toch doen. Dat wil je toch.’

Ze schudde heftig haar hoofd maar verzette zich niet toen hij haar naast zich achterover op bed duwde en haar broekje uittrok.

‘Ik ga je nu helemaal uitkleden,’ zei hij terwijl hij de knoopjes van haar jurk los ging maken.

‘Nee, nee, dat niet! Dat nooit!’

Ze sloeg wild om zich heen en probeerde overeind te komen, maar hij drukte haar weer op bed, draaide haar om en trok haar onderlichaam over zijn dijen. Haar jurk was omhooggeschoven. Opgewonden keek hij naar dat blanke stuk vlees tussen die taille en de boorden van haar kousen. Zacht wreef hij over haar billen die ze stevig tegen elkaar geklemd hield en met haar rok probeerde te bedekken.

‘Ontspan ze! Vooruit, maak ze week. Ik sla je net zo lang tot je het doet,’ zei hij dreigend.

Ze ging weer huilen, eerst gierend, toen bijna geluidloos. Hij sloeg haar net zo lang tot haar billen breed en zacht geworden waren. Tot zijn handen er pijn van deden en er op sommige plaatsen op haar billen een kleine bloeduitstorting zat in het gloeiend geslagen vlees. Hij legde op iedere bil een hand en liet ze zachtjes trillen.

Als warme pudding, dacht hij. Het is net of ze alleen van mooi zacht roze vlees zijn, of het geen spieren zijn en er geen skelet in zit.

Ans hilde niet meer, ze hapte alleen nog naar adem. Hij schoof dat willoze onderlichaam van zijn schoot en ging geknield voor het bed liggen met zijn hoofd op haar billen. Ze gloeit als een hoofd met veertig graden koorts, dacht hij. Voorzichtig schoof hij zijn hand onder haar buik, kroop naar die wollig behaarde venusheuvel, stak zijn vinger bij haar naar binnen en ging er langzaam mee heen en weer. Ik mag wel een gordel gaan dragen als het Dappere Snijdertje van Grimm, dacht hij. Twee in een dag. Eerst Elly en nu

Ans. Ze zijn met een natte vinger te lijmen. Ans bewoog zacht, daarna begon ze te trillen. Hij voelde het tegen zijn wang. Overal waar hij bij kon zoende en likte hij haar. Ineens begon ze steunende geluidjes te maken. 'Zo ben je lief,' zei hij. Hij voelde haar billen een paar keer hard worden van het samenknijpen, toen draaide ze zich opzij en ging met een vuurrood hoofd op de bedrand zitten. 'Kijk, Ans, zoveel houd ik van je,' zei hij en stak zijn vinger in zijn mond. Met afschuw keek ze naar hem en sloeg toen haar handen voor haar gezicht en stamelde snikkend: 'Wat heb ik met me laten doen.' 'Je vond het toch fijn.' 'Je hebt me gedwongen. Je bent gemeen.' 'Ik heb je alleen in het begin gedwongen. Maar toen ik dát deed hield ik je maar met één vinger vast. Met één vinger, hoor je dat! Je had zo weg kunnen lopen. Maar dat deed je niet. Je vond het maar wat lekker.' 'Zoiets mag je niet doen.' 'Eric pakte haar broekje van de grond en wierp het op haar schoot. Ze stak haar voeten door de pijpen, maar stond niet op om het aan te trekken. Ze wipte alleen even omhoog. Daarna liep ze gedecideerd naar haar jas.

'Je moet maar een ander zoeken om zulke dingen mee te doen,' zei ze flink. 'Je ziet me hier nooit meer terug.' Met haar jas in haar handen bleef ze nog even staan en begon weer te huilen. 'Ik weet niet wat ik moet zeggen, ik weet het niet,' lispelde ze.

'Je zegt maar tegen die paap dat ik al aardig op weg ben om me te bekeren. Dat je toekomstige verloofde op zijn knieën heeft gelegen en het kruis gekust.'

Resoluut trok ze haar jas aan en liep met grote stappen naar de deur. Ze opende hem maar bleef in de deuropening staan.

'Ik weet wel wat jou mankeert, ik weet het heus wel,' schreeuwde ze ineens. 'Mijn moeder heeft me vaak voor je gewaarschuwd.'

'Je liegt, ik weet verdomme dat je liegt,' schreeuwde hij. 'Niemand heeft je voor me gewaarschuwd. Het is hierom, hierom,' schreeuwde hij met overslaande stem terwijl hij het haar voor het litteken vandaan trok. 'Je wil zo'n jongen met van die keurig gekamde haren en glimmende roomse ouwelogen. Donder maar op naar je vrome Jezus!'

Ans rende de trap af maar bleef halverwege staan.

'Ze hebben me alles verteld op de zaak,' riep ze naar boven. 'Die academie waar jij op zit is een

NSB'ers-kliek. En daar hoor je bij! Bij al die fascisten en sadisten!'

'Die paus van jullie likt anders de reet van die fascisten!'

Hij luisterde hoe ze de trap afstommelde. Toen hoorde hij de deur slaan. Hij

liep naar het raam maar keek niet naar beneden. Star bleef hij naar het kruis op de Hartebrugkerk kijken.

Toen Eric over de Korenbeurs door het avondduister zwierf klonk er ineens een snerpend geluid naast hem. Vonken sloegen uit de keien. Kletterend schoof de fiets tegen de stoeprand. Naast hem lag een man op straat, die moeizaam overeind krabbelde. Eric raapte de fiets op en keek de man aan terwijl hij het zadel recht probeerde te draaien. Zijn handen deden nog pijn van het slaan op de billen van Ans.

‘Hebt u zich bezeerd,’ vroeg Eric. Toen herkende hij de man. ‘Meneer Rozier, tegen spertijd, als iedereen zich zo snel mogelijk naar huis moet spoeden, maakt u de stad nog onveilig,’ zei hij streng.

‘Maar meneer Van Poelgeest. U liep zo midden op de weg. De kans om u te ontwijken was wel zeer gering.’

‘Er was geen enkele mogelijkheid om me te ontwijken,’ zei Eric. ‘Ik was naar u op zoek.’

‘Naar mij,’ vroeg hij verschrikt genotzuchtig en lachte ziekelijk. ‘Ik heb toch niets misdaan?’

‘Niets misdaan! Met uw smerige praktijken bent u er indirect de oorzaak van dat mijn verloving nog geen uur geleden verbroken is.’

‘Wat vreselijk. Ik wist helemaal niet dat u verloofd was.’

Eric keek naar het kale vogelkopje dat er in het schemer nog walgelijker uitzag, naar die benige kin die bijna in de naar voren stekende adamsappel zat gedrukt. Zijn korte armen hield hij iets van zijn lichaam als een aalscholver die zijn vleugels droogt.

‘Natuurlijk was ik verloofd.’

‘Ik durf te zweren dat ik daar niet van op de hoogte was, meneer Van Poelgeest.’

‘Ik zal u haarfijn vertellen hoe ik het liefste, mooiste en ook vroomste meisje van de stad door uw toedoen ben kwijtgeraakt. Die onweerstaanbare madonna van onbesproken gedrag vertelde mij daarnet dat er een tijd geleden op een vergadering van de verenigde boekhandelaren gesproken is over een smerig mannetje, een gluiperig individu dat de laatste tijd de boekhandels hier ter stede afstroopt en vraagt naar boeken over het corpus van de mens. En dan het vrouwelijk personeel belaagt met vunzige blikken en nog smeriger gebaren. In een boekhandel schijnt hij zelfs gekwijd te hebben op een reproductie van de Venus van Botticelli die de verkoopster in een opengeslagen boek voor hem ophield. Mijn verloofde was dus gewaarschuwd. En

toch heeft dat vieze kereltje nog kans gezien

haar gisteren op een afgrijselijke manier te verontrusten.'

'Wat vreselijk, dat moet wel een heel slecht mens zijn, meneer Van Poelgeest,' zei meneer Rozier. 'Een heel slecht mens.'

'Mijn verloofde heeft dat verachtelijke ventje tot in details beschreven. Gaat u eens een paar stappen achteruit,' zei hij en duwde meneer Rozier bijna onder de overkapping van de Korenbeurs. 'Precies! Broekveren aan zijn broek waardoor dat kledingstuk als een slonzige zak om zijn ongezonde magere beentjes zit, een vuile kale jas, groezelig bespetterd, een nog kalere kop erboven met een paar gruwelijke oogjes erin waar de smerigste rioolrat zich voor zou schamen. Toen ik zei dat ik dacht dat ik die man kende heeft ze op staande voet de verloving verbroken. Ze heeft haar koffer gepakt en is dit Sodom en Gomorra voorgoed ontvlucht.' Hij keek meneer Rozier doordringend aan en vroeg: 'Hebt u er enig idee van, wie dat ontuchtige schepsel geweest kan zijn?'

'Ik zou het u niet kunnen zeggen, meneer Van Poelgeest,' zei hij met een ziekelijke glimlach. 'Ik kom nergens meer de laatste tijd. Maar dat moet wel een heel erg slecht mens zijn. Maar nu moet ik weg, want ik heb nog zeer veel te doen.'

Zonder te groeten sprong hij op zijn fiets zonder banden en reed snel weg.

Lullige stumper, dacht Eric. Hij heeft niet eens als excuus aangevoerd dat hij maar een zevenmaandskindje is. De mens is een zielig geval. Als er alleen dieren bestonden zou je in God kunnen geloven. De mens verpest alles.

Met gebogen hoofd slenterde hij de kant van de Mare op. In de verte hoorde hij de velgen van de fiets van meneer Rozier over de keien van de Breestraat ratelen.

10

Je begrijpt er niets van, helemaal niets,' zei d'Ailleurs en maakte met zijn armen kleine pittige dirigeerbewegingen naar Eric die aan de werktafel een lampenkap stond te vernissen. 'Maar wat wil je.'

Naast Elly, die gebogen over haar tekentafel even naar hem opkeek, bleef hij met zijn handen in zijn zakken voor het raam naar buiten staan kijken, terwijl hij geërgerd van zijn hakken op zijn tenen wipte.

'Je bent nog niet eens volwassen,' vervolgde hij. 'Voor mij is dit al de tweede wereldoorlog die ik bewust meemaak. Het gaat weer net als in 1918. Een paar belhamels zetten ze tegen de muur omdat het volk bloed wil zien. Maar als je denkt dat ze Krupp ook maar een strobreed in de weg zullen leggen, zit je ernaast. Let op mijn woorden. En als ik jou was zou ik me maar niet bemoeien met dat ondergrondse gedoe van je broer. Het is zinloos en het brengt ons ook nog in gevaar. Denk aan ons onderduikstertje, hè,' zei hij, terwijl hij zijn hand even losjes op Elly's schouder legde maar er meteen weer mee omhoog- wipte alsof hij met zijn handpalm in een kwak warme houtlijm terechtgekomen was. 'Is het niet kind?'

'Ze kunnen mij niet genoeg moffen kapotschieten.'

'Voor iedere Duitser die die avonturiers doodschieten worden tien fatsoenlijke burgers gefusilleerd,' zei d'Ailleurs. 'En van die fatsoenlijke burgers moeten we het na de oorlog weer hebben.'

'Die avonturiers overvallen anders met levensgevaar distributiekantoren om bonkaarten voor onderduikers te bemachtigen,' zei Eric. 'Mijn broer is gisteren gearresteerd bij een overval. Toen hij probeerde te vluchten hebben ze hem in zijn been geschoten. Hij heeft zich nog een poos verscholen weten te houden in de hal van een bioscoop achter een reclamebord, maar ze zagen het bloedspoor.'

Even bleef het doodstil, toen draaide Elly zich met een ruk naar hem om.

'Is het echt,' zei ze en keek hem ontsteld aan. 'Wat vreselijk.'

Ik zal ze de volle laag geven, dacht Eric, terwijl hij met een somber gezicht doorging met vernissen.

Het zweet brak hem uit. Hij zag zijn broer bloedend uit de hal van de bioscoop komen.

'Ja, dat is nou bijzonder sneu,' zei d'Ailleurs. 'Het is ook niet persoonlijk

bedoeld en we hopen natuurlijk vurig dat ze je broer niet al te veel ten laste kunnen leggen. Begrijp me goed, ik heb zelf ook een hekel aan het nazi-regime, maar de doorsnee Duitser legt ons niets in de weg. Toen de Ortskomman dantur hier in de laan gevestigd werd, kwamen ze huiszoeking doen omdat de omgeving veilig moest zijn. Drie officieren. Ze salueerden keurig en vroegen of ze toegang tot het huis konden krijgen en een vroeg of het gepermitteerd was te roken. Dat zie ik een Hollander nog niet doen. Toen ze begrepen dat ik van adel was werden ze zo mogelijk nog correcter. Ze konden niet begrijpen dat ik geen kasteel en landerijen bezat en wilden mijn vrouw nauwelijks geloven toen ze vertelde dat ik fröhliche lampenkappen moest schilderen om in mijn levensonderhoud te voorzien. Ze zeiden dat in Duitsland de adel nog in hoog aanzien stond. Dat de hoogste officieren tot de adel behoorden. Ze vroegen meteen naar mijn familiewapen. Toen ik ze dat liet zien deed het me gewoon plezier zoveel interesse als ze hadden voor de geluipaarde leeuw op veld van keel met zwanen van sabel. Nee, het gros van de Duitsers zijn gewone jongens net als de Hollanders, alleen wat beleefder.'

'Ze jagen anders wel de joden als beesten bij elkaar om ze in veewagens naar Duitsland te vervoeren,' zei Elly.

D'Ailleurs ging achter zijn bureau zitten en klopte zijn pijpje uit. Daarna vulde hij het met surrogaatabak.

'Daar doet het leger niet aan mee,' zei hij. 'Dat is het werk van een stel partijbonzen.'

'Bijna negentig procent heeft voor de oorlog al op Hitler gestemd,' zei Eric.

'Mijn vrouw en ik maakten voor de oorlog nog wel eens een reisje naar Duitsland,' zei d'Ailleurs terwijl hij zijn pijpje aanstak en begon te schilderen. Met kleine smakjes stegen rookwolkjes op als van een driftig treintje. 'We hadden er kennissen, keurige mensen. Nou, die moesten er niets van hebben.'

'Ik vind het maar eng volk,' zei Elly. 'Wat mij betreft mogen de Engelsen en Amerikanen met hun bommen van Duitsland één grote kuil maken.'

'Waar zouden we met onze groente moeten blijven,' zei d'Ailleurs. 'Het hele Westland zou ten ondergang gedoemd zijn. Zonder Duitsland kan Nederland niet bestaan.'

'Dat wisten ze voor de oorlog ook al niet, waar ze met hun groente moesten blijven,' zei Eric. 'Ze kunnen gewoon weer doorgaan met doordraaien.'

'Dat moet ik toegeven,' zei d'Ailleurs. 'Voor de oorlog was het een verschrikkelijke tijd. Daartegenover stond dat alles belachelijk goedkoop was. Ik kan me nog herinneren, biskwietjes, negen centen het halve pond. Dan kreeg je zo'n zak.'

‘Kwam dat van die biskwietjes,’ vroeg Elly.

Over haar schouder keek ze naar Eric en knipoogde, maar ze draaide zich ineens snel om. Eric zag haar rug schudden, maar hij hoorde haar niet lachen.

D’Ailleurs knipperde alleen maar met z’n ogen en boog zich dieper over zijn tekening van de vloot van de Oostindische Compagnie op de rede van Bantam.

‘Het is allemaal de schuld van de Engelsen, die hele duvels vervelende oorlogstoestand,’ zei d’Ailleurs. ‘Hitler had al aangepakt moeten worden toen ze het Rijnland gingen bezetten. Maar ze lieten hem maar doorgaan. Ik zie nog die Chamberlain uit München terugkomen met een vod van een papiertje waar de handtekening van Hitler op stond, en roepen op de trap van het vliegtuig: “Peace in our time”!’

‘Dat soort pies, daar heb ik iedere dag een pot vol van,’ zei Elly.

D’Ailleurs keek even geschokt op, toen krulde er een glimlachje om de steel van zijn pijp.

‘Foei toch, is dat nu taal die bij een jongedame past,’ zei hij, sprong op alsof die pot de aandrang op zijn blaas vergroot had en liep naar de deur. Halverwege bleef hij staan en keek naar Eric.

‘O, o, wat sta jij toch weer te morsen en te knoeien,’ zei hij hoofdschuddend. ‘Moet je eens op je tafel kijken. Daar kan je nog wel een lampenkap mee vernissen. Dat is duur spul, hoor, en niet meer te krijgen. De voorraad slinkt zienderogen, vooral op deze manier. Ik heb je al zo vaak gezegd dat je je kwast even moet afstrijken aan de binnenrand van de pot. Dan krijg je zo’n mooie dunne strek. Jij smeert het er als stroop op. Af-schuwelijk! Het lijkt wel een patroon van zakkers. Daar kan bijna geen licht meer doorkomen.’

Hij liep naar de deur en ging de kamer uit.

Elly draaide zich om en keek Eric ernstig aan.

‘Van wie heb je dat gehoord van je broer,’ vroeg ze.

‘Van mijn moeder toen ze gisteren eten kwam brengen. Ze was helemaal overstuur en zakte toen ze uit de tram kwam in elkaar. Met de conducteur heb ik haar een winkel in gedragen. Daar heeft ze een hele poos op een stoel gezeten om weer bij te komen.’

‘Wat erg,’ zei Elly. Ze stond op en kwam naar hem toe. ‘Je zweet er helemaal van,’ zei ze zacht en wilde over zijn voorhoofd strelen, maar hij draaide zijn hoofd weg en zette de geverniste lampenkap in het rek te drogen. Toen ze de wc hoorde doortrekken ging ze gauw weer achter haar tekentafel

zitten.

Toen d'Ailleurs binnenkwam keek hij op zijn horloge en zei: 'Als je die tien minuten die je nog resten nu eens besteedt aan het keurig in orde brengen van je tafel. Dan zal je eens zien met hoeveel plezier je morgen begint.'

Met tegenzin ging Eric zijn tafel opruimen. D'Ailleurs bleef een poos naar hem zitten kijken, toen pakte hij zijn penseel, stak hem met kippige precisie in de verf en schilderde, met zijn tongpunt tussen zijn tanden, de lucht boven de vloot van de Oostindische Compagnie op de rede van Bantam met kleine strekjes afgrijselijk blauw.

Die blauwe verf zou De Spin liever in die zee oplossen, dacht Eric. Dat zouden mooie lampenkappen worden met een groene hemel erboven. Het licht komt er waarschijnlijk van boven uit. De schemertoestand van een genie.

'Wat zijn palmen toch mirakels moeilijk te schilderen,' zei d'Ailleurs. 'Het worden zó van die elektriciteitsmolentjes met stalen schoepen.'

'Niemand zal ooit nog de kans krijgen om ze in Indië met echte palmen te vergelijken,' zei Elly.

'Verdikkeme ja, ons mooie Indië, ons Insulinde,' zei hij.

'Dat zijn we voorgoed kwijt,' zei Eric met treiterige wellust.

D'Ailleurs keek hem even aan, toen keek hij voldaan naar de opgeruimde werktafel.

'Dat is weer keurigjes zo. De penselen schoon in de beker, het glas water verfrist. Potloden, pennen en stuf in het bakje. Uitstekend! Moet je eens opletten met hoeveel plezier je morgen begint. Want accuratesse, netheid en ijver, dat wordt overal ter wereld van de mens geëist. Of je nu in Amerika zit of bij de Chinezen woont, overal gelden dezelfde regels.'

'Hè bah, is de wereld zó saai,' zei Elly.

'Maar Elly toch, jij hebt daar helemaal geen moeite mee. Mijn vrouw zei pas nog, Elly, dat is de netheid zelve.'

'Dat komt alleen maar omdat ik het huis niet uit kan. Dat schilderen, ik weet zo langzamerhand niet beter.' Ze keek dromerig naar buiten. 'Als ik s avonds dansen kon en naar de bioscoop gaan, dan zou ik er misschien hier ook maar een beetje op los zitten kliederen.'

'Nou kind, dat is dan maar gelukkig...'

'Jij gaat met mij mee naar de film,' zei Eric opeens. 'Naar Trianon. Daar draait een hele spannende film. Kora Terry met Marika Rökk.'

D'Ailleurs legde fel zijn pijpje neer en keek met kille razernij Eric aan.

'Haal geen onzin uit, wil je,' zei hij met kippendrift. 'Nou is nota bene net je broer opgepakt en nou wil je haar ook de ellende in storten om een uurtje plezier van zeer bedenkelijk allooi. Zolang als de oorlog duurt zet zij hier geen stap buiten de deur.' Hij keek op zijn horloge en zei kortaf: 'Het is je tijd.'

Hij wil me weg hebben, dacht Eric. Net zoals mij gisteren wil hij haar uithoren. Voor mevrouw komt zeggen dat er geluncht kan worden.

Toen hij in de hal de tochtdeur achter zich dichttrok dacht hij aan het sleutelgat. Hij opende de buitendeur en sloeg hem weer dicht. Toen sloop hij zo zacht mogelijk de trap weer op en ging gehurkt voor de deur zitten. De tocht die door het sleutelgat kwam deed zijn ogen tranen.

Hij kan niets gezien hebben, dacht hij. Je kan mijn tekentafel niet zien.

Ineens zweefden de benen van Elly binnen zijn gezichtsveld. Het leek of ze op een schommel zat. Het sloeg door hem heen dat ze op de schoot van d'Ailleurs moest zitten.

Godverdomme, ze laat zich aaien, dacht hij. Hij heeft zijn stoel voor het bureau gezet. Erachter kan niet, daar is alleen maar plaats voor hemzelf en zijn buik. Ik had de buitendeur nog niet achter me dichtgetrokken of ze zijn allebei opgesprongen. Met zo'n ouwe viezerik, godverdomme.

Hij stond op en stak in woede zijn hand al uit naar de deurknop.

Wat moet ik zeggen, dacht hij. Ik kan moeilijk zeggen dat ik het gisteren bij haar gedaan heb en dat ik er alleen het recht toe heb. Verdikkeme, ons mooie Insulinde zijn we ook kwijt, dacht hij grimmig.

Hij ging weer gehurkt zitten en keek naar binnen. Het rechterbeen van Elly zweefde nog, maar haar linker had ze met de hak op de grond gezet, haar naar buiten gekantelde voet stak schuin omhoog.

Ze heeft haar dijen van elkaar, dat kan ik aan haar voeten zien, dacht hij. Maar hoe zitten ze nou. Er is geen draadje stof van dat vettige pak van d'Ailleurs te zien.

Hij stond op en liep de trap af.

Eigenlijk zou ik moeten stampen, dan wisten ze dat ik alles gezien heb. Ik kan aan mevrouw vragen of ze dat boek van Botticelli even voor hem boven wil brengen. Mooi die nauwelijks verhulde lichamen met die kleine ronde tieten. Eigenlijk zie je er maar een, op de andere houdt Paul zijn kleine handje. Dat is een zwanenhals. Mij een beetje te lang hoor. Onnatuurlijk.

Met een klap gooide hij het tuinhek achter zich dicht.

Ik raak die hoer nooit meer aan, dacht hij. Ze belazert ons allebei. Als mevrouw weg is komt hij altijd aan mijn kamerdeur kloppen, zegt ze. Maar ik laat hem er nooit in. Misschien daar niet in, maar hij mag wel overal aanzitten. Waarom zegt ze niet openlijk, als ik jeuk aan mijn kut heb laat ik iedereen er aankomen. Dan kan het me niet verdommen of het een aap of een ouwe vent is die me op schoot trekt. Zelfs als hij een litteken op zijn smoel heeft mag hij het doen, want dat zie ik toch niet met m'n kleine varkensoogjes. Kom je een keer 's nachts bij me, vroeg ze toen ze merkte dat ik haar aankon. Als je vijf minuten voor spertijd komt kan je zo naar binnen glippen, want dan laat hij altijd Paddeltje uit en de deur blijft aanstaan. Het zal nooit gebeuren. Ze kan voor eeuwig naar me blijven liggen smachten.

Achter het standbeeld van Boerhaave stak hij de Boerhaavelaan over en liep de Rijnsburgerweg op. In de verte gingen de spoorbomen dicht.

@@@het berghok open en keek naar binnen. De ladder naar de zolder was weggehaald.

Het hoeft helemaal niet te betekenen dat Van Grouw bang is dat ik op onderzoek uitga en ontdek wat die vreemde hut op zolder te betekenen heeft, dacht hij. Hij is gewoon bang dat ik door de vermolmde vloer heen zak. Of misschien had hij de ladder wel nodig om een schilderij op te hangen in zijn atelier.

Hij deed de deur weer dicht, liep naar het raam en keek naar beneden de binnenplaats in. In het materiaaldepot van het Groene Kruis stond de oude man doelloos achter het raam voor de invalidenwagens. Somber staarde hij naar de vochtige stenen, zijn handen op zijn rug.

In het leerlingatelier ging Eric op de stoel zitten. Tussen zijn voeten lagen de schillen van de appel die De Spin gisteren geschild had. Ze waren verschrompeld en bruin geworden.

Zouden ze toevallig in de vorm van een vraagteken op de grond gevallen zijn, vroeg hij zich af. Of heeft hij ze met zijn voet in die vorm geschoven. Maar misschien kon De Spin wel niets doen zonder dat het een betekenis had. Twee vraagtekens. Waarheen en hoe lang. Het doel en de tijdsduur.

Hij keek naar de drie schedels van zijn stilleven, toen keek hij naar de tors. De woede om Elly laaide weer in hem op. Hij wist ineens zeker dat als ze hier voor hem stond hij het niet zou kunnen laten haar op zijn schoot te trekken. Ook al walgde hij van haar.

11

Voor Eric het leerlingenatelier inging deed hij de deur van

Hij haalde het stuk kerkkaars, dat hij van zijn kamer had meegenomen, uit zijn zak en zette het in een kandelaar die hij voor de tors zette. Toen stak hij de kaars aan. Het gips werd geel verlicht, of het vlees was bij een olielamp.

Het Mariabeeld uit de Hartebrugkerk, dacht hij. Een beetje hard aangepakt door beeldenstormers. Hardhandig dat zoetelijk lichtblauwe kleed eraf gesleurd. Op haar billen slaan onder het prevelen van weesgegroetjes. Ook al denkt u dat niemand u ziet, God ziet u altijd.

Hij liep naar de deur van het atelier van Van Grouw en luisterde. Ook toen hij geklopt had bleef het doodstil. Hij haalde een paar fluwelen doeken uit een van de kasten en spreidde die in een hoek van het atelier op de grond uit. Voorzichtig tilde hij daarna de tors uit het stilleven weg en legde haar op de glanzende doeken. Aandachtig bleef hij een poos staan luisteren. Toen deed hij zijn broek en onderbroek omlaag en ging op de tors liggen, voorzichtig, alsof ze van eierschaal was.

@@@Bij de laatste halte in de Breestraat stond hij te wachten, zoals hij op het papier dat hij zijn moeder had gegeven, geschreven had. Maar toen het trammetje eraan kwam stopte het niet. Er moest zeker niemand uit. Hij nam al aan dat zijn moeder de tram gemist had, toen hij haar ineens achter het raam zag zitten. Ze keek niet naar buiten. Ze zat in gedachten verzonken als een beeld.

Achter de tram aan rende hij de Hoogewoerd op. In de verte stopte de tram bij de halte gelijktijdig met een uit tegenovergestelde richting. Hij zag zijn moeder uitstappen. Ze liep voor de andere tram om en ging die in.

Dat kan zo uren doorgaan, dacht Eric, terwijl hij vast terug begon té lopen. Ze is volkomen in de war. Het moet slecht gaan met Frans.

Toen de tram hem passeerde zag zijn moeder hem. Ze was op het voorbalkon blijven staan. Onhandig gebaarde ze dat ze bij de volgende halte zou uitstappen. Hij rende zo hard dat hij op tijd was om haar de treeplank af te helpen. Ze zei niets, ze beet haar onderlip naar binnen. Haar gezicht was wit als sneeuw, haar ogen rood dooraderd. Haar hoedje stond scheef.

Ze heeft de hele nacht gehuild, dacht Eric. Hij kon niet aan haar vragen hoe het met Frans ging, haar zeggen dat hij hem pas nog een brief geschreven had. Zijn strot werd dichtgeknepen.

‘Kunnen we ergens heen gaan,’ stamelde ze.

Hij slikte een paar keer en keek over haar schouder de Breestraat in.

‘We kunnen in het Van der Werffpark gaan zitten,’ zei hij toonloos. ‘Geef de tas maar.’

Op de Steenschuur gaf hij haar een arm. Zijn heup kwam tegen haar lichaam. Hij had het onbehaaglijke gevoel of hij weer in haar vastgroeide. Hij drukte haar arm stevig tegen zich aan, maar hij kon niets zeggen.

Over de brug gingen ze het park in. De schaduw van het standbeeld van Van der Werff sloeg een donker gat in het bloembed om de sokkel. Op de paden waren kinderen aan het spelen. Stof wolkte op in de zon. Op de meeste banken zaten moeders met kinderwagens bij zich. In de verte, achter de bomen van het park, zweefden twee skeletten van walvissen achter de ramen van het museum voor natuurlijke historie.

Ze liepen naar een lege bank. Zijn moeder ging net zo zitten als thuis, op de rand van de zitting, zodat ze ieder moment op kon staan. Tranen liepen langs haar gezicht en bleven als glinsterende druppels op haar zwarte versleten jas liggen. Ze haalde een zakdoekje uit haar jaszak en veegde haar ogen af.

Eric ging naast haar zitten met de tas op zijn schoot. De warmte van het pannetje met eten drong door zijn kleren heen.

‘Frans heeft in de omgeving van Haarlem meegedaan aan een overval op een distributiekantoor,’ zei ze zacht, maar hield plotseling op. Ze zocht naar een punt in de verte waar ze naar kon staren, dat de verschrikking die ze voor zich zag zou kunnen bezweren. Toen ging ze verder. ‘Hij moest een poos verdwijnen. In het gezin waar hij terecht kwam brak difterie uit. Ze hebben hem doodziek bij me gebracht.’ Haar onderkaak begon te trillen en ze moest even wachten voor ze verder kon gaan. ‘Gisteravond moest hij naar het academisch ziekenhuis. Hij heeft al vier keer een hartaanval gehad. De dokter zegt dat er niets meer aan te doen is. We mogen niet eens meer bij hem. Omdat het besmettelijk is. Hij ligt achter glas.’ Ze boog haar hoofd en drukte het zakdoekje tegen haar ogen. ‘We zijn er vanmorgen geweest. Hij praatte tegen ons maar we konden niet verstaan wat hij zei. Ik kan mijn eigen kind niet meer aanraken.’

Ze drukte het zakdoekje tegen haar mond, haar lichaam schokte.

Eric deed zijn ogen dicht. De zon droogde zijn tranen, zijn huid trok strak.

Ik kan niets tegen haar zeggen om haar te troosten, dacht hij. Alles klinkt belachelijk. Het enige dat je kan doen is je bek houden. Als ik aan mijn broer denk kan ik niet eens duidelijk zijn gezicht voor me halen. Ik zou willen

schreeuwen om hulp. Maar ik weet dat er niets is dat kan helpen.

Zijn moeder greep hem bij zijn onderarm. Eric keek haar aan. Haar lippen bewogen maar er kwam geen geluid uit haar mond. Ze schudde haar hoofd en staarde weer in de verte naar de skeletten van de walvissen die als een Apocalyps in de lucht leken te zweven.

Hoe moet ik haar zeggen dat haar hoedje zo mal scheef zit, dacht hij.

‘Kan ik vanavond naar hem toe,’ vroeg hij.

Ze schudde haar hoofd.

‘Je vader en ik zijn er dan. Ga jij morgenmiddag maar als...’

Er kwam een geluid uit haar mond van een dierlijk ontroostbaar verdriet. Ze stond meteen op en ging het park uit lopen.

‘Geef de tas eens,’ zei ze.

Ze frommelde er de natte zakdoek in en haalde uit het zijvak een schone.

‘Geef maar weer,’ zei Eric en stak zijn hand naar de tas uit.

‘Laat maar, dan heb ik wat te doen. Denk er alleen om dat ik je straks het pannetje geef. Er is vlees bij vandaag,’ stamelde ze en begon weer te huilen.

‘Je hoedje zit een beetje scheef,’ fluisterde hij toen ze de Breestraat in liepen.

Voor de verwaarloosde etalage van een dameskapperszaak bleef ze staan. Er stonden koppen in van vleeskleurig gips met stijve permanent- en watergolfkapsels, alsof het vlaskleurige haar met gesmolten glas aan elkaar gekleefd zat. De gezichten waren verbleekt, behalve de rouge op de wangen die als bloed koortsig door het gips scheen te komen. De ogen onder de zware zwarte borstels van wimpers zagen er glazig uit als de ogen van een dood dier.

Zijn moeder zakte een beetje door haar knieën en keek besmuikt in de spiegel die achter de koppen stond om het kapsel aan de achterkant te laten zien. Ze zette haar hoedje recht en veegde in haar gezicht.

Voorbijgangers zullen denken, zo, die vrouw gaat op haar leeftijd nog een permanent nemen of zich frivol laten watergolven, dacht hij. Je kan niet zien dat ze lijdt.

Ze staken over naar de tramhalte. Daar kwam ze dicht tegen hem aan staan.

‘Kom je een paar dagen thuis, je vader zou het ook fijn vinden,’ vroeg ze zonder hem aan te kijken.

Eric beet zijn onderlip naar binnen. Toen ze al op de treeplank stond keek ze vragend naar hem om. Toen knikte hij.

Hij keek de tram na tot die, met blauw knetterlicht tegen de beugel, om de bocht verdween.

Ik heb het pannetje met eten vergeten, dacht hij. Ik heb geen honger, ik zou niet kunnen eten. Maar moeder zal zich ongerust maken. Als ze het merkt voordat ze bij de volgende halte is komt ze misschien wel terug. Snel ervandoor, er is toch niets aan te doen. Je ouders kunnen jou alleen maar troosten als je nog klein bent. Je kan nooit iets terugdoen. Je zou nog eerder van ellende exploderen.

Ik moet naar De Spin toe, dacht hij. De Spin kan me helpen. Ik moet hem zeggen dat mijn broer stervende is. De Spin weet wat er gebeuren gaat.

Over de Lammenschansweg liep hij naar de Petruskerk, die massief en plomp boven de huizen uit kwam. De lucht erachter was onwaarschijnlijk blauw alsof hij geglazuurd was.

De Spin zelf deed open, maar hij hield de deur op een kier. Met zijn hoofd scheef loerde hij vragend naar Eric.

‘Had je een boodschap voor me,’ vroeg hij.

‘Ik wilde je ergens over spreken. Het is ernstig.’

De Spin deed de deur helemaal open en liet hem binnen. Daarna zwaaide hij de tochtdeur voor hem open en hield die met zijn voet tegen.

‘Ik was aan het werk,’ zei hij.

Hij moet op de gang gelopen hebben, dacht Eric. Anders had hij nooit zo snel de deur open kunnen doen. Of hij heeft me uit zijn kamer over het kerkplein zien aankomen.

‘Ik was juist al blij dat je zo gauw opendeed,’ zei Eric. ‘Ik dacht, hij is in ieder geval niet aan het werk.’

Achter hem aan ging hij de trap op.

‘Ik was boven op mijn kamer,’ zei De Spin stellig.

‘Je zag me zeker aankomen over het kerkplein.’

‘Ik zag je over het plein aankomen,’ zei De Spin. ‘Maar ik wachtte tot je belde. Ik kan razendsnel beneden zijn. Ik glijd langs de leuning.’

Eric zag dat de trapleuning bovenop verveloos was. Het hout was glad en glanzend of het gevernist was.

Op de overloop bleef De Spin staan.

‘Waar wilde je me over spreken,’ vroeg hij.

Eric keek De Spin dodelijk ernstig in zijn gele ogen, die niet loerend meer stonden, maar uitdrukkingloos waren en doorzichtig als barnsteen.

‘Mijn broer is heel erg ziek,’ zei hij.

‘Je broer is ziek,’ zei De Spin peinzend.

‘Ik dacht... misschien weet jij wat eraan te doen is... wat er gaat gebeuren. De dokter zegt dat er geen kans meer is. Hij heeft difterie.’

‘Difterie,’ herhaalde De Spin toonloos.

Hij ging de kamer binnen waar hij de vorige keer de schilderijen vandaan had gehaald. Eric liep achter hem aan.

‘Ik heb een boek over ziekten. Daar kunnen we het verloop en de complicaties in bekijken.’

De kamer was kleiner dan het atelier van De Spin. Door het raam was ook alleen maar het baksteen van de kerktoren te zien. Tegen de muur stond een opklapbed met een ombouw van gebeitst hout, waarvoor de bruine gordijnen halfgesloten waren, zodat de blauwgestreepte matras door de springbak heen te zien was. Op de ombouw stonden oningelijste schilderijen met de voorstelling naar de muur. Zo hier en daar waren de spieramen met potlood beschreven in een klein nauwkeurig handschrift. Tegen de muur stonden manshoge stapels boeken, waar De Spin gehurkt voor was gaan zitten. Zijn hoofd hield hij scheef om de titels te kunnen lezen.

‘Als je je boeken snel zou willen vinden, zou je ze beter op planken kunnen zetten,’ zei Eric.

De Spin keek hem even van onderaf aan en lachte krakend.

‘Ik moet nooit iets snel hebben. Ik moet nooit iets hebben. Ik heb alles wat hier ligt al jaren geleden gelezen. Ik lees allang niet meer, ik weet alles. Soms lees ik de titels en dan weet ik wat erin staat. Je hoeft een boek eigenlijk niet te lezen. Alleen de titel. Die moet alles vertellen over de inhoud.’ Zonder zich om te draaien zei hij: ‘Lees van de derde rij van de deur af de titel van het elfde boek van onderen.’

Eric ging gehurkt voor de derde rij boeken zitten. Oswald Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, las hij op de rug van het boek.

‘Wat zie je als je die titel leest,’ vroeg De Spin.

Eric deed zijn ogen dicht.

‘Ik zie een moeras waarin een enorme bol wegzinkt. Maar die bol is niet van vuur maar van ijs. Als hij in het moeras weggezonden is bevriest alles. Dan begint een eeuwige ijstijd.’

De Spin draaide zich, door zich tegen de boeken af te zetten, op zijn zolen om en keek Eric aan en knikte.

‘Zo zal het gaan,’ zei hij.

Hij draaide zich weer om en ging verder met zoeken. Eric bleef gehurkt zitten kijken naar de ruggen van de boeken, De Godin Diana — Heerseres over de Dieren, las hij. De Geest van het Ongeborene, Algehele Reinheid en Reïncarnatie.

‘Als je alles uit je hoofd weet wat hier staat, waarom moet je dan zo lang naar dat medische boek zoeken,’ vroeg Eric.

‘Ik weet alles wat hier staat,’ zei De Spin rustig. ‘Maar mijn geest moet door alle boeken heen snellen waarvan ik de titel lees. Dat is geen lolletje.’

Eric ging staan en keek naar de foto in een zwarte ovale lijst die boven de boeken hing. Uit een wolk van sepia doemde een echtpaar op alsof het daar door een goocheltruc terechtgekomen was.

Dat moet zijn vader zijn, dacht hij, terwijl hij naar het knappe regelmatige gezicht van de man keek dat door een zware snor bijna in tweeën werd gedeeld. Zijn moeder staat er maar zo’n beetje naast of ze niet meedoet. Ze is altijd al oud en tanig geweest. Als haar armen niet naast haar lichaam hingen zou je denken dat die jurk over een paar op elkaar gestapelde platte kistjes is getrokken.

De Spin stond op en brak de stapel waar hij voor gezeten had bij vijf, zes boeken tegelijk af.

‘Er is hier in twintig jaar niemand geweest behalve ik,’ zei hij.

‘Had je daarvoor vrienden die hier wel eens kwamen,’ vroeg Eric.

De Spin schudde zijn hoofd en bleef een poos onbeweeglijk staan. Toen ging hij verder met boeken van de stapel halen.

‘Alleen mijn hond,’ zei hij.

Hij scheen eindelijk het boek gevonden te hebben, want hij bladerde erin, haalde toen een briefje van honderd uit zijn achterzak en stak dat ertussen.

‘We gaan ermee naar hiernaast,’ zei hij terwijl hij voor Eric de kamer uitliep en de andere binnenging.

Het is hier koud, dacht Eric. Die flessen maken het koud. Het zijn

omgekeerde ijspegels.

De Spin liep voorzichtig tussen de tafels door alsof hij zweefde en ging tegen het raamkozijn geleund staan, sloeg het boek bij het briefje van honderd open en las met een monotone stem voor.

‘Difterie is een door een bacil veroorzaakte besmettelijke infectieziekte die gekenmerkt wordt door de vorming van een taai vlies, vooral in de keel. De bacillen scheiden een gifstof af, toxine, die hart, lever, nieren en darmen vergiftigt. De besmetting komt meestal tot stand door niezen en hoesten van een herstellende of bacillendrager of door besmette voorwerpen. Verschijnselen: pijn in de keel, koorts, sufheid, hoofdpijn en braken. Symptomen: vlekjes op de amandelen die moeilijk te verwijderen zijn en bij een poging tot verwijderen beginnen te bloeden. Het vlies begint in de neusgangen of het strottenhoofd. In het laatste geval is de zieke hees en zeer benauwd. In onbehandelde gevallen kan binnen zes tot tien dagen de dood intreden door hartverlamming of door afsluiting van het strottenhoofd. Wanneer de eerste vierentwintig uur de juiste therapie wordt toegepast is genezing bijna zeker.’

De eerste vierentwintig uur, dacht Eric. Het heeft wel een paar dagen geduurd voordat ze het ontdekten. We zijn nergens tegen ingeënt. Hij zal doodgaan, dacht hij ontsteld. Er is niets meer aan te doen.

‘Dat was het,’ zei De Spin.

Hij klapte het boek dicht, trok het bankbiljet ertussenuit en gaf het aan Eric.

‘Dat zal je wel kunnen gebruiken,’ zei hij. ‘Ik heb er toch niets meer aan. Ik maak geen geld meer op.’

‘Zou er iets aan te doen zijn,’ vroeg Eric.

Hij keek De Spin gespannen aan en stak het biljet gedachteloos in zijn zak.

‘Aan alle ziekten is iets te doen, behalve aan de dood. Daar loopt niemand mee naar de dokter. In iedere zaadcel zit een klein skelet dat je bij een vrouw naar binnen propt. Dat groeit, en als het geboren wordt is de moeder nog blij ook. Ze hebben niet door dat ze met een doodgeboren kind zitten,’ zei hij met een grijns en legde het boek op de vensterbank.

Hij moet iets zeggen over mijn broer, dacht Eric. Of heeft hij dat al gedaan. Bedoelt hij dat mijn moeder met een dood kind zit. Ik moet over zijn hond praten, dan zegt hij misschien ook iets over mijn broer.

‘Is die hond van jou doodgegaan aan een ziekte of van ouderdom,’ vroeg hij.

Plotseling verdween de grijns van het gezicht van De Spin. Zijn gezicht

werd lijkbleek, zijn ogen glansden ziekelijk. Vlak voor Eric bleef hij staan en wees omhoog.

‘Aan die haken hing vroeger mijn schommel,’ zei hij. ‘Na mijn kindertijd was hij blijven hangen omdat mijn hond er altijd op zat. Ik wiegde hem heen en weer en sprak tegen hem. Hij jankte en blafte, hij verstond me, hij wist wat ik bedoelde. Ik wilde dat hij tegen me sprak. Op een dag maakte hij geluiden, het was geen blaffen en janken meer. Hij sprak, hij zei iets tegen me. Ik wilde dat hij doorging... doorging!’

De Spin stak zijn handen krampachtig naar voren.

‘Hij moest doorgaan, hij moest doorgaan! Maar hij ging niet door, hij zei niets meer. Ik greep hem vast en schudde hem...’

De Spin sloeg zijn handen in elkaar en wrong ze of hij ze bij de polsen af wilde breken. Hij wankelde naar het raam en sloeg zijn hoofd tegen de ruit. Hij moest de vensterbank vastgrijpen om niet te vallen.

Toen Eric naar De Spin toe liep raakte hij een fles aan die rinkelend tegen een andere fles stootte. Het beeldje van Napoleon trilde even. De Spin stond ineens doodstil en leek met zijn hele lichaam te luisteren. Eric kwam naast hem staan. Hij legde zijn hand op de rug van De Spin die aanvoelde als een zak levenloos vlees. Hij had moeite zijn hand niet uit weerzin weg te halen. Het gezicht van De Spin zat vol glanzende druppels. Hij rook het zweet.

‘Je moet weggaan,’ zei De Spin met een uitgebluste stem. ‘Je moet weg. Ik moet alleen zijn.’

12

Toen Eric van d'Ailleurs kwam stak hij de Rijnsburgerweg over en liep naar de ingang van het academisch ziekenhuis. Er stroomden al veel bezoekers door het zijhek naar binnen. Als ze langs de portiersloge kwamen hielden ze een kaart op voor het loket waarachter de portier verveeld en heerszuchtig over ze heen keek.

Het grote hek was gesloten. Eric keek naar de dreigend gepunte smeedijzeren staven die eruitzagen als lansen.

Dat gaat alleen open voor ziekenauto's, dacht hij. Het is voor mijn broer opengegaan, het is knarsend achter hem dichtgevallen. Het gaat misschien nooit meer voor hem open.

Voor het loket bleef hij staan. De portier trok zijn voorhoofd in vleesgolfjes en keek hem met wijd opengesperde ogen aan. Ondertussen draaide zijn blik steeds vluchtig even weg, alsof hij een leugenachtig verhaal aan het ophangen was, als een van de bezoekers zijn kaart voor hem ophield. Naast hem op de balie lag zijn pet. Boven de klep zat het wapen van Leiden, twee gekruiste geelkoperen sleutels.

'Ik kom voor Frans van Poelgeest,' zei Eric.

'Welke afdeling?'

Eric haalde zijn schouders op.

'Hij is hier eergisteren gebracht,' zei hij. 'Met difterie.'

Toen Eric van d'Ailleurs kwam stak hij de Rijnsburgerweg

'O, difterie,' zei de portier en krabde op zijn rozige hoofdhuid tussen de voren van de kam. Zijn oogballen leken te rillen als een eierdooier waar zout op gestrooid wordt. 'Dat is de afdeling besmettelijke ziekten,' zei hij lijzig. 'Dan moet u de poort onder de toren door. Zo gauw als u rechtsaf kunt, doet u dat ook. Verder wijst het zich vanzelf. U volgt de bordjes waar een x op staat. U mag het gebouw niet binnen. U moet maar langs de ramen lopen, dan vindt u degene wel waarvoor u komt.'

Onder de poort was het kil. Het leek wel of dat boogvormige stuk schaduw uit vrieslucht bestond.

Het voorportaal van de verschrikking, dacht hij. De toegang tot het dal der schaduwen des doods.

Toen hij weer in de zon kwam scheen die anders tussen de starre gebouwen.

Het licht leek kortgeknipt en geknot zoals de gazons en de donkere heesters.

Groen is zwart, dacht hij. Zwart is de kleur van de eeuwige dood. Wat had De Spin ook weer voorgelezen. Dat de dood kon intreden door afsluiting van het strottenhoofd. Daar bedoelden ze gewoon mee dat je op een gruwelijke manier stikte.

Hij ging sneller lopen, sloeg rechtsaf en volgde de vurenhouten bordjes waar met zwarte verf een x op geschilderd was. Ze moesten in haast gemaakt zijn want de verf was zo hier en daar van de x naar beneden gedropen. Het laatste bordje wees, naar het laatste gebouw op het ziekenhuisterrein, naar de schaduwkant ervan. Geen geluid weerklonk, het leek of deze uithoek aan de rand van de polders uitgestorven was, maar toen Eric de hoek van het gebouw omkwam stonden er voor de ramen groepjes mensen in het gras. Ze spraken niet maar maakten gebaren naar de ramen. Een weg was er niet. In het gras was een pad ontstaan van kale kleiplekken. Door de ramen waarvoor geen mensen stonden keek hij snel naar binnen. Achter het laatste raam lag zijn broer in een tot aan het plafond witbetegeld kamertje. Hij lag met zijn gezicht naar de muur. Eric zag alleen zijn zwarte krullen en zijn ene oog, een donkere plek in het in elkaar vloeiende wit van het kussensloop en zijn gezicht. Hij lag in een witgelakt metalen bed met hoge spijlen eromheen, als een kooi zonder dak. Eric tikte tegen het raam. Het hoofd van zijn broer bewoog maar het leek wel of zijn nekspieren geen kracht meer hadden om het te draaien. Hij draaide zijn oog naar buiten en keek Eric aan.

Hij is aan het doodgaan, sloeg het door Eric heen. God, hij gaat dood, dit is zijn einde.

Hij drukte zijn hand tegen zijn kin om het trillen van zijn onderkaak tegen te houden.

Met zijn laatste krachten kwam zijn broer moeizaam op zijn elleboog omhoog, toen knakte zijn hoofd opzij maar hij bleef Eric aankijken. Langzaam bracht hij zijn rechterarm omhoog en balde zijn vuist naar Eric. Toen viel hij terug in het kussen. Zijn mond ging steeds open en dicht. Tussen zijn lippen spanden taaie slijmdraden.

De tranen stroomden uit Erics ogen zonder dat hij huilde. De weerspiegeling in het raam van de populieren aan de rand van het terrein verbrokkelde. Het leek wel of zijn broer opgezogen werd in de ontbindende natuur. Eric voelde zich heen en weer zwaaien alsof hij tegen de grond ging slaan. Toen zag hij een verpleegster met een gazen masker voor haar mond binnenkomen. Ze boog zich over het ledikant en keek naar zijn broer, toen keek ze naar Eric. Toen ze zag dat hij bleef staan trok ze de gordijnen dicht, bedachtzaam als voor iemand die gaat slapen.

Eric sprong over de sloot het weiland in. Hij pakte het deksel van een hard geworden hoop koeienstront op en wierp die als een discus weg. In de weke massa voor zijn voeten kropen torretjes en wormen.

Door het weiland kwam de gele tram naar Den Haag aanrijden. Eric bleef naar het metalen geluid luisteren tot het weer doodstil was. Daarna stak hij de trambaan over en liep door de polders om de buitenwijken van de stad de kant op van de Rijnsburgerweg.

Er is niets van te zien dat mijn broer ligt te sterven, dacht hij. De boterbloemen staan verdomme gewoon in het gras, de zwanebloemen in de sloten. De vrede die alle verstand te boven gaat.

Hij slikte. Zijn keel deed pijn.

Hij heeft zijn hand opgestoken en tot een vuist gebald, dacht hij. Wees sterk, met mij is alles in orde. Is er iets uit hem ontsnapt? Zijn geest. Maar die kan niet buiten je lichaam bestaan. Het is niet te geloven dat alles wat hij gezien en meegemaakt heeft straks als een walgelijk vocht uit zijn achterhoofds gat in de aarde wegloopt. Het mag niet. Het is een schande. Het zou alles uithollen en zinloos maken.

Door het weiland liep hij naar de Rijnsburgerweg. In de verte lag het krankzinnigengesticht. Paviljoenen tussen de bossen. Ervoor lagen de moestuinen. In grauwe pilopakken waren patiënten daar aan het werk alsof de aarde bezig was in mensengedaante over te gaan. Soms klonk er een waanzinnige kreet op.

Als een boeddha ging hij met zijn benen gekruist in het gras zitten en haalde zijn schetsboek en inkt uit zijn binnenzak. Hij tekende de bomen van een vriendbos, het lange zomergras en de laaiende zon erboven.

Ik laat de zon stilstaan op het papier, dacht hij, terwijl hij de laaiende stralen in het papier kraste. Zolang het gevecht op leven en dood van mijn broer duurt gaat hij niet onder.

Hij bekeek zijn tekening van een afstand.

De zon brandt niet meer op, dacht hij. Tot in der eeuwigheid blijft hij stilstaan op mijn tekening. Deze dag gaat nooit voorbij.

In de rechterbovenhoek zette hij zijn naam en de datum, 8 september 1944. In de linkerbovenhoek schreef hij

Laatste mogelijkheden.

Toen hij opstond moest hij zijn ogen sluiten, zo duizelig was hij. Het licht

van de zon trok zwarte en gele inkrimpende en uitdijende figuren voor zijn ogen.

Toen hij weer opkeek zag hij zijn vader en moeder langs de Rijnsburgerweg lopen op weg naar het ziekenhuis. Ze liepen voorbij het huis waarop in een tegeltableau stond: EBEN-HAËZER.

Eben-Haëzer, dacht hij. Tot hiertoe heeft ons de Here geholpen. Tot daartoe wel, maar ze lopen verder. Hij zal ze in de steek laten. Ze lopen het dal der schaduwen des doods in.

Zijn ouders bleven staan. Zijn vader haalde een nog opgevouwen witte zakdoek uit zijn jaszak, sloeg die stijf en onhandig open en gaf die aan zijn vrouw. Toen liepen ze door, langzaam en onzeker, alsof ze wisten dat ze te laat zouden komen.

Misschien zijn ze door de politie gewaarschuwd, dacht Eric. Ze weten nog niet dat hij dood is. Moeder heeft de tram niet willen nemen omdat ze steeds moet huilen. Daar schaamt ze zich voor.

Als God bestaat mag hij ze niet in de steek laten, dacht hij. Ze hebben altijd op hem vertrouwd terwijl daar nooit enige reden voor was. We zijn nergens tegen ingeënt. De dood loert dubbel op ons. We lopen veel meer gevaar dan mensen die schijt aan God hebben. Als God niet bestaat moet hij voor hen doen alsof.

13

De duisternis begon al te vallen toen Eric langs de zijkant van het ouderlijk huis naar de achtertuin liep. Het gazon lag vol stammen en boomwortels. Zijn vader stond er midden tussen als een ivoorjager op een olifantenkerkhof. Hij stond met zijn rug naar Eric, onbeweeglijk, met de grote bijl in zijn hand. Zijn hoofd hield hij opgeheven.

Eric bleef even staan kijken naar dat donkere silhouet tussen die grillige stronken, toen liep hij naar hem toe.

‘Vader,’ zei hij met een vreemde klank in zijn stem.

Zijn vader draaide zich om. Zijn gezicht was vertrokken van smart.

‘Je hebt het al van moeder gehoord,’ zei hij.

‘Ik ben nog niet binnen geweest. Ik weet het. Ik was bij hem vanmiddag. Vlak voordat u kwam.’

‘Je hebt je broer nog in leven gezien,’ vroeg zijn vader bijna ontsteld.

Eric knikte. De tranen liepen zijn mond binnen. Hij proefde het zout.

‘Je moeder en ik waren te laat. Ik heb hem zijn ogen niet kunnen sluiten.’

Goed dat hij hem niet heeft zien sterven, dacht Eric. Hij zou dwars door die ruit gestormd zijn.

‘Maar jongen, hij is...’ Zijn vaders stem stokte en hij wees omhoog. ‘We hebben een voorspraak in de hemel, hoor Eric. Vergeet dat nooit van je leven.’

Hij omklemde de steel van de bijl met allebei zijn handen.

De duisternis begon al te vallen toen Eric langs de zijkant

‘We worden wel bezocht. Slag op slag brengt de Here ons toe. Maar met je broer is het in orde. Tegen de verpleegster heeft hij gezegd dat hij naar Jezus ging. Het laatste dat over zijn lippen gekomen is, is een tekst uit de Psalmen geweest. Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also schreeuwt mijn ziel tot U, o God.’

‘Ik heb het gezien,’ zei Eric. ‘Ik heb hem zien praten tegen de verpleegster. Hij pakte de bijbel van het nachtkastje. Toen is hij gestorven.’

Eric stond ineens te schokken van het huilen. Hij had naar zijn vader willen lopen en hem omhelzen, maar hij kon niet. Zijn vader keek hem met

vervoering aan.

‘Jij bent er getuige van geweest dat je broer de eeuwige zaligheid is ingegaan,’ zei zijn vader. ‘Ga naar binnen, jongen, en zeg het tegen je moeder. Ze is ontroostbaar, maar dit zal haar veel troost geven.’

Toen Eric het huis in wilde lopen, riep hij hem achterna: ‘En hoe is het tussen jou en God, Eric.’

Eric bleef staan en keek om naar zijn vader.

Frans heeft niets meer kunnen zeggen, dacht hij. Hij heeft dat van tevoren al tegen de verpleegster gezegd. Hij wist dat hij zou sterven. Hij is groot. Die opgeheven arm vergeet ik.

‘Ik vroeg je wat, Eric,’ zei zijn vader zacht maar dringend.

Eric haalde zijn schouders op en bleef daar maar zo’n beetje staan in het modderige en met houtsplinters bezaaide gras.

‘Zorg dat je het te weten komt, jongen. En gauw. God duldt geen uitstel. Het is een verschrikkelijke tijd vol tekenen en waarschuwingen. De engel des doods gaat voorbij en neemt zonder onderscheid. Het kwaad waart rond als een briesende leeuw en kijkt wie het verslinden zal.’

Zijn vader hief de bijl omhoog en liet hem met een klap op een wortelstronk neerkomen die in tweeën spleet.

Eric liep naar de keukendeur en ging naar binnen. Door het van het koken beslagen raam keek hij naar zijn vader die zich kromde met de bijlslagen.

Hij is vijfenvijftig, dacht Eric, maar hij heeft nog het lichaam van een man in de kracht van zijn leven. Hij is een geweldenaar, hij is ongelofelijk sterk. Toen ik klein was wist ik dat hij me overal tegen zou beschermen. Tegen het leven en de dood. Het is niet mogelijk om te sterven, hij bidt me zo weer levend, dacht ik. En nu is hij gebroken. Hij heeft gebeden en gesmeekt. Hij heeft nachtenlang op zijn knieën gelegen. Het heeft niet geholpen. Dat rampzalige stuk ellende daarboven is zo doof als een rotsblok.

Zijn moeder zat weggezakt in een rieten stoel in de schemerige serre. Eric liep naar haar toe en streelde over haar gezicht, dat nat was en opgezet.

Er wordt alweer een blad van de ficus geel, dacht hij. Er blijft niets van over dan een dorre staak in een pot uitgemergelde aarde.

Hij haalde zijn hand van zijn moeders gezicht, maar durfde hem niet meteen terug te trekken. Zacht klopte hij haar op haar schouders.

Moet ik haar de schone schijn van die leugen over het sterven van Frans ook voor gaan spiegelen, dacht hij. Maar ze zag er zo verslagen uit dat hij er de

moed niet toe had.

In de kamer zat zijn oudste zuster op de grond naast de olielamp. Wezenloos zat ze voor een op het vloerkleed uitgespreide lap donkere stof, waarop ze bezig was een patroon van bruin pakpapier te spelden. Toen ze naar hem opkeek zag hij de spelden tussen haar lippen glimmen.

‘Waar zijn de kleintjes,’ vroeg Eric haar.

‘Bij de burens,’ zei Bettie onduidelijk.

‘Wat zeg je nou,’ vroeg Eric.

Ze brabbelde weer wat met dat speldenkussen van rood vlees.

‘Kan je verdomme die spelden niet uit je bek halen, ik kan je niet verstaan,’ schreeuwde Eric ineens. ‘Ik vind het trouwens schandalig om nu met die rotjurken van je bezig te zijn.’

‘Wat is er toch,’ vroeg zijn moeder verward en afwezig. ‘Hebben jullie ruzie.’

Bettie haalde driftig de spelden uit haar mond en liep de serre in.

‘Hij maakt ruzie,’ zei ze tegen zijn moeder. ‘Nou moet je eens goed naar me luisteren, stuk ongeluk,’ snauwde ze tegen Eric. ‘Jij kan erbij lopen als een idioot in dat malle bontjasje, je hoeft je van niemand wat aan te trekken, maar op mij komt het neer om te zorgen dat iedereen er straks netjes uitziet op de begrafenis. Jij komt hier zomaar binnenvallen, je trekt je van het hele gezin geen pest aan, en dan heb je nog het lef om een grote bek tegen me op te zetten ook. Donder op naar die kamer van je. Ga jij maar schilderen, denk jij alleen maar aan je pleziertjes en laat ons maar stikken.’

‘Je weet verdomd goed dat ik daar niet voor mijn plezier zit, dat ik ondergedoken ben.’

‘Dat onderduiken van jou dat stelt geen moer voor!’

‘Een paar dagen geleden ben ik verdomme nog bijna opgepakt, maar ik kon me net achter een bord in de hal van Trianon verstoppen.’

‘Je zal wel weer op weg geweest zijn naar de bioscoop. Voor mijn part hadden ze je gegrepen. Dan zou je eindelijk eens een keer je poten uit je mouwen moeten steken. Vader kan zich de hele dag rot werken en wij ook allemaal, en jij loopt in de stad te flaneren. En moeder kan nog het eten achter je kont aan komen brengen ook.’

Ze keek hem met zoveel haat aan dat hij dacht dat ze hem in zijn gezicht ging spugen.

Als ze dat doet, dacht hij, dan sla ik haar net als Ans haar achterwerk bont en blauw. Het schijnt vaak zo te zijn. Als er iemand in een gezin gestorven is breken er dikwijls enorme ruzies uit. Ik moet me rustig houden en aan moeder denken.

Hij pakte een stoel en ging bij zijn moeder zitten. Bettie hurkte weer bij de olielamp op de grond neer. Ze nam de spelden op maar stak ze niet meer in haar mond. Ze zag er ineens zielig en verdrietig uit.

‘Ik was bij Frans, moeder, toen hij stierf,’ zei hij zacht. ‘Ik heb gezien dat hij tegen de verpleegster sprak en naar de bijbel greep. Dat was het laatste.’

Hij hield op omdat zijn moeder schokkend met haar hele lichaam begon te huilen.

‘Heb je een zakdoek,’ vroeg ze.

‘Ik heb nooit een zakdoek.’

‘Heb jij Frans nog gezien,’ vroeg Bettie geëxalteerd.

Ze kwam uit de kamer met een zakdoek en een flesje eau de cologne en schroefde de dop eraf terwijl ze Eric met grote ogen aankeek. Hij knikte naar haar en sloot even zijn ogen.

‘Wees er zuinig mee,’ snikte zijn moeder. ‘Het is het laatste.’

Bettie druppelde eau de cologne op de zakdoek en gaf die aan haar.

‘Daar zal u van opknappen,’ zei ze.

‘We hadden op je gerekend met eten,’ stamelde zijn moeder. ‘Gisteren heb je ook al niet gegeten. Ik ben nog teruggeden maar je was er niet meer. Je pannetje staat nog zo in de keuken.’

‘Ik heb een portie stampot bij Heek gegeten,’ zei hij.

‘Ik begrijp niet hoe je die glazige troep door je strot kan krijgen,’ zei Bettie terwijl ze de dop op de eau de colognefles draaide. ‘Ik zou het nog niet aan een hond willen geven.’

‘Als de Amerikanen niet gauw opschieten zal je er nog naar opsnakken van de winter.’

‘Waar hebben jullie het toch over,’ vroeg zijn moeder verwonderd en verwijtend. ‘Hebben jullie nou weer ruzie.’

‘Nee hoor moeder,’ zei Eric.

Hij liep naar Bettie toe en sloeg zijn armen om haar heen. Ze begon ineens

wild te huilen en liet haar snikkende hoofd op zijn schouder hangen. Eric klopte haar zacht op haar rug, de fles eau de cologne drukte ze tegen zijn borst.

‘Wees maar stil,’ zei hij. ‘Huil maar niet.’

‘Frans is in de hemel, hè Eric. De Duitsers kunnen hem niet meer te pakken krijgen. Hij is voorgoed veilig.’

Zo gaat het als er iemand dood is, dacht hij. Zo heb je helse ruzie en zo omhels je elkaar weer snikkend.

Zijn moeder begon ook weer hoorbaar te huilen. Bettie maakte zich los uit zijn omarming en ging op haar knieën bij haar moeder zitten terwijl ze haar armen om haar heupen legde. Ze draaide zich naar Eric om en fluisterde: ‘Morgen moeten we om twee uur in de rouwkapel van het ziekenhuis zijn. Dan kunnen we hem voor het laatst zien.’

Er zijn landen waar ze feestvieren als er iemand dood is, dacht Eric. Ze bouwen een kleurige taart van bloemen en houtsnijwerk om het lijk heen en sjouwen er joelend mee rond. Zogenaamd om de boze geesten op een dwaalspoor te brengen, maar ondertussen hebben ze een hoop plezier. Zou je blij zijn als er iemand dood is, vroeg hij zich af. Omdat je het zelf niet bent. Omdat een ander koud en stijf de aarde ingaat.

Buiten hield zijn vader op met hakken.

‘Wil jij het eten voor Eric opwarmen,’ vroeg zijn moeder fluisterend.

Bettie stond op en ging naar de keuken. Ze liet de deur achter zich open. Even later was ze zorgeloos neuriënd bij het gasstel bezig. Eric hoorde zijn vader de bijl op de stoep zetten. In de keuken mompelde hij iets tegen Bettie. Ze hield op met neuriën. Toen kwam hij binnen.

‘Je kan bijna geen hand meer voor ogen zien, wat gaat het toch hard,’ zei hij hoofdschuddend. ‘De zomer is alweer voorbij. Het hele leven is een damp.’

Hij liep naar de serredeuren en keek de tuin in.

‘Je doet alles om je kinderen groot te brengen,’ mompelde hij. ‘En dan vallen ze onder je handen vandaan, dan kan je ze naar het kerkhof brengen. Je denkt dat je kinderen jou ten grave zullen dragen zoals het hoort. Ons geloof wordt wel zwaar beproefd. Toch moeten we de kracht hebben om te zeggen, de Here heeft gegeven, de Here heeft genomen, de naam des Heren zij geprezen.’

Toen zijn vrouw huilend naar voren zakte liep hij naar haar toe en legde zijn arm om haar heen.

‘Wat we over een paar dagen aan de aarde toevertrouwen is je zoon niet, hoor vrouw. Dat is maar het stoffelijk omhulsel. Het doet pijn, ontzaglijk, alsof er een stuk uit je lichaam wordt weggerukt. Maar het is je kind niet, vergeet dat niet. Hij heeft een beter heenkomen gevonden. Hij heeft een huis, niet met handen gemaakt maar eeuwig in de hemelen.’

Zijn vader snoof een paar maal krachtig en liep weer naar het raam.

‘Ik zie hem nog zo in de tuin spelen als kind,’ zei hij, ‘Dat donkere krullenkopje...’

Hij hield op en snikte luid.

Ik kan ze niet helpen, dacht Eric. Het leed dat zij doormaken is verstikkend. Hun verdriet zou je niet bij mogen wonen. Het is een intimiteit waarvoor je je schaamt, zoals het idee dat ze met elkaar naar bed gaan.

‘Heeft Eric je al verteld, vrouw, dat hij vanmiddag je zoon nog in leven heeft gezien en dat hij in zijn sterven naar de heilige schrift heeft gegrepen,’ vroeg zijn vader met trillende stem.

Zijn moeder knikte alleen maar.

Er werd gebeld.

‘Daar zal hij zijn,’ zei zijn vader en liep de kamer uit.

Zijn moeder kwam moeizaam uit de rieten stoel omhoog en veegde met de zakdoek snel en zenuwachtig haar gezicht droog. Daarna liep ze de kamer in, deed het licht aan en ging aan tafel zitten.

In haar zenuwen vergeet ze te verduisteren, dacht Eric.

Hij zette de verduisteringsschotten voor de ramen in de serre en deed de gordijnen dicht.

Bettie snelde naar binnen, zette de olielamp op het dressoir en raapte de lap stof van de vloer op.

‘De begrafenisondernemer,’ zei ze. ‘Alles ziet er keurig uit,’ mompelde ze in zichzelf. Toen zei ze tegen Eric: ‘Je eten is klaar, zal ik het op een bord doen?’

‘Geef het maar in het pannetje, dat ben ik gewend.’

‘Maar daar ga je niet mee in de kamer zitten, hoor.’

‘Je denkt toch niet dat ik een hap door mijn keel kan krijgen met die vent aan tafel. Ik blijf in de serre.’

Toen Bettie hem op een holletje het pannetje en een lepel gebracht had ging

hij zo in de serre in de rieten stoel zitten dat hij net om de schuifdeur heen de kamer in kon kijken, en begon automatisch te eten. Hij voelde de warmte van het lichaam van zijn moeder uit het kussen door zijn kleren komen.

Achter zijn vader kwam een magere benige man binnen. Hij hield een hoge hoed voor zijn borst en maakte een lichte buiging-

‘Blijft u zitten, blijft u zitten,’ zei hij tegen zijn moeder en Bettie terwijl hij geruststellend zijn hand opstak.

‘Kijk aan,’ mompelde Eric. ‘De verwatenheid van het dodenrijk.’

Zijn vader trok een stoel bij de tafel vandaan en nodigde de begrafenisondernemer uit te gaan zitten. Daarna ging hij zelf aan tafel zitten, dicht tegen zijn vrouw aan.

‘Mag ik beginnen met de nabestaanden te condoleren met het verlies,’ zei de man plechtstatig en knikte naar Bettie en zijn ouders. Toen zette hij zijn aktetas op zijn knieën en haalde daar een map met papieren uit die hij aandachtig bekeek alsof hij ze voor het eerst van zijn leven onder ogen kreeg.

Zijn vak is hem goed aan te zien, dacht Eric. Slagers krijgen biefstukwangen, bakkers rijzen als de broden die ze bakken en lampenkappenschilders krijgen een rond hoofdje met craquelé en zakkers. En die kraai maakt met holle kaken op zijn manier reclame voor de zaak.

De begrafenisondernemer boog zijn hoofd alsof hij met gebed wilde beginnen, maar hij kuchte alleen maar, akelig en droog.

‘U begrijpt wel,’ zei hij na geveinsde aarzeling, ‘dat het voor mij niet gemakkelijk is om met de nabestaanden over de regeling van een teraardebestelling te spreken. Doet men het te gevoelig dan zou men algauw geneigd zijn zelf in snikken uit te barsten, doet men het daarentegen te zakelijk dan wil dat gauw als kil overkomen. Toch is een teraardebestelling iets dat tot in de puntjes geregeld moet worden wil het de indruk van de laatste eer die men de overledene gaat bewijzen, bevestigen. Helaas moet ik hierover op zakelijke basis met u spreken, maar hoop toch zoveel mogelijk uw gevoelens te sparen. Nou heb ik hier onze prijslijst.’

Hij boog zich over naar Erics vader en hield het papier voor hem op terwijl hij zijn vinger langs de tekst liet gaan alsof hij met een onnozele te doen had.

‘We zullen met de dragers beginnen. Tien dragers, dat komt op dertig gulden.’

‘Hebben ze daar tien man voor nodig,’ riep Bettie verwonderd uit.

‘U moet niet vergeten, jongedame, dat de mensen door de oorlog erg verzwakt zijn,’ zei de begrafenisondernemer zalvend. Hij keek Erics vader

aan die afwezig voor zich uit staarde. ‘U kunt natuurlijk ook acht dragers krijgen. Laten we dat maar doen, dat zal ook wel gaan. En dat scheelt zo weer vijf gulden.’

‘Zes gulden,’ zei Eric met zijn hoofd om de hoek van de schuifdeur.

De begrafenisondernemer gluurde verwonderd de serre in.

‘Inderdaad zes gulden,’ zei hij. ‘Nog een lid van de familie? Mag ik u dan alsnog condoleren,’ zei hij afgemeten.

‘Dank u. Hoeveel kost dat,’ vroeg Eric.

De begrafenisondernemer keek misprijzend naar Erics vader die zijn wenkbrauwen fronste en even duister de serre inkeek.

‘Dan gaan we verder met het baarkleed,’ zei de begrafenisondernemer luchtig. ‘Dat is twee gulden. Groenversiering komt op tien gulden. Gebruik van de aula met orgelspel ook tien gulden. Dat verhoogt de plechtigheid zeer,’ zei hij nadrukkelijk. ‘Zonder orgel is het gebruik van de aula drie gulden goedkoper.’

Hoeveel zou het kosten om Willem Mengelberg met het Concertgebouworkest de negende van Beethoven aan de groeve te laten komen spelen, dacht Eric.

‘Nu komen we aan het begraven an sich,’ zei de begrafenisondernemer terwijl hij de prijslijst omdraaide en weer ophield alsof hij met Erics vader een duet ging zingen in mineur. ‘Grafruimte 1 x 2 meter, voor drie lijken, voor de tijdsduur van tien jaren, zestig gulden. Grafruimte 1 x 2 meter, voor de tijdsduur van tien jaren voor vier lijken tachtig gulden.’

Eric sprong ineens op, liep de kamer in en zette het pannetje met een klap naast de begrafenisondernemer op tafel en schreeuwde: ‘We hebben verdomme maar één lijk!’ Toen stormde hij de kamer uit en liep naar buiten. Hij sprong over het tuinhek en rende de straat uit.

14

De maan stond hoog aan de hemel, kil en kleurloos. Waar de lintbebouwing onderbroken werd kwam de nevel uit de polder de straat op als watten die uit een pak puilden.

Eric ging het hek binnen van de zenuwinrichting Rhijngeest en liep door het bos langs het witte paviljoen. Uit een geopend raam klonk pianomuziek.

Die speelt bij het licht van de maan. Als die de toetsen op de tast kan vinden moet het een vrouw zijn, dacht hij met een grijns. Misschien wel een mooie verpleegster.

Geleund tegen een eik bleef hij staan luisteren. Beethoven, dacht hij. De verpleegsterssonate. Für Elise met het dwangbuis.

Achter de bomen zag hij de zoeklichten langs de hemel schuiven. Toen hoorde hij door de pianomuziek heen de vliegtuigen. Golven van gegrom.

Die zijn op weg naar Keulen of Hamburg, dacht hij. Misschien gaan ze wel de geboorteplaats van Beethoven bombarderen. Straks slaat daar zijn bronzen standbeeld in scherven van de sokkel terwijl hier vredig zijn muziek wordt gespeeld.

Hij liep terug naar het hek en ging de Endegeesterstraatweg verder in.

Langs deze weg liep ik als kind naar school, dacht hij. Op een keer hadden ze nieuwe schelpen gestrooid op het voetpad. Er zaten nog levende krabben tussen die we op de straatweg te pletter gooiden. Het rook zilt alsof je langs zee liep. Alles wat je zomers aan het strand vond lag daar ineens voor je uitgespreid. Ik verzamelde tepelhorens met zeerasp. Ze voelden fluwelig en hard aan, als een afgesleten pluche stoelleuning. Thuis deed ik ze in een trommel maar haalde ze er telkens weer uit om ze op tafel in het gelid te zetten.

Toen hij in de verte een fiets zonder banden hoorde aankomen ging hij achter een van de dikke beuken staan. Even later reed de begrafenisondernemer rammelend voorbij. Zijn hoge hoed zat op de bagagedrager onder de snelbinder, zijn aktetas om de stang. Hij fietste krachtig en voorovergebogen alsof hij haast had.

Die is op weg naar de doodgraver, dacht Eric. Die halfdebiele Frieskorn met z'n bochel. Alles bekonkelen. Hypocriete zalver die zijn handel in

wormenvoer probeert te bedekken onder de mantel van het zwartfluwelen baarkleed. Verhoogt de plechtigheid zeer. Ik zou eigenlijk bij hem achterop moeten springen boven op die hoge hoed en keihard Zonnig Madeira en Für eine Nacht voller Seligkeit gaan zingen.

Ineens dacht hij eraan dat Elly gezegd had dat hij naar haar kamer kon sluipen als d'Ailleurs vlak voor spertijd Paddeltje uitliet. Ik moet steentjes meenemen, dacht hij, voor als d'Ailleurs dat helemaal niet zo stipt doet als zij gezegd heeft. Dan kan ik die tegen haar raam gooien.

Gehurkt ging hij op het voetpad zitten en zocht tastend over de grond kiezelsteentjes uit het grind die niet groot genoeg waren om een ruit mee in te gooien.

Klein Duimpje, dacht hij. Alsof ik langs een spoor van stenen mijn ouderlijk huis terug zal moeten vinden.

Bij de snelweg sloeg hij linksaf en ging over de Lage Mors de stad in. Op de Stationsweg hoorde hij dansmuziek uit het restaurant Zomerzorg komen. Een foxtrot in Kriegsrüstung. Op de spoorwegovergang bleef hij staan. Hij keek naar de verlaten perrons die in het witte maanlicht op een onheil schenen te wachten. Glimmend als water schoten de rails naar beide kanten de verlatenheid in.

Zo moeten vliegeniers van boven af kanalen en rivieren zien, dacht hij, terwijl hij weer doorliep. Daar is het ziekenhuis. Ergens in een zaal ligt Frans opgebaard. In een kist met een glazen deksel. De maan schijnt naar binnen, de schaduw van zijn profiel valt op de zijwand van de kist. Nog een paar dagen, dan is het voorgoed weg. Hij krijgt acht dragers. Zoveel mensen hebben zich nog nooit tegelijk met hem beziggehouden.

Voor het standbeeld van Boerhaave bleef hij staan en keek omhoog naar die rustige gestalte die de wijsheid in pacht scheen te hebben.

Daar moet ook maar eens een bom op flikkeren, dacht hij, terwijl hij tussen de platanen door de Boerhaavelaan inliep. Dat medische genie heeft ook geen ene sodemieter tegen de dood kunnen doen.

Voor de Ortskommandantur liep de schildwacht heen en weer, zonder militair vertoon. Een beetje lamlendig, met het maanlicht op zijn helm.

Tegenover het huis van d'Ailleurs ging hij in het gras tegen een boom zitten. Er was niemand meer op straat, het moest tegen spertijd zijn. In het raam waarachter Elly overdag zat te werken weerspiegelde de maan tussen vlokken kleine wolken met een fel verlichte rand eromheen. Hij ging zitten met zijn ellebogen op zijn opgetrokken knieën, verborg zijn gezicht in zijn handen en viel in slaap.

Ineens schrok hij wakker. Paddeltje stond met zijn stijve pootjes tegen hem op en likte zijn pols. Zijn ogen glommen als natte drop. Hij duwde het beest van zich af en keek verschrikt om zich heen. Op het trottoir kuierde meneer d'Ailleurs. Eric liet zich plat in het gras vallen. Paddeltje, die dacht dat hij wilde spelen, begon met stramme sprongen keffend om hem heen te hobbelen. In de verte bleef d'Ailleurs staan en keek zijn kant uit.

‘Sodemieter op naar je baas,’ zei Eric gesmoord en gaf het logge viervoetertje een venijnige stomp tegen zijn overvette romp. Jankend rende het de straat over naar d'Ailleurs die langzaam verder liep. Bij de houten brievenbus die voor de Ortskommandantur was neergezet om lectuur in te doen voor de soldaten aan het Oostfront, bleef hij staan. Uit zijn binnenzak haalde hij een pak tijdschriften en stak dat door de gleuf. Daarna ging hij een praatje met de schildwacht maken.

Eric stond op en liep tussen de bomen door nog een stuk verder. Toen stak hij de weg over en liep vlak langs de tuinhekjes terug. De voordeur van het huis van d'Ailleurs stond wagenwijd open. Hij ging de hal in en bleef even staan luisteren toen hij door de tochtdeur was. Hij rook de vernislucht en de stank van surrogaatabak scherper dan hij het ooit overdag geroken had. Bij drie treden tegelijk sloop hij de trap op en bleef met zijn oor tegen de deur van de kamer van Elly staan luisteren. Doodse stilte. Onder haar deur zag hij een streep licht. Hij klopte zacht en dringend en bewoog de deurkruk een paar keer op en neer.

‘Ik ben het, Eric, doe snel open.’

Hij hoorde het kleverige lopen van blote voeten op zeil. Toen deed ze open, trok hem naar binnen en deed snel de deur achter hem op slot.

‘Kom binnen prins,’ fluisterde ze hees met een geheimzinnige glimlach.

‘Het lijkt wel of je me verwachtte.’

‘Dat deed ik ook,’ zei ze guitig. ‘Toen ik je verteld had van het uitlaten van Paddeltje vlak voor spertijd, dacht ik: die zal niet lang op zich laten wachten.’

Ze lachte spottend en triomfantelijk en kamde met haar vingers door haar haar.

‘De deur stond wagenwijd open. Het lijkt wel of hij een olifant aan het uitlaten is,’ zei hij en keek naar haar volle armen en schouders die uit haar nachtjapon staken en die in het licht van het schemerlampje op het kastje naast haar bed met een zwoele vleeskleur geschilderd leken. Hij pakte het boek dat opengeslagen op haar kussen lag. Op Eigen Wieken van Louise Alcott. ‘Lees je zulke boeken nog,’ vroeg hij.

Ze knikte en fluisterde peinzend: ‘Hoe krijg ik je morgenochtend weg?’

‘Ik ga gewoon om halfnegen in mijn ondergoed achter de lichtbak staan tekenen.’

Ze drukte haar wijsvinger tegen haar mond en luisterde met opengesperde ogen. Buiten klonk het schurende geluid van het sluiten van het tuinhek. Toen sloeg de buitendeur.

‘Hij gaat Paddeltje in de keuken brengen,’ fluisterde ze aan zijn oor. ‘Daarna komt hij me nog welterusten zeggen.’

‘Een klef nachtzoentje zeker met toebehoren.’

‘Ben je gek. Hij komt er niet in.’

‘Waar niet in.’

‘Schunnigerd,’ zei ze en trok de stekker van het schemerlampje uit het stopcontact. ‘We moeten even stil zijn, hij is in aantocht.’

De trap kraakte. Even later werd er zachtjes op de deur geklopt. In het donker tastte Eric over haar lichaam en sloeg toen zijn armen om haar heen. Ze drukte haar gezicht tegen zijn borst. Ze ademde door haar mond. Hij voelde het warme ovaal van haar mondopening door zijn kleren heen. Zijn huid werd warm en vochtig.

Er werd weer geklopt, dwingender.

Ze is van levend gummi, dacht Eric. Zoals de rubber poppen van Bettie vroeger. Ze is bijna zo stevig als de tors. Niet zo pappig als Ans. Misschien word je van biechten en wierook wel week.

Hij deed het rokgedeelte van haar nachtjapon omhoog, streelde haar buik en gleeed toen omlaag naar haar venusheuvel. Toen hij met zijn vinger naar binnen wilde gaan kneep ze haar dijen bij elkaar maar hij wrikte haar weer open. Haar ademhaling werd meteen hijgender.

‘Laat me er eens in,’ klonk de stem van d’Ailleurs fluisterend terwijl hij de deurknop ongeduldig op en neer bewoog.

‘Nu niet,’ zei Elly koel. ‘Ik slaap al bijna.’

‘Dat hoor ik zeg. Doe maar gauw open schat.’

‘Ik voel me niet lekker.’

‘Daar heb ik anders niets van gemerkt vanmiddag.’ ‘Ik heb je-weet-wel,’ zei ze bijna hijgend in het ritme van zijn streelbewegingen door die vochtige spleet.

‘Alweer,’ mompelde d’Ailleurs.

‘Ik geef geen antwoord meer. Ik ga slapen.’

Er klonk gemompel achter de deur, toen verdwenen krakend zijn voetstappen.

‘Gemeen hoor, dat je me zo staat op te hitsen ondertussen,’ zei ze.

‘Weet je dat hij tijdschriften in de brievenbus voor de Ortskommandantur gooit,’ zei Eric.

‘Ja,’ zei Elly en trok zijn hand tussen haar benen weg. ‘Ik ga in bed liggen.’

‘Wat ja!?’

‘Dat doet hij om ze te vriend te houden. Omdat ik hier ondergedoken zit.’

‘Hoe vaak laat je je vingers door die gecraqueleerde lampenkap? Of mag hij er ook op?’

‘Dat kan hij niet eens. En dat wil hij ook niet. Hij beschouwt me zo’n beetje als zijn dochter. Ik laat me alleen maar bewonderen door hem.’

Tastend ging Eric op de rand van het bed zitten en schopte zijn schoenen uit.

‘Zacht een beetje,’ zei ze. ‘Ben je kwaad?’

‘Je laat je heus niet alleen maar bekijken.’

‘Ik doe mijn ogen erbij dicht en dan denk ik dat jij het bent.’ Ze lachte spottend en sloeg haar armen om zijn middel en legde haar hoofd tegen zijn rug. ‘Wat heb je daar nou,’ vroeg ze verwonderd terwijl ze over zijn broekzak streekte.

‘Kiezelstenen,’ zei hij stug.

Hij stond op en deed voorzichtig zijn broek uit terwijl hij zijn hand op zijn broekzak hield. Daarna legde hij hem aan het hoofdeinde naast het bed op de grond en vouwde zijn andere kleren erop.

‘Wat doe je met kiezelstenen,’ vroeg ze verbaasd.

‘Die strooi ik achter me aan om de weg terug te vinden.’ ‘Komediant.’

Hij schoof naast Elly in bed. Ze had haar nachtjapon uitgedaan. Ze kroop dicht tegen hem aan. Het was of haar lichaam veel warmer was dan het zijne. Maar ineens schoof ze achteruit terwijl ze gulzig over zijn borst en buik streekte.

‘Je bent helemaal behaard,’ zei ze verrukt en liet haar nagels door zijn borsthaar klauwen.

Ze schoot overeind, boog zich buiten het bed en pakte iets van de grond. Even later klonk het snorrende geluid van een knijpkat en bescheen ze hem.

‘Wat zalig, je bent net een aap,’ zei ze. Toen gleed haar linkerhand naar beneden en pakte ze zijn erectie vast alsof het een hondenpoot was. ‘Een fijne heb je,’ zei ze hees.

‘Doe die snorrende kat weg.’

‘Daar smelt hij toch niet van.’

Ze legde de knijpkat op de vloer en trok de lakens over hen heen.

‘Eerst even lekker tegen elkaar liggen slijmen,’ zei ze. ‘Jij moet ook op je zij gaan liggen. Ja zo. Nou voel ik helemaal die fijne vacht tegen me aan. Die haren kriebelen zo lekker tegen mijn borsten. Mijn tepels zakken erin weg. Ja heerlijk, streel mijn rug en mijn billen. Ja, ertussen, daar krijg ik de rillingen van.’ Ze lachte kirrend. ‘Vind je me niet heet?’ Ze drukte haar mond tegen zijn oor en stak de punt van haar tong naar binnen. ‘Dan word jij ook heet,’ zei ze hees. ‘Lekker bitter.’

‘Mijn oor sopt,’ zei hij.

Hij duwde haar op haar rug en ging op haar liggen. Ze deed haar dijen van elkaar. Maar ineens trommelde ze hem zakelijk met haar vingers op zijn billen.

‘Je moet zorgen dat je voor het licht wordt weg bent, want hij laat altijd vroeg de hond uit,’ zei ze.

‘Zijn er geen knippen op de deur, want dan kan hij zien dat er iemand naar buiten is gegaan.’

‘Dat wil hij niet. Hij zegt als de Duitsers komen en je moet eerst grendels wegschuiven, dan denken ze dat je wat te verbergen hebt.’

‘Dat is nog niet eens zo heel erg stom van hem.’

‘Nog even wachten,’ zei ze toen hij in haar probeerde te komen.

Even later was ze vlak bij zijn oor een wekker aan het opwinden met pittige slagen.

‘Dan kan je de tijd een beetje in de gaten houden,’ zei ze. ‘De knijpkat ligt aan jouw kant onder het bed. Doe je zo zacht mogelijk als je weggaat. De voordeur klemt.’

‘Ik trek de wc door,’ zei hij. ‘Dan verdwijn ik onder het geruis.’

‘Slim ben jij.’ Ze zette de wekker op het nachtkastje en vroeg ineens: ‘Hoe gaat het toch met je broer?’

Eric's lichaam verstijfde. Hij zag zijn broer dood in de kist liggen, met een verwrongen gezicht van het stikken.

‘Gaat het niet zo goed,’ vroeg ze angstig.

‘Hij is dood,’ perste Eric tussen zijn lippen vandaan.

Met een schok hield ze haar adem in. Hij voelde haar heupbeen in zijn buik drukken. Het zweet kwam prikkelend door zijn huid en ging langs zijn gezicht stromen. Zijn erectie verschrompelde tot iets waar geen gevoel meer in zat. Dat nutteloos tussen haar benen hing.

Ik lig op een skelet verpakt in vlees, dacht hij.

‘Wat verschrikkelijk voor je,’ zei Elly. ‘Vreselijk!’

Ze sloeg haar armen om hem heen, maar hij liet zich naast haar glijden.

‘Ik kan me wel voor m’n kop slaan dat ik ernaar gevraagd heb,’ zei ze. ‘Maar je had gezegd dat hij alleen maar in zijn been geschoten was.’

‘Er is bloedvergiftiging bij gekomen,’ zei hij dof. ‘De moffen hebben hem zomaar in de cel gesmeten met die kapotte poot. Toen hij doodziek werd moesten ze hem wel naar het ziekenhuis brengen. Maar toen was het al te laat. Hij ligt hier vlak bij in het academisch. Ik was vanmiddag bij hem toen hij doodging.’

Hij sprong uit bed en tastte in het donker rond tot hij het gordijn voelde. Hij deed het open, schoof de vitrage van elkaar en haalde het verduisteringsschot voor het raam vandaan.

‘Het is hier om te stikken,’ zei hij en schoof het raam zo ver mogelijk open.

Een koele luchtstroom kwam tegen zijn onderlichaam. De maanlucht was helder als rookkleurig glas. De bomen wierpen een donkergrijze schaduw op de straat die in het maanlicht besneeuwd leek.

Ineens stond Elly naast hem. Ze legde haar arm om zijn middel, kameraadschappelijk en troostend.

Op een paar honderd meter hiervandaan ligt Frans, dacht hij. En ik sta hier naakt voor het raam met een naakte vrouw. Het is net of alles opnieuw moet beginnen. Het is walgelijk om aan een dode te denken, al heb je nog zoveel van hem gehouden. Je moet het van je afstoten. Het heeft nergens meer mee te maken.

Hoog in de lucht kwamen weer vliegtuigen over. Het moesten er honderden zijn. Formatie na formatie. Het klonk of er een dek van gegrom over de aarde getrokken werd.

‘Ik krijg het koud,’ zei Elly.

Hij keek naar haar lichaam en streelde het. Toen deed hij een paar stappen achteruit en bekeek haar van een afstand.

‘Je bent mooi,’ zei hij. ‘Draai je eens om.’

Ze draaide zich met haar rug naar hem toe en hield haar handen elegant in haar golvende haar.

‘Je lijkt op de Venus van Botticelli,’ zei hij. ‘Je moet bij mij komen onderduiken, op mijn kamer. Dan ga ik je schilderen.’

‘Als de oorlog afgelopen is,’ zei ze.

Ze kwam naar hem toe en hief haar gezicht naar hem op. Haar lippen waren vochtig. Hij zag haar tanden parelachtig glimmen.

‘Zullen we elkaar lekker warm maken,’ zei ze en nam hem aan zijn hand mee naar bed.

Hij kroop naast haar onder de dekens en bedekte haar met zijn lichaam. Ze nam zijn hoofd tussen haar handen.

‘Je hoeft niet uit te kijken, hoor jongen.’

Hij duwde haar rechterhand van zijn slaap en zag vanuit zijn ooghoek de vitrage bewegen in de wind.

Voorzichtig schoof Eric uit bed. Elly lag blootgewoeld met haar rug naar hem toe, haar knieën opgetrokken. Ze had haar duim in haar mond, haar lippen bewogen sabbelend als de bek van een karper. Haar linkerhand zat hoog tussen haar dijën geklemd. Hij trok de dekens over haar heen en keek op de wekker. Kwart voor zes. Hij ging op de rand van het bed zitten en haalde zijn schetsboek en het potje inkt uit zijn bontjasje. Hij sloeg het schetsboek open en keek naar de tekening die hij gisteren gemaakt had.

Die tekening is goed, dacht hij. Nog nooit is er een zon zo getekend. Je kan zien wat er aan het gebeuren is. Een gevecht op leven en dood.

Hij scheurde een leeg vel uit het schetsboek en schreef daarop met inkt.

Geachte meneer d’Ailleurs,

Gisteren is mijn broer gestorven. U zult wel kunnen begrijpen dat het onder die omstandigheden moeilijk voor mij is om te komen werken. Over een paar dagen hoop ik weer te verschijnen.

Met de meeste hoogachting,

Eric van Poelgeest.

Hij vouwde het papier dubbel en legde het op het voeteneind van het bed.

Toen hij zijn broek pakte vielen kletterend de kiezelstenen op het zeil. Hij keek naar Elly, maar ze bleef doorslapen. Alleen haar mond sabbelde bibberend aan haar duim of ze droomde. Hij luisterde een poos maar in huis bleef alles stil. Toen raapte hij de kiezelstenen op en gooide ze een voor een in de voortuin. Daarna schoof hij het raam dicht en ging zich aankleden. Hij wreef over zijn schaamhaar. Het opgedroogde liefdessap dwarrelde als schilfertjes naar beneden.

Er staat alleen maar een trapnaaimachine in haar kamer, dacht hij. Niets aan de wand, geen plant op de vensterbank. Dat hebben ze natuurlijk gedaan voor als er huiszoeking komt. Een ongebruikt logeerkamertje. Ze moet hier heel eenzaam zijn.

Hij zette het verduisteringsscherm voor het raam, schoof de vitrage ervoor en deed het gordijn dicht. Voor hij wegging scheen hij nog even met de knijpkat op haar gezicht. Hij vond nog een kleine kiezelsteen in zijn broekzak en legde die op het kussen vlak bij de plaats waar haar duim sappig in haar mond stak. Op de tast pakte hij het vel papier van het voeteneind en ging de kamer uit.

Geruisloos liep hij naar de wc. Toen hij de deur opentrok viel het licht over hem heen. Oog in oog stond hij met d'Ailleurs. Zijn pyjamabroek hing op zijn voeten, op zijn schoot lag opengeslagen het boek van Sandro Botticelli. D'Ailleurs keek hem aan met ogen bol van verbazing. Eric vouwde het papier open en legde het langzaam alsof het in een droom gebeurde voor d'Ailleurs op het boek. Toen deed hij de deur dicht en liep rustig de trap af. Toen hij de buitendeur had dichtgetrokken en over het tuinpad naar de straat liep keek hij omhoog. Het raam van Elly weerspiegelde niet. Het was of er geen glas voor het zwarte verduisteringsscherm zat. Of het een zwart massief blok was.

Hij deed het tuinhek achter zich dicht en liep de Boerhaavelaan uit. Toen hij langs de schildwacht kwam die halfslappend voor de ingang van de Ortskommandantur stond, keek hij hem aan met een triomfantelijke blik.

‘Good morning, sir,’ zei hij in geaffecteerd Engels.

Bij de hoek keek hij om. De Duitse soldaat stond wijdbeens op het midden van het trottoir en keek hem na, massief van onbegrip.

DOODLOPENDE WEG.

Hoeveel mensen zijn dat bord gepasseerd op weg naar de rouwkapel en hebben gedacht, dat is het, een naar de dood lopende weg, dacht Eric. Iedere straatsteen is doordrenkt met tranen. Via dolorosa.

In het gras naast de weg, tegen de ligusterhaag die langs de trambaan liep, waren op gelijke afstanden van elkaar door de Duitsers mangaten gegraven alsof er doden rechtopstaand in begraven moesten worden. De opgeworpen aarde eromheen was begroeid met rood perzikkruid.

De natuur verraadt ze, dacht Eric. Het zijn valkuilen om de aarde te voeden. Een soldaat is een ter dood veroordeelde die zijn eigen graf graaft. Een stuk metaal vliegt als een sprinkhaan over het gras. De soldaat veegt over zijn gezicht om het insect weg te jagen. Zijn hand zit vol bloed. Hij zakt weg in het mangat en de planten sluiten zich boven hem. Er blijft alleen maar een handje fosfor van hem over. Als iemand er in het donker langskomt ziet hij een lichtblauwe vlam erboven zweven. De onbekende soldaat.

Eric zag de gele tram stoppen bij de halte. Het leek wel of die tram er alleen voor zijn familie gekomen was, want toen zijn ouders en Bettie, zijn oma en tante Els uitgestapt waren, reed hij leeg verder met de conducteur lui onderuitgeschoven op een passagiersplaats.

Hij bleef voor de achteringang van het ziekenhuis staan.

15

Aan het begin van de Wassenaarseweg stond een bord met

Zijn vader keek, met de hele familie op de vluchtheuvel achter zijn uitgestoken arm, eerst zorgvuldig naar links en toen naar rechts, waar de straatweg met zand en losse stenen in het weiland verbrokkelde.

Doodlopende weg, dacht Eric. Ze verstaan de tekenen der tijden niet. Het verkeer is iets irrationeels voor ze dat zo uit het niet kan opdoemen.

Zijn oma lachte breed naar hem zoals je het alleen maar met een vals gebit kan doen. Ze liep naar hem toe en omhelsde hem. Toen hij zijn armen om haar heen sloeg had hij het gevoel of hij dat broze lichaam in die dunne zomerjas krakend in elkaar zou kunnen drukken. Haar mond beefde alsof ze haar emoties niet meer de baas kon.

‘Stil maar oma,’ zei Eric troostend.

Maar het scheen niet haar bedoeling om te gaan huilen. Ze liet hem los, haalde een pepermunt uit haar tasje en schoof die in haar mond.

Tante Els gaf hem een hand en schudde haar hoofd.

‘Het is toch wat, hè,’ zei ze en probeerde een paar smartelijke plooiën in haar waterige wangen te trekken.

‘Sta jij al lang op ons te wachten,’ vroeg zijn vader somber en keek hem vorsend aan. Terwijl ze het ziekenhuisterrein op liepen, zei hij: ‘Wat was dat nou ineens weer met jou gisteravond. Die man was helemaal onthutst en gekwetst.’

‘Ik hield het ineens niet meer uit. Die zalvende praatjes, ik werd er beroerd van.’

‘Die man moet zijn werk doen. Hij probeert onze gevoelens te ontzien, dat brengt zijn beroep met zich mee. En dan gedraag jij je als een wilde. En dan nog wat. Waarom moet jij er weer als een zwerver bijlopen in dat smerige bontding terwijl je voor het laatst naar je broer gaat.’

‘Als ik in mijn nette pak ga herkent Frans me niet,’ zei Eric fel.

Zijn vader keek hem met vurige ogen woest aan en Eric dacht even dat hij hem een klap in zijn gezicht wilde geven.

‘Spot niet met de dood, hoor jongen,’ zei zijn vader. ‘Want daarvoor zal God je voor het gericht brengen.’

Hij liep naar een kleine houten keet zoals je op afgelegen voetbalterreinen aantreft.

‘Niemand,’ zei hij. ‘We zullen zelf onze weg moeten vinden.’

Eric keek naar binnen. Er stond alleen een stoel en een tafel in. Aan de wand hing een grote klok. Een wijzerplaat zonder glas of ombouw. Uit barsten in het email was de roest zo dik naar buiten gepuild dat de wijzers erin vastgelopen waren.

‘Daar staat een bord met rouwkapel erop,’ riep Bettie die vooruitgelopen was.

Ze liepen ernaartoe, gingen de hoek om en liepen tussen hoge laboratoria verder.

Eric keek naar oma die liep te mummelen. Het leek of ze haar gebit, met de tanden op elkaar geklemd, in haar mond heen en weer schoof in het pepermuntspeeksel. Op haar ogen zaten oneffenheden, woekeringen van troebele gelatine.

Het duurt niet lang meer of ze zit achter matglas, dacht Eric. Als je zo oud bent moet je er spijt van hebben dat je niet in de kracht van je leven gestorven bent. Je wordt gewoon uitgedoofd in ziekte en gebreken.

De weg liep dood tegen de zijkant van een van de laboratoria. Een brede bakstenen trap liep naar beneden, naar een kelder. Boven de groene deur hing een bord met rouwkapel erop. Oma ging meteen de trap af, opgewekt en pittig, alsof ze naar een tearoom afdaalde.

‘Laat dat mens niet alleen de diepte in sukkelen,’ zei zijn vader. ‘Direct ligt ze beneden.’

Eric liep snel achter haar aan om haar te ondersteunen maar vinnig duwde ze zijn hand weg.

‘Ik kan nog wel alleen de trap aflopen, hoor,’ zei ze kattig. ‘Ik ben niet hulpbehoevend.’

Binnen wees een man in een grijs gemeente-uniform en met een pet op waarop boven de klep twee gekruiste koperen sleutels zaten, ze de weg naar de rouwzaal.

‘Het is de tweede kist rechts meneer, in het midden,’ zei hij tegen Eric's vader toen hij de deur van een kelderachtige ruimte opende.

Een ijzige kou die van de betonnen wanden die slordig zwart gesausd waren leek te komen, stroomde om ze heen. Aan beide kanten stonden drie kisten op vurenhouten schragen met het hoofdeinde tegen de muur. Boven iedere kist

brandde een lampje. Ze waren afgedekt met een glazen deksel dat glom, zodat ze gevuld leken met water.

Oma liep kwiek en nieuwsgierig naar de dichtstbijzijnde kist en boog zich eroverheen.

‘O, wat ligt hij er vredig bij,’ zei ze opgewekt. ‘Hij is niets veranderd, het is net of hij slaapt.’

Eric keek over oma’s schouder in de kist. Er lag een man in die zo oud was dat hij niet dood leek.

‘Moeder, hij ligt in deze kist,’ zei zijn vader kortaf.

Hij hief zijn armen boven de kist en spreidde zijn vingers alsof hij ging zegenen. Daarna schudde hij langdurig zijn hoofd.

Oma kwam naast hem staan en boog zich over de kist.

‘Wat ligt hij er vredig bij,’ zei ze. ‘Hij is niets veranderd, het is net of hij slaapt.’

‘U zou een bril moeten nemen, oma,’ zei Bettie venijnig.

‘Wat is er kind,’ vroeg ze niet-begrijpend, en keek even op, bang dat ze weer voor de verkeerde kist stond.

‘Kom jij er niet bij staan,’ vroeg zijn vader.

‘Straks,’ zei Eric.

Het is hier zo koud omdat ze vast aan de aarde moeten wennen, dacht hij. En omdat het winter gaat worden. De eerste regen en kou die de grond binnendringen moeten het ergste zijn voor een lijk.

‘Kijk maar goed, vrouw,’ zei zijn vader. ‘Het is voor het laatst dat je het kan doen. Daar ligt je zoon, je eersteling.’

Zijn moeder stond schuin achter zijn vader en keek langs hem heen naar de kist.

‘Wil je wat dichterbij staan, vrouw,’ vroeg zijn vader.

Snikkend schudde ze haar hoofd.

Bettie wierp zich ineens op de kist en begon te huilen met lange uithalen die hol in de ruimte weergalmden. ‘Vader, als we met z’n allen bidden, zou God ons dan niet verhoren,’ vroeg ze met een door tranen verstikte stem. ‘Zou hij Frans niet levend maken?’ ‘Kind, ik bid dag en nacht. Als God ons gebed niet verhoort moeten we berusten.’ ‘Maar hij heeft vroeger toch Lazarus opgewekt.’ ‘In deze goddeloze tijd is dat niet meer mogelijk. Het lijkt wel of

het duizendjarig rijk van Satan begonnen is, of de oude slang ontbonden is. God heeft zijn handen van de wereld afgetrokken. 'Bettie begon weer te huilen. Zijn vader gaf tante Els een wenk om haar bij de kist vandaan te halen. 'Pas op voor dat glas, Bettie,' zei ze. 'Wat kan mij dat glas schelen,' schreeuwde Bettie en sloeg er wild met haar vuisten op. Tante Els trok haar van de kist weg en liep, met haar arm om Betties schouder, naar de deur. 'Ik ga bij de portier even een glas water voor haar vragen,' zei ze. 'Als God slaat, slaat hij geweldig, moeder,' zei zijn vader tegen oma. 'Dan blijft er niets van je over.' 'Ja, en je leeft nu nog in de roes van de begrafenis, Frans,' kwebbelde oma opgewekt. 'Er is veel belangstelling en je beseft het nog maar half. Maar de slag komt pas goed aan als je straks alleen achterblijft. Ik weet het nog van vader.' 'Bij de bevrijding als de vlaggen uitgestoken worden, wat zullen we hem dan missen,' zei zijn vader. Zijn moeders lichaam begon te schokken, haar hoedje ging ervan op en neer. Eric liep naar haar toe en sloeg zijn arm om haar heen. Ze kan hem hiervandaan niet zien, het glas glimt, dacht hij. Ze wil het niet. Ze wil hem zich herinneren zoals hij was.

Eric deed een paar stappen naar voren en keek in de kist. Het gezicht van zijn broer was zo wit en doorzichtig dat zijn diep weggezakte ogen door zijn oogleden schenen. Iets donkers met een naar binnen gekeerde blik. Zijn mond stond een beetje open, zijn voortanden waren zichtbaar. Zijn hals was breder dan zijn hoofd, verslapt als de stengel van een bloem met watersteel.

'De mens is niets, hoor Eric,' zei zijn vader. 'Helemaal niets. Als Gods adem uit hem vaart blijft er een dood riet over.'

Hij keek van Eric naar zijn vrouw, daarna haalde hij zijn horloge tevoorschijn.

'We moesten maar weggaan, vrouw. We hebben hier niets meer te zoeken. Ons kind is in de armen van zijn hemelse vader. Wat zouden we hier in dit kille hol aan dat stof dat tot stof weerkeert blijven kleven.'

Zijn moeder wankelde naar de deur, doorzwikkend op haar afgesleten schoenen.

'Gaat u mee oma,' riep zijn vader naar oma die bedrijvig in alle kisten aan het kijken was. 'Het leed dat wij te verwerken hebben is al groot genoeg, we hoeven ons dat van anderen er niet bij op de hals te halen.'

'Het was mijn eerste kleinkind,' zei oma terwijl ze achter hem aan liep.

'Weet u nog moeder, als u vroeger een dag overkwam dat hij u dan altijd op zijn vliegende hollander tegemoetreed tot aan de garage.'

'Dat vergeet ik van mijn leven niet.'

Bij de deur keerde zijn vader zich om.

‘Je moeder kan je voorlopig geen eten komen brengen, hoor jongen, dat begrijp je wel,’ zei hij. ‘Je moest maar weer thuiskomen, want dat onderduiken van jou stelt toch niets voor. Dan kan je tenminste nuttig werk doen en me helpen met het kleinkrijgen van die boomstronken.’

‘Moeder hoeft me helemaal geen eten te komen brengen, vader. Ik red me wel met stampot van Heek.

Blijf daar niet alleen achter,’ zei hij en liep achter oma aan de rouwkapel uit.

‘Ik krijg mijn kind toch terug zoals ik hem gebracht heb,’ hoorde hij zijn vader in de hal tegen de portier zeggen. ‘U bedoelt dat ze geen sectie op hem verrichten,’ vroeg de portier. ‘Dat ik hem onbeschadigd aan de aarde kan toevertrouwen.’ ‘Dat wordt nooit gedaan zonder toestemming van de nabestaanden,’ zei de portier. ‘Morgen wil ik nog even de kapper langssturen om hem te laten scheren,’ zei zijn vader. ‘Dat kan alleen ‘s morgens,’ zei de portier, ‘s Middags is er bezoek, dan kan het niet. Dan loopt hier de familie rond.’ Met zware stappen hoorde hij zijn vader de bakstenen trap opgaan. Hij mompelde onverstaaanbaar. Eric liep naar de kist en keek naar het doorschijnende gezicht van zijn broer. ‘Frans, kom eruit,’ zei hij gebiedend met trillende stem terwijl hij gespannen naar zijn broer keek. ‘Riep u,’ vroeg de portier. Eric keek geschrokken om naar dat bleke hoofd met die pet met glimmende sleutels dat om de hoek van de deur vragend naar hem keek. Hij schudde zijn hoofd en toen verdween het. Je haren en nagels schijnen nog een hele poos door te groeien, dacht hij. Het heeft geen zin om iemand die zo diep ligt te slapen met een kwast met zeepsop te komen lastig vallen. Het moet een ontierend gezicht zijn. Als er maar niets in zijn openstaande mond komt. Ineens zag hij een lieveheersbeestje tegen de binnenkant van het glas lopen. Een vaag vlekje van zijn schaduw bewoog mee over het doodshemd. Hij tilde het glazen deksel op, stak zijn hand naar binnen en hield zijn vinger voor het beestje tegen het glas. Het kroop ertegenop en liep naar zijn vingertop. Toen Eric zijn hand terughaalde streek hij ermee over de borst van zijn broer. Met een schok trok hij zijn hand uit de kist. Het was of hij vochtig karton had aangeraakt, of je zo door dat doodshemd heen zou kunnen drukken. Hij schoof het deksel weer op zijn plaats en sloot het lieveheersbeestje in de holte van zijn vuist.

Zouden ze hem in het ziekenhuis toch open hebben gemaakt, dacht hij. Misschien hebben ze zijn hart er wel uitgehaald om te kijken hoe dat eruitziet na al die hartaanvallen. Als de mensen lichaamsdelen op alcohol gaan vereeuwigen, is voor God ook de lol eraf.

Hij liep de rouwkapel uit en ging de trap op. Toen hij boven was deed hij

zijn hand open. Het lieveheersbeestje liep naar de top van zijn wijsvinger, klapte zijn dekschilden open en ontvouwde zijn vleugels. Toen vloog het weg.

In de verte zag hij zijn ouders gearmd de hoek omslaan. Bettie liep achter ze. Ze keek om en kwam naar hem toe lopen.

‘Zou jij bloemen willen kopen voor Frans,’ vroeg ze met een opgezwollen gezicht van het huilen. ‘Witte bloemen.’

Ze haalde een briefje van tien uit haar zak en wilde dat in zijn hand frommelen.

‘Hier heb je geld.’

‘We kopen toch samen bloemen,’ zei Eric.

‘Het is niet van ons. Moeder heeft het er steeds maar over dat Frans een meisje had. Ze beeldt het zich maar in omdat ze het zo graag wil. Alsof ze er plezier in heeft dat er iemand is buiten de familie die het zich aantrekt. Ik vind het zo zielig. Daarom moet jij bloemen kopen en naar huis laten sturen. Je zet er als afzender maar een meisjesnaam op. Met innige deelneming, Ria, bijvoorbeeld.’

‘En als hij nu eens echt een meisje had? En als dat meisje Lydia heet en ook bloemen stuurt.’

‘Frans keek toch nooit naar meisjes. In zijn vrije tijd zat hij alsmaar zijn revolver op te poetsen.’

Eric knikte.

‘Ik heb dat geld van je niet nodig,’ zei hij. ‘Ik heb zelf honderd gulden.’

‘Hoe kom jij aan honderd gulden?’ ‘Die heb ik van iemand gekregen die wist dat ik het hiervoor nodig zou hebben,’ zei hij. Ze keek hem even niet-begrijpend aan en vroeg toen: ‘Ga je mee naar de tram?’ ‘Nee,’ zei hij. ‘Ik blijf in de stad.’

In de verte, waar de Boerhaavelaan in de polder doodliep, zag Eric meneer d'Ailleurs rustig in de herfstzon kuieren met Paddeltje. Het tuinhek stond open maar hij had de buitendeur achter zich dichtgetrokken.

Door de brievenbus keek Eric de hal in en zag tussen de gezandstraalde heraldische tierlantijnen van de tochtdeur door de statige achterkant van mevrouw d'Ailleurs de keuken in schrijden, met haar hoofd naar bakboord alsof de lading in haar wrong was gaan schuiven. Hij liep een eindje achteruit en keek omhoog naar het slaapkamerraam van Elly.

Daar stonden we drie weken geleden naakt voor in het maanlicht, dacht hij. Toen was Frans pas dood. Nu ben ik alweer een dode verder.

In de turfachtige aarde tussen de flagstones zocht hij een van de kiezelsteentjes die hij er op die vroege ochtend vanuit het raam van Elly's kamer in gegooid had en wierp het tegen het raam van het lampenkappenatelier. Ze verscheen niet meteen maar keek eerst voorzichtig tussen het gordijn en het raamkozijn door. Toen ze hem zag staan kwam ze voor het raam en zwaaide opgewonden. Even later deed ze open.

‘Hoe kom jij zo uit de lucht vallen,’ vroeg ze verwonderd.

‘Uit heimwee naar de lichtbak.’

Ze liet hem voorgaan de trap op en zei: ‘O, ik dacht naar mij.’

‘Heerlijk die vernislucht,’ zei hij toen hij binnenkwam.

‘Komediant,’ zei ze. ‘Wat ben jij toch altijd een verdomde komediant.’

‘Echt, ik leef weer helemaal op.’ Hij liep achter het bureau van d'Ailleurs en keek misprijzend naar de groezelig gesausde aquarel. ‘Nog meer gerijpt in de tussentijd,’ zei hij met een grijnslach. ‘Het koloriet heeft zich verdiept.’

‘Hij is anders behoorlijk kwaad dat je zo lang weggebleven bent zonder iets van je te laten horen. Hij zei dat hij best kon begrijpen dat je na de begrafenis van je broer een paar dagen nodig had om bij te komen, maar meer dan drie weken vond hij onzin. Iedere dag maakte hij wel een venijnige opmerking erover. Vooral als hij zelf moest vernissen. Je hebt heel wat goed te maken. Ook bij mij,’ zei ze uitdagend.

‘Ik kom niets goedmaken. Ik kom opzeggen.’

‘Ga je weg,’ vroeg ze verschrikt.

Hij knikte.

Ze liep naar hem toe en sloeg haar armen om hem heen. Toen keek ze hem ernstig en onderzoekend aan.

‘Wat zie je eruit,’ zei ze. ‘Het lijkt wel of je al die tijd niet hebt gegeten en niet in de buitenlucht bent geweest.’

‘Dat ben ik ook niet. Ik heb op de academie gewerkt. Aan een stuk door. Ik heb meer dan tien schilderijen gemaakt. Zulke lappen zijn erbij.’

‘Daarom had je natuurlijk geen tijd om me op te zoeken.’

‘Zelfs al had ik tijd gehad, ik denk dat d’Ailleurs je verdomd goed bewaakt heeft sinds ik bij je geslapen heb. Ik denk dat hij geen keer meer de deur achter zich open heeft gelaten en niet verder dan het huis van de burens is geweest met de hond.’

‘Wat bedoel je?’

‘Dat die ochtend dat ik wegging bij je en de wc door wilde trekken hij erop zat en me recht in mijn smoel keek.’

Elly keek hem stomverbaasd aan en begon toen te lachen.

‘Is het echt?’

‘Met z’n pyjamabroek op z’n vereelde voetjes en een boek van Botticelli op zijn schoot. De geboorte van Venus uit het schuim der wc.’

‘Met geen woord heeft hij erover gesproken.’ ‘Natuurlijk niet. Maar hij heeft er wel van geprofiteerd, want je deur was niet meer op slot en toen kon hij er zo op. We zijn verdomme net hondjes. Achter elkaar, jongens! Hup!’

‘Hoe kom je erbij.’

‘Durf het maar eens te ontkennen. Of heb je je weer alleen maar laten bewonderen, als een plaatjesboek met levende beelden.’

Meewarig schudde ze haar hoofd en ging met haar hand onder zijn hemd over zijn borst strelen. ‘Ik miste wel ineens al die krulletjes toen ik slaperig om me heen voelde.’

‘Dat zal best. En wat vond je ervoor in de plaats?’

‘Lucht.’

‘Een beverige oude man die van je kersen aan het snoepen was.’

‘Schei nou uit met die jaloerse onzin.’

‘Weet je wat jij moet doen? Je kleren in een koffer gooien en met me

meegaan.'

'Hoe kan dat nou, Eric. Waar zouden we van moeten leven?'

Hij begon haar in haar hals te zoenen terwijl hij sprak en deed haar rok omhoog en kneedde haar billen.

'Ik zit niet meer op dat kleine zolderkamertje. Ik woon op de academie. De hele academie is van mij. Je kan meteen bij me komen wonen. Er is wel voor een jaar eten. Er is zeep, er zijn kolen. En er is een lekker stevig divanbed.'

'Hoe kom je daar allemaal aan,' vroeg ze verwonderd.

'En knijp niet zo hard in mijn billen. Ik moet er nog de hele dag op zitten.'

Hij liet haar los en ging achter het bureau in de stoel van d'Ailleurs zitten, zijn schoenen op het blad.

'Ik zal het je van het begin af aan vertellen,' zei hij. 'Toen ik de eerste keer op de academie kwam zei ik tegen de leraar dat ik ondergedoken was voor de arbeidsdienst. Stom natuurlijk, maar hij stond daar gewoon in een schildersjas en een flambard op zijn kop voor me. Maar de volgende dag verscheen hij op de academie in het officiersuniform van de WA en de enige leerling die hij nog had liep met een NSB-speldje op.'

'Je zit daar midden tussen fascisten,' riep ze verontwaardigd en angstig.

'Zat, hoor. Ze zijn allemaal vertrokken. Die leraar is verhuisd naar De Burcht en heeft de academie aan mij overgedragen, en die leerling is letterlijk vertrokken. Die heeft zich opgehangen.'

'Leuke boel is het daar.'

'Ik durfde niet weg te blijven, want ik dacht, dan pakken ze me zeker op. Ik had hem ook gezegd dat mijn moeder iedere dag eten kwam brengen.'

'Waarom heb je het niet tegen mij gezegd?'

'Dan had je gedacht dat ik je misschien zou verraden.'

'Daar zie ik je best voor aan,' zei ze. 'Trouwens, die vent kan ieder moment terugkomen en dan zijn we erbij.'

'Dat kan niet. Ik heb de sleutel en die laat ik in het slot zitten. We kunnen op de zolder gaan wonen, daar kan helemaal niemand komen. Er is daar een kleine kamer, het is bijna een apart huisje. Er staan een tafel en een potkachel in. Ik heb er een matras neergelegd voor het raam. Vanuit je bed kijk je zo over de stad. Door een deur kan je op een plat komen. Daar kan je in de zon liggen zonder dat iemand je ziet.'

'Al spiegel je het nog zo mooi voor, ik kom echt niet, jongen. Het is mij te

riskant, zo'n huis waar ze in WA-uniformen rondlopen en zich maar ophangen of het niets is. Het lijkt wel of je daar in een spookhuis zit. Nee hoor, ik blijf hier rustig zitten tot de oorlog afgelopen is, daarna kom ik je wel eens opzoeken.'

'Je wil niet bij me komen, dat is je goed recht. Maar je hoeft voor mij geen leugens te verzinnen, want je zit hier bijna op de lip van de Ortskommandant. Je blijft hier om je lekker door die ouwe vent te laten verwennen.'

'Je liegt,' schreeuwde ze. 'En dat weet je best. Je pest me alleen maar.'

Onhoorbaar ging de deur open en d'Ailleurs kwam binnen.

'De tortelduifjes vliegen elkaar toch niet in de haren,' zei hij met een niet zo vrolijk lachje. Toen zette hij grote verwonderde ogen op en keek naar de voeten van Eric die nog op het blad van zijn bureau nonchalant naast zijn aquarel lagen. 'Zo, zo, hebben we een nieuwe directeur hier,' zei hij pinnig.

'De vorige is ontslagen omdat hij niet van het vrouwelijke personeel afkon blijven,' zei Eric.

'Wel verdord, wat word jij onaangenaam,' zei hij en duwde Erics schoenen met aquarel en al van het bureau. 'Scheer je weg hier, ik kan je niet meer gebruiken.'

Onhandig probeerde hij Eric uit zijn stoel te trekken, maar Eric stond zelf al op. Hij keek hem even grijnslachend aan en gaf hem toen met allebei zijn handen plat tegen zijn borst een krachtige zet. Meneer d'Ailleurs viel achterover, probeerde het rek vast te grijpen maar gleed erlangs op de grond waar hij, bedolven onder de neervallende lampenkappen, bleef liggen spartelen. Elly schreeuwde iets naar Eric. Hij verstond het niet. Zonder naar haar te kijken liep hij het lampenkappenatelier uit en trok de deur met geweld achter zich dicht.

Toen Eric tussen de platanen door overstak keek hij om. Elly stond hem na te kijken. Ze stond zo dicht tegen het raam dat het was of ze zich door het glas naar hem toe wilde drukken.

18

Aandachtig keek Eric naar zichzelf in de spiegel boven het fonteintje. Toen naar het zelfportret dat op de ezel ernaast stond. Hij kneep zijn ogen dicht en keek er door zijn wimpers naar terwijl hij werktuiglijk zijn palet en penselen neerlegde.

Eenzaamheid maakt je gezicht van gips, dacht hij. Je hoeft het nooit van

uitdrukking te veranderen want er is niemand waarvan je wilt dat hij je stemmingen peilt of je gedachten raadt en voor een kop soep of een portie stampot bij Heek hoef je niet eens je mond open te doen omdat er niks anders is. Op den duur kan je niet meer uit de plooi komen. Als je probeert te lachen schilfert je gezicht af. Ik moet iedere dag een zelfportret maken met een andere gelaatsuitdrukking. Dan sta ik tenminste een paar uur met een lachend, spottend, huilend of woedend gezicht.

Hij keek weer naar zichzelf in de spiegel en veegde het haar voor zijn linkerslaap vandaan.

Ik heb dat litteken nog nooit geschilderd, dacht hij. Altijd hangt die lok ervoor. Ik weet precies hoe ik die kleur kan krijgen. Donkere kraplak, omber naturel en kobaltblauw. Het zit nog steeds op de spiegel. De Spin wist het ook precies. De dag dat ik dat op mijn palet meng en gewoon op mijn kop smeer, zoals een roodbruine vlek op een peer, is het over. Dan heeft de schilderkunst het gewonnen van de angst.

Plotseling hoorde hij een plechtige sombere mannenstem en een kletterend geluid van de binnenplaats opklinken. Ademloos van schrik bleef hij staan luisteren. Hij zag ineens een beeld van zijn vader die daarbeneden stond om hem naar huis te komen halen.

Behoedzaam liep hij naar het raam en keek voorzichtig naar beneden. Naast de vlier, waar nog maar een paar bleke bladeren met een wijnrode gloed aan zaten, was een krachtig gebouwde man in een manchesterpak veilingkisten aan het opstapelen. Bij het heen en weer lopen glibberde hij een beetje weg over de natte bemoste gele stenen. Vanuit het materiaaldepot van het Groene Kruis stond de oude man er nors naar te kijken. Toen verdween hij, kwam even later naar buiten en ging de kisten een voor een naar binnen dragen.

Ik moet naar huis schrijven, dacht Eric. Vandaag of morgen staat mijn vader daar werkelijk en dan licht die ouwe man hem in over die WA'ers-kliek hier. Thuis zou ik kapotgaan van ellende. Ik geef mijn vrijheid niet meer uit handen. Ik moet schrijven dat ik uit Leiden wegga om te proberen over de grote rivieren in bevrijd gebied te komen. Dan zullen ze me hier nooit komen zoeken.

Gehaast ging hij aan de tafel in het atelier van Van Grouw zitten en schreef in zijn schetsboek:

Lieve Ouders,

Ik heb mijn zolderkamer op de Mare opgezegd en mijn spullen zolang bij een kennis op de vliering opgeslagen. Morgen ga ik met iemand de kant op van de Betuwe om te proberen over de grote rivieren in bevrijd gebied te

komen. Als dat lukt kan ik misschien meehelpen jullie te bevrijden.

Ik denk vaak aan jullie allemaal en aan Frans.

Veel kussen voor iedereen,

Eric

Hij deed de brief in een envelop en schreef het adres erop. Toen haalde hij uit zijn tekeningenmap de strook postzegels die hij gekocht had toen Peter opgepakt was. Hij scheurde er vijf af en plakte ze op de brief. Aandachtig bekeek hij het waterpaard op een van de postzegels, de voorbenen die door de grijze lucht roeiden, het drakenachterlijf dat krullend in een staartvin eindigde.

Het is eigenlijk een afschuwelijke verschijning, dacht hij. Het is het vale paard van de ruiter van de Apocalyps. Het heeft zijn berijder afgeworpen en zweeft onheilbrengend over de aarde. Het beest dat was en niet is, hoewel het is. Nadat ik ze gekocht had is Peter opgepakt, mijn broer gestorven en heeft De Spin zich opgehangen.

Hij deed zijn bontjasje aan en liep naar buiten. Er stond een gure wind die de dorre bladeren op de binnenplaats ritselend in een hoek dreef. De hoge stapel veilingkisten rammelde alsof er iets onzichtbaars in dat labrynt van latjes zat opgesloten.

In de steeg trok het als door een schoorsteen, gierend en ijzig. Hij stak de Breestraat over. Het postkantoor was open maar het leek wel of er niet meer gewerkt werd. Hij gooide de brief in de bus en keek toen naar de bioscoop. Hij was gesloten. Er hing geen doek meer boven de ingang. Het hek voor de hal was dichtgeschoven en zat met een zware ketting op slot.

Er is geen tijd meer voor Für eine Nacht voller Seligkeit, dacht hij. Het is bittere ernst geworden. Het voedselrantsoen is nog maar duizend calorieën per dag. Iedereen probeert er nog wat bij te schrapen.

Door de Maarsmansteeg liep hij de kant op van de Nieuwe Rijn. De fontein op de Vismarkt was ingepakt in een donkergroene bekisting alsof er een zeldzame struik onder zat die tegen de winterkou beschermd moest worden. Hij zag ineens, in de armen van het naakte jongetje, die marmeren vis voor zich met een grimmige boog ijs uit zijn bek.

Hij ging de brug over en liep langs de Nieuwe Rijn naar beneden. Het groezelige water dampte. Er dreven glazige, half weggerotte savooienkolen in tussen het bruin geworden kroos en de algen. De boekhandel was gesloten. Het gerammel aan de deurkruk klonk hol door de winkel. Met zijn handen om zijn gezicht keek hij door de glazen deur naar binnen. De schrijfmachine op

het bureautje van Ans was weg. Het leek of de lamp met het groene glazen kapje die haar altijd zo feeëriek bescheen veel te laag hing. De roodbruine loper tussen de tafels met boeken lag opgerold dwars in het gangpad. Uit de etalage waren de meeste boeken weggehaald. Ze hadden een donkere rechthoek achtergelaten op het crêpepapier. Tegen het raam lagen dooie vliegen.

Het leven is er overal uit, dacht hij. Niemand koopt meer boeken, zelfs professor Bakfiets niet. Waar verbergt die madonna haar dikke zachte roomse billen. Ze zit natuurlijk stilletjes en vroom bij haar moeder thuis en schrikt zo nu en dan alleen even op uit haar winterslaap als ze voor zich ziet wat ik haar heb aangedaan. Dan loopt ze naar het raam met haar vuistjes tegen haar borsten en kijkt naar het roodborstje in het vogelhuisje en snikt een paar keer treurig en lieflijk. Dan denkt ze met een rilling aan die prins van haar die een afschuwelijke kikker bleek te zijn toen ze hem een zoentje gaf.

Met een grijnslach liep hij verder, diep weggedoken in de opgezette kraag van zijn bontjasje. Toen hij de Korenbeurs overging keek hij de kant op van De Burcht.

Daar zit Van Grouw te wachten tot het pandemonium losbreekt, dacht hij.

Hij liep over de Botermarkt en zag dat voor de ramen van de kunsthandel kranten geplakt zaten. Nergens was een kier waardoor hij naar binnen kon kijken. Het naambordje was van de deur geschroefd.

‘De grootste kunstroof aller tijden,’ mompelde hij. ‘Drie landschappen van Eric van Poelgeest spoorloos verdwenen.’

Voor de gaarkeuken stond een lange rij diep in schamele winterjassen weggedoken mensen met pannen en emmers. Toen hij erlangs liep hoorde hij ze mompelend praten. Het leek wel of ze allemaal hetzelfde zeiden. Een zeurderig ontevreden gebrom. Uit de wijd openstaande deuren waar de rij zich traag inperste kwam met het gerammel van de gamellen en de wolken damp de geur van kool naar buiten, gekookt in bouillon van vleesafval. Een benauwde weeë versewaarlucht.

Tussen de rails, die ook op het rijvlak roestig waren omdat er geen tram meer reed, liep hij de kant op van het huis van De Spin. Het ging vanzelf, zonder dat hij erbij nadacht. Het leek wel of hij door de wind erheen geblazen werd. Maar toen hij halverwege was bleef hij staan en keek naar het plompe silhouet van de toren van de Petruskerk dat donkergrijs in het loodgrijs van de lucht omhoogstak. Er was een wemeling van blikkerend witte meeuwen omheen die meegesleurd leken te worden in de draaikolk van de wind. Tot hiertoe en niet verder, dacht hij. Ik wil dat raam niet meer zien. Als zijn kadaver daar nog is moet je het door dat vuile laken voor het raam heen voe-

len. Hij moet een walgelijke hoop verrotting zijn tussen die tafels met gebroken flessen en versplinterde beeldjes van Napoleon. Ik kan me hem al bijna niet meer voor de geest halen. Alleen die bril met die grote gele ogen erachter.

Hij liep terug en tornde tegen de wind in langs de Maredijk de stad uit. Toen hij buiten de huizen was ging hij hardlopen. In de verte zag hij de huizen van de Boerhaavelaan de polder in steken, toen verdwenen ze achter het geteerde houtwerk van de watermolen.

Voor het hek van het kerkhof hield hij hijgend stil. Het was gesloten met een ketting waaraan een roestig hangslot hing. Terwijl hij even bleef staan om op adem te komen begon het te hagelen, scherp en geselend. Hij liep naar de zijkant van het kerkhof en brak door de scherpgedoornde meidoornlaag heen en liep naar de plaats waar zijn broer begraven lag. Er was een witmarmeren plaat op het graf gelegd met zwarte letters.

FRANS VAN POELGEEST 29 juli 1922 - 8 september 1944 GELIJK EEN
HERT SCHREEUWT NAAR DE WATERSTROMEN, ALZA
SCHREEUWT MIJN ZIEL TOT U, O GOD

Zonder iets te voelen of te denken bleef hij naar die plaat marmer staren waarop langzaam de hagelkorrels de uitgediepte letters vulden.

19

Hij is helemaal uitgeeterd, dacht Eric. Iedere dag haalt hij een koolraap van die hoop uit de hoek. Het zijn net schedels die pas opgegraven zijn. Ik zou hem een stopfles rijst moeten brengen en een zak bonen. En kolen, want hij moet zich rot hakken met dat botte bijtje. Dat droge hout vliegt in een paar minuten de schoorsteen uit. Maar die wrokkige grijsaard zou het nooit van me willen aannemen. Hij crepeert nog liever dan dat hij iets van verraders aanpakt. Ik ben lucht voor hem maar hij houdt me in de gaten.

Tussen de grijze stofjas, die hij daar speciaal voor had neergehangen, en het raamkozijn door keek Eric naar beneden het materiaaldepot in van het Groene Kruis. De oude man lag geknield tussen de invalidenwagens een veilingkist tot aanmaakhout te slaan. Iedere keer sprongen er stukken hout weg tussen de wielen van de wagens waar hij moeizaam achteraan kroop. Een houtje sprong omhoog en bleef tussen de spaken van een wiel zitten. Hij zocht er een hele poos naar maar vond het niet.

Als ik in het begin door die muur van wantrouwen heen gebroken was en hem verteld had hoe ik hier verzeild ben geraakt en dat ik ondergedoken ben voor de arbeidsdienst, kon ik gewoon tegen het raam tikken en wijzen naar dat houtje tussen de spaken, dacht hij. Het is een zielige vertoning. Een blind beest dat over de grond snuffelt.

Ineens voelde hij zijn rug ijskoud worden en hij moest zich aan het raamkozijn vastgrijpen om niet te vallen. In al die invalidenwagens zag hij zwaar verminkte oorlogsinvaliden zitten. Bloederige broekspijpen die rafelig en leeg naar beneden bengelden, mouwen die plat tegen uniformjassen gespeld zaten, modderig verband dat met waterig bloed doordrenkt was. Een kermend gemurmel klonk op. Hij kneep zijn ogen even stijf dicht en liep toen met een boog om niet voor de ramen gezien te worden naar het fonteintje en gooide een hand water in zijn gezicht.

‘Ik moet oppassen,’ mompelde hij. ‘Ik zag het nu zo echt voor me dat ik het bloed en de etter rook. Nat verbandgaas en bloed stinken naar bedorven pudding. Een zoetig weeë stront- lucht.’

Hij begon schel te fluiten terwijl hij naar zijn gezicht in de spiegel keek. Met afkeer kneedde hij in zijn wangen en zijn hals die vol stoppels zaten.

‘Je moet je straks gaan scheren,’ schreeuwde hij terwijl hij zichzelf woest aankeek. ‘Hoor je dat! Je moet je straks gaan scheren!’

Hij ging het atelier van Van Grouw in en trok de dekens van het divanbed.

Voorzichtig pakte hij de tors op en droeg haar het leerlingenatelier in. Daar zette hij haar in het stilleven waar hij mee bezig was.

‘Ik zal de kachel wat harder voor je stoken,’ zei hij. ‘Anders krijg je het koud. De winter duurt lang van het jaar.’

Hij liep naar de kachel, gooide de klep open en liet de cokes uit de kit erin glijden. Een vonkenregen werd de pijp in gezogen. Hij voelde de hitte zijn gezicht strak trekken. Hij pakte het pannetje van de kachel en ging lopend door het atelier voorzichtig van de hete brij van bonen en rijst eten.

‘Een keer rond is zesendertig passen,’ zei hij kauwend met een volle mond. ‘En precies vier happen. Iedere hap is negen passen. Stop ermee verdomme.’

Ik moet dat zinloze gereken laten, dacht hij. Ik ben er erger aan toe dan Robinson Crusoe. Die hoefde niet in zichzelf te lullen, want die had een papegaai. Ik zit met een kast vol opgezette vogels die nog door de motten zijn kaalgevreten ook.

Hij bleef naar het stilleven van De Spin staan kijken terwijl hij ophield met kauwen.

Er komt geen licht meer door die fles, zo stoffig is het geworden, dacht hij. Verspilde piëteit. Nog een paar maanden, dan is het onzichtbaar geworden. De Spin zou gek worden van zoveel stof op zijn stilleven.

Hij gaf een trap tegen de kist onder het tekenbord waar het op stond. In een stofwolk viel de blauwe fles in scherven uit elkaar. De viool zakte langs de muur naar beneden en kwam met trillende snaren en een houtig hol geluid in dezelfde stand op de vloer te staan. De schedel rolde bonkend naar het midden van het atelier. Met een paar woeste sprongen was Eric erbij, schopte hem tegen de kachel en gooide het pannetje erachteraan. Daarna liep hij naar zijn schilderij, kneep verf uit de tubes op het palet en ging verder met het stilleven.

Een vrouwenstem klonk op van beneden. Hij gooide zijn penselen neer en schoot naar het raam. Hij had die stem al herkend. Ze stond tussen twee koffers voor een van de ramen van het materiaaldepot te gebaren en luid te praten tegen de oude man die wantrouwend, met zijn handen in zijn broekzakken, naar haar stond te kijken. Eric pakte de bezem en sloeg met de steel op het raam.

‘Elly,’ schreeuwde hij schor en klankloos.

Ze keek omhoog en staarde naar hem alsof ze hem niet herkende. Nadrukkelijk wees hij naar de deur van de academie. Ze pakte haar koffers op en liep er langzaam heen alsof ze slaapwandelde terwijl ze naar boven bleef

kijken. De oude man liep tussen de invalidenwagens door weg maar bleef vanuit het duister achter in de ruimte staan loeren.

Eric rende het atelier uit en stommelde onbeheerst de trap af. Met haar rechtervoet op de onderste tree stond ze op hem te wachten als Assepoester die aarzelt of ze haar verloren muiltje terug zal gaan halen. Eric keek haar aan of ze een verschijning was die elk moment weer in lucht op zou kunnen lossen.

‘Je bent eindelijk gekomen,’ zei hij schor. Ze knikte en keek hem een beetje angstig aan toen hij haar onbeheerst bij haar schouders pakte en haar wild aankeek. Toen kwam er een vage glimlach op haar gezicht. Hij liet haar los, pakte de koffers en droeg die de trap op en zette ze in het leerlingatelier neer. Elly liep achter hem aan naar binnen en keek bijna met ontsteltenis om zich heen. ‘Wat een troep is het hier,’ zei ze hoofdschuddend en sloeg haar hand voor haar mond. ‘Dat had ik me heel anders voorgesteld. Moet je eens kijken wat een stof op de vensterbank. Daar kan je rolletjes van maken.’ ‘Je moet niet zo voor het raam komen, die ouwe man beneden is niet te vertrouwen. Vroeg je hem of ik hier zat?’ ‘Die is onnozel. Met z’n mond open bleef hij achter het raam naar me staan kijken als een doofstomme.’ ‘Liet d’Ailleurs je zomaar gaan?’ ‘D’Ailleurs is opgepakt. Eergisteren. Midden in de nacht. Ik kon maar net door de tuin ontsnappen naar de burens. Die hebben later mijn spullen opgehaald en toen ben ik rustig op klaarlichte dag hierheen gewandeld. Weet je dat ik steeds mijn koffers neer moest zetten. Ik werd duizelig van de ruimte. Het gevoel dat ik zomaar door de straten heen kon lopen.’ Ze liep langs de achterwand en keek naar de schilderijen die hij de laatste maanden gemaakt had. Ze lachte schril. ‘Als d’Ailleurs dat zou zien, sprong hij uit zijn vel,’ zei ze. Ze bleef voor de kachel staan met haar armen van haar lichaam. Maar ineens sprong ze achteruit en gilte meisjesachtig. ‘Gadverdamme, wat is dat nou!?’ ‘Dat is een schedel,’ zei Eric afwezig. ‘Dat is een schedel, zegt hij doodleuk. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld is om overal maar schedels over de vloer te hebben. Het lijkt wel of ik bij koppensnellers terechtgekomen ben.’ Eric liep naar de schedel, stak zijn vinger in het achterhoofdsgat, raapte hem op en zette hem in de kast. ‘Daar staan er nog drie,’ zei ze terwijl ze langs het op de grond opgestelde stilleven drentelde. ‘Die dame zonder hoofd en armen is wel mooi. Een goed figuur. Nou, misschien toch een beetje te mollig.’ Ze liep het atelier van Van Grouw in en Eric liep als in trance achter haar aan. ‘Is dat je bed? Waarom heb je daar twee kussens in,’ vroeg ze wantrouwend. ‘Komt er wel eens een vriendinnetje bij je.’ ‘Ik woel in mijn slaap,’ zei Eric stug. ‘Anders lig ik steeds met mijn kop naast het kussen en dan word ik wakker.’ ‘Wat zien die lakens eruit.’ Met een vies gezicht sloeg ze ze open. ‘Die blijven aan je vastkleven,’ zei ze. ‘Ik zal ze verschonen. Heb je schone lakens?’ ‘Het is

veiliger als we op zolder gaan slapen,' zei hij. 'Daar is een afgeschutte ruimte. De deur kan je aan de binnenkant met grendels dichtdoen. Er ligt al een matras.' Hij deed de kast open en haalde er een paar lakens en slopen uit. 'Wat een rijst heb jij,' zei ze. 'Dat heb ik in jaren niet meer gegeten. Lekker, met kerrie en gebakken uien.' 'Dat heb ik niet. Ik zal het morgen voor je koken. Met bonen.' 'Mmmhh,' bracht ze uit met omgekrulde lippen en haar tanden op elkaar. Achter hem aan liep ze naar het berghok. Voor de afgeschilferde spiegel bleef ze even staan en keek naar zichzelf, daarna vluchtig naar Eric. Toen lachte ze tegen hem en hij lachte terug. 'Je moet je tanden poetsen,' zei ze. 'Dat doe je zeker nooit.' 'Ik ben mijn borstel kwijtgeraakt bij de verhuizing,' zei hij. 'Ik schraap ze zo nu en dan af met m'n nagels.' 'Viezerd! Je mag mijn borstel gebruiken,' zei ze terwijl ze voor hem de trap opklom. 'En je moet je scheren, want je ziet eruit als een piraat.' Langs haar benen keek hij omhoog haar rok in. Het is daar roze en warm, dacht hij. Ik heb er erg naar verlangd, maar nu niet meer. Het heeft te lang geduurd. Ik ben zo lang alleen geweest. Ze kakelt zo. Ik kan er misschien niet meer aan wennen om met een levende vrouw om te gaan.

Door de vervuilde ramen zag hij de zoeklichten langs de hemel schuiven. Toen hoorde hij het dreunende gegrom. Elly streelde over zijn gezicht. Hij draaide zijn hoofd weg. Haar hand bleef op zijn kussen liggen. ‘Het is me nooit opgevallen,’ zei ze. ‘Je ziet het amper.’ ‘Omdat ik zorg dat je het niet te zien krijgt,’ zei Eric. ‘Het staat interessant, een litteken op je gezicht.’ ‘En je lag net te bazelen dat het je nooit opgevallen was.’ ‘Bij wijze van spreken,’ zei ze en zuchtte diep. ‘Hoe is het gekomen?’ ‘Moet dat nou.’ ‘Het is goed als je erover praat.’ Hij bleef liggen luisteren naar de vliegtuigen maar hij hoorde haar ademhaling erbovenuit. Hij had ineens zin om in die hand naast zijn hoofd te bijten met al zijn kracht. Om de pijn te voelen van een ander. ‘Vroeger, als mijn vriendjes ernaar vroegen, verzon ik altijd iets afschuwelijks. Om de aandacht van dat litteken af te leiden naar de omstandigheden waardoor het ontstaan was. Dat ik in Indië gewoond had, dat ze me daar ontvoerd hadden en geprobeerd met een roodgloeiend zwaard mijn linkeroog uit te branden maar dat ik nog net mijn hoofd opzij had kunnen doen. Of een meteoriet was vlak bij me ingeslagen, of een handgranaat geëxplodeerd terwijl ik hem in de schuur probeerde te demonteren.’ ‘Wat een vreemde verhalen,’ zei ze. ‘En hoe is het echt gebeurd?’

Eric zweeg een poos, toen draaide hij zich op zijn buik.

‘Gelijk met mij werd er een zusje geboren,’ zei hij met een door het kussen gedempte stem. ‘We waren een tweeling. Bij de geboorte was dat zusje dood. Al maanden. Ze was helemaal verrot. Bij de bevalling stroomde het gewoon naar buiten. Het moet verschrikkelijk gestonken hebben. In de baarmoeder had ze met haar voorhoofd tegen mijn slaap gelegen, als een rotte appel die een gave aansteekt.’

Elly draaide zich met een schok naar de muur.

‘Zie je wel, je gelooft me niet,’ zei Eric. ‘Daarom heb ik de waarheid nooit verteld.’

‘Zolang als je niet gewoon kan vertellen hoe het gekomen is blijf je er last van hebben.’

Hij draaide zich weer om en ging steunend op zijn elleboog naar buiten liggen kijken. In het licht van de maan leken de vuile ramen van matglas. Hij kon geen ster aan de hemel ontdekken.

‘Toen ik een halfjaar was kreeg ik bronchitis. Naast mijn wieg werd een kroepketel gezet met de tuit in de kap. Het wiegenkleed ging dicht. Onder de

ketel brandde een spirituslicht. Als het water ging koken kwam de stoom de wieg in. Dan ging het slijm loszitten. Op een dag raakte de tuit verstopt en het kokende water met gesmolten lood spoot tegen mijn slaap. Mijn linkeroog heeft maanden dichtgezeten. Ze wisten niet of het blind was. Later bleek dat het maar een millimeter gescheeld had. Mijn ouders zeiden tegen me dat de apotheek hun een kroepketel had gegeven waarvan de tuit gesoldeerd was. Maar er kan alleen gesmolten lood uitgekomen zijn als de ketel drooggekookt en gloeiendheet geworden was. Ze hebben me natuurlijk maar laten liggen zonder naar me om te kijken.'

'Dat weet je toch niet zeker. Je mag je ouders toch niet zomaar de schuld geven.'

'Natuurlijk weet ik het niet zeker, dat doet er ook niet toe,' schreeuwde hij. 'Maar voor dat kind van een paar maanden waren het zijn ouders die hem dat aangedaan hadden. Die hem er niet tegen hadden beschermd. Ik heb er het gevoel van overgehouden altijd in de steek gelaten te zullen worden. Als ik een boek uitleende moest er zolang een ander voor in de boekenkast staan. Ik kon niet tegen zo'n donkere open plek. Een open plek was een zwakke plek waardoor het gevaar mijn zolderkamer binnen kon komen. Als ik niets zat te doen en mijn vader zei, rust roest, voelde ik meteen dat litteken langzaam dieper mijn kop in roesten.'

Hij stond op en ging met zijn benen opgetrokken en zijn armen eromheen geslagen voor het raam op de grond zitten.

'Toen ik een jaar of tien was liep ik een keer buiten. Ik had een vuurrode trui aan en een echte rijbroek en laarzen. Onze buurvrouw zei dat ik net een pierrot was. Trots liep ik verder. Op de hoek van de straat stond een man met zijn fiets aan de hand. Hij had een zwarte jas aan, bijna tot aan de grond. Hij grijnsde naar me en keek naar dat litteken en zei, jij gaat gauw dood.'

Hij veegde het zweet van zijn voorhoofd en moest een paar keer slikken voor hij verder kon gaan.

'Wat een rotzak,' zei Elly met een slaperige stem.

'Mijn zolderkamer stond vol met dingen om het gevaar te bezweren. Schedels, platgereden padden, verdroogde vogels, de huid van een konijn die ik in de duinen gevonden had. Nergens in die huid zat een gat. Het was of dat konijn was gaan zitten en het vlees door zijn bek verder was gehuppeld. Als droge stokjes zaten zijn botten erin. Het klonk als een schooletui met potloden.' Hij bleef even luisteren naar haar ademhaling, toen vroeg hij: 'Slaap je al?'

'Ik lig stilletjes te luisteren,' zei ze. 'Enge dingen allemaal. Dat je ouders dat

goed vonden dat je dat allemaal het huis in sleepte.'

'Ze kwamen nooit op mijn kamer. Ze lieten me maar aanknoeien. Ze interesseerden zich niet voor mijn eigenaardigheden, zoals ze het noemden. Ze begrepen niet waarom ik die dingen om me heen verzamelde. Waarom ik geen vriendjes

had en alleen met dieren omging. Een dier let niet op je, dat kijkt alleen naar de uitdrukking van je gezicht.' 'Allemaal alleen om zo'n vlekje op je slaap.' 'Het gaat onder mijn haar nog een heel stuk door.' 'Dat is toch niet te zien.' 'Toen ik klein was moest ik mijn haar heel kort dragen. Ik voel nu nog die kouwe tondeuse op mijn slaap drukken alsof hij ieder ogenblik door mijn schedel zou kunnen gaan.' 'Waarom lieten je ouders je haar dan niet een beetje langer groeien?' 'Ze begrepen het niet. Het kon ze ook geen donderschelen,' schreeuwde hij. 'Iedere veertien dagen zat ik op een met de bijbel en het martelarenboek opgehoogde stoel met een laken om me heen. Ik huilde van woede. Het draaide er altijd op uit dat ik een klap voor mijn kop kreeg. Je bent een onhandelbaar kind, zei mijn vader. Dwars en ongezeglijk. Gekrulde haren, gekrulde zinnen. En hij knipte me tot op het bot kaal.' Hij stond op en kroop in bed. Elly sloeg de dekens over hem heen en streelde over zijn gezicht. 'Huil je nou,' vroeg ze. 'Nee,' zei Eric. 'Zweet je dan zo?' Hij gaf geen antwoord. 'Je moet alles vergeten,' zei ze. 'Ik vind je fijn zoals je bent.' Ze trok zachtjes aan hem. 'Kom maar bij me,' zei ze smeltend. 'Kom maar op me liggen, jongen, dan vergeet je alles. Dan doe ik mijn dijen van elkaar en dan denk je nergens meer aan.' Verkramp bleef hij liggen, met zijn vuisten stijf dichtgeknepen terwijl het zweet langs zijn gezicht liep. Hij zag zijn broer zijn arm naar hem omhoogsteken en toen sterven. Hij dacht aan wat De Spin gezegd had. Je schuift een klein skelet bij een vrouw naar binnen en dan zit ze na negen maanden met een dood kind. De Spin is er beter aan toe dan ik, dacht hij. Die durfde gewoon van zijn boeken af te stappen in het niets.

Elly boog zich over hem heen en veegde met een punt van het laken zijn gezicht af.

'Als jij doet of je dood bent doe ik het ook maar,' zei ze zacht.

Ze ging liggen en trok de deken tot over haar oren. Even later hoorde hij aan haar ademhaling dat ze sliep.

Nog half in slaap voelde hij naast zich. Door de warmte en zachtheid van het lichaam waar zijn hand over gleed werd hij met een schok wakker. Hij schoot overeind en ging op de rand van het matras zitten. Het raam was beslagen en goudkleurig van de ochtendzon. In de dakgoot hoorde hij een duif koeren. Agressief en grommend gehijg. Alsof die krop een blaasbalg was die met geweld opengetrokken en dichtgeperst werd. Wrevelig en met

verwondering keek hij naar Elly. Ze sliep nog. Als vlas zaten haar haren over haar gezicht geplakt. Ze had haar duim in haar mond.

Ze is eruit geweest vannacht, ze heeft haar nachtjapon aangetrokken, dacht hij. Ze had het koud of ze wilde me niet meer tegen zich aan voelen.

Hij trok zijn onderbroek en trui aan en sloop het kamertje uit. Voorzichtig liep hij over de golvende zoldervloer. Hij liet de ladder in het rommelhok zakken en klom naar beneden. Even bleef hij voor de spiegel staan met de afgeschilferde foelie.

Daar heb ik haar voor het eerst in gezien, dacht hij. Ze leek te leven omdat het was of haar lichaam onder de sproeten zat. Je ziet de afdruk van het voetstuk nog op het tafelblad. Een minder stoffig ovaal.

In het leerlingenatelier liep hij behoedzaam op zijn blote voeten tussen de blauwe scherven van de fles van het stilleven van De Spin door naar het fonteintje en dronk een handje water. Hij zag dat Elly de spiegel schoongemaakt had. Met moeite moest ze de paarsblauwe verfvlek eraf gekregen hebben. Je

zag het alleen nog als je wist waar hij gezeten had.

Hij liep naar de tors en pakte haar uit het stilleven vandaan.

‘Je bent ijskoud,’ mompelde hij. ‘Ik heb je lelijk in de steek gelaten vannacht. Kom maar mee, dan zal ik je weer warm maken.’

Hij nam haar mee naar het atelier van Van Grouw en legde haar op het divanbed. Toen deed hij zijn broek en trui uit en ging boven op haar liggen met zijn ene arm om haar schouders en een hand onder haar billen. Langzaam schoof hij heen en weer terwijl hij zich in het kussen boven de afgesneden hals vastbeet.

Ineens stond Elly krijsend in de deuropening.

‘Nou zie ik wat je doet! Nou begrijp ik waarom je me niet nodig hebt.’

Eric bleef hijgend liggen. Hij durfde haar niet aan te kijken. Hij voelde zijn pik langs het kleverig geworden gips ineenkrimpen. Huilend liep ze naar hem toe en trok met al haar kracht aan zijn haar. Van de tors af viel hij voor het divanbed op de grond.

‘Ik had het kunnen weten na die verhalen van gisteravond,’ schreeuwde ze. ‘Je bent een lafaard, je bent bang voor me omdat ik leef! Daarom kruip je bij zo’n stuk gips dat haar benen niet van elkaar kan doen! Jij bent niet goed.’ Ze sloeg op haar linkerslaap en schreeuwde schel met overslaande stem: ‘Die vlek daar is niet zo erg! Maar jij hebt een vlek hier, in je kop! Daar ben je rot!’

‘Dat had je niet moeten zeggen,’ schreeuwde Eric terwijl hij opsprong.

Elly sleurde de tors van het divanbed en hief hem omhoog.

‘Het weegt niets,’ schreeuwde ze. ‘Ze is helemaal hol!’

Vlak voor Eric, die op haar toe kwam lopen, gooide ze de tors op de grond. De helwitte scherven vlogen het atelier door.

Eric sprong op haar af en klemde zijn handen om haar hals. Hij had haar zo stevig vast dat ze zich niet verweerde. Hij hoorde het kraakbeen van haar luchtpijp onder zijn duimen kraken.

Ineens verslaptte haar lichaam alsof er een visblaas in haar kapotknapte. Haar opengesperde ogen draaiden weg. Eric liet haar los. Even leek het of ze stond. Toen zakte ze weg in haar gebloemde nachtjapon.

Voorzichtig zette Eric de in elkaar gepaste scherven van het

bovenstuk van de tors op het in elkaar gezette onderlichaam. Hij drukte het stevig aan, wachtte een poos en liet het toen los terwijl hij zijn adem inhield. Even bleef ze staan alsof ze in haar oude glorie hersteld was, maar toen schoten de buik en de dijen vol naden alsof de stukken gips ijsschotsen waren die in bewegend water van elkaar dreven. Toen zakte ze in elkaar tot een hoop scherven. Moedeloos bleef hij er een tijd naar staan kijken, daarna begon hij opnieuw de dijen en buik in elkaar te zetten. Maar ineens vloekte hij en maaide woest de scherven op de grond. Toen pakte hij het antieke geweer uit de kast en stampte met de achterkant van de kolf net zo lang op de brokstukken tot alles vergruizeld was. Hoestend liep hij uit het opwolkende witte stof weg, gooide het geweer neer en ging op de grond tegen de muur zitten naast een berg lege conservenblikken.

Ik heb het al wel honderd keer geprobeerd, dacht hij. Ze komt niet terug. Een fractie van een seconde, dan is het voorbij. Een herinnering die ik nog niet eens een tel vast kan houden.

Hij snoof diep en keek naar de met planken dichtgespijkerde kast. Onder de deur uit kwam een stuk van de gebloemde nachtjapon van Elly. De stof was groezelig en vlekkerig geworden van het vocht dat er ingetrokken was.

Het stinkt niet, dacht hij. Alles stinkt hier. De hele boel is verrot, de rotzooi staat op instorten. Ik zou die planken voor de kast vandaan moeten wrikken en hem opendoen. Oog in oog. Geen angst meer. Kijken hoe de dood is.

Hij probeerde aan Elly te denken zoals ze eruitgezien had op het lampenkappenatelier bij d’Ailleurs, zoals ze met haar rug naar hem toe zat voor het raam en omkeek als hij haar riep. Even zag hij haar gezicht met een schalkse lach, gaaf, met het glanzend blonde haar eromheen in dikke golven.

Maar dan kwam haar schedel erdoor waarlangs het vlees vlokkig wegdroop. Heb ik dat gezien, vroeg hij zich af. Heb ik haar zo lang bij me gehouden. Ik moet die kast bewaken, die mag nooit meer open. Ik blijf hier toch altijd.

Op handen en voeten kroop hij naar de stapel schilderijen die hij de laatste maanden gemaakt had en zette ze uit tegen de muur. Vijandig bekeek hij ze een voor een door zijn oogharen. Hij pakte het laatstgeschilderde zelfportret en zette het op het fonteintje in het volle licht. Voor het eerst had hij het litteken op zijn gezicht geschilderd. De haarlok was omhooggeveegd en een paarsbruine vlek viel als een schaduw over zijn linkerslaap. Hij lachte er spottend op. Zijn tanden glommen tussen zijn vaalrode lippen.

‘Mijn oogleden zijn te rood,’ mompelde hij. ‘Ik krijg scheurbuik. Dat is onontkoombaar. Ik heb in geen halfjaar meer iets gegeten dat vers was. Het tandvlees gaat bloeden.’

Hij pakte een stoel en bleef naar het zelfportret kijken tot het donker werd. Toen klom hij in het berghok omhoog naar de zolder en ging op het matras liggen.

Hij wist zelf niet hoe lang hij naar het geluid had liggen luisteren voor het tot hem doordrong dat het klokken waren. Het kon een paar minuten geweest zijn maar ook de hele ochtend. Hij stond op en keek naar buiten. Van de huizen hingen vlaggen naar beneden. Door het gedreun van de klokken heen hoorde hij radio's schetteren en een fanfare tussen de huizen opklinken. Het is voorbij, dacht hij. Ik kan weggaan. Ik kan gewoon de straat op lopen. Maar ik moet bij de kast blijven. Ik kan de doden tellen, er is niemand meer over.

Wankelend liep hij over de zolder naar de ladder en klom naar beneden. In het leerlingenatelier liep hij versuft naar het fonteintje om een hand water te nemen, maar hij schrok ineens van het lachende zelfportret dat hij erop gezet had. Hij pakte het op en zette het op de ezel. Toen liep hij naar het fonteintje terug, draaide de kraan open en zette zijn mond eraan en dronk gulzig. Ineens hoorde hij een deur slaan beneden. Van de binnenplaats klonken hol stemmen op. Hij draaide de kraan uit en keek voorzichtig langs het raamkozijn naar beneden. Op de binnenplaats stonden drie mannen in blauwe overalls. Ze hadden groene helmen op. Twee hadden een sten- gun op hun borst hangen, de derde hield hem in zijn hand. Toen verscheen ook de oude man binnen zijn gezichtsveld. Hij was zo mager dat het leek of zijn kleren om staken hingen.

Hij heeft me verraden, dacht Eric. Hij wijst ze de weg en brengt ze hier. Eén tegen allen.

Ineens zag een van de mannen hem en wees omhoog. Eric deinsde achteruit. Hij hoorde ze bonken op de deur. Zonder aarzelen liep hij naar het antieke geweer toe en raapte het op. Terwijl hij naar het raam liep klemde hij de kolf

onder zijn oksel, de loop hield hij met allebei zijn handen omklemd. Snel liep hij naar voren en stootte het geweer door het glas. Door de verbrijzelde ruit keek hij de man, die in elkaar dook en schoot, lachend aan.

16

Op de Stationsweg bleef hij voor de bloemenwinkel staan en haalde het biljet van honderd gulden uit zijn achterzak.

De Spin heeft geweten dat mijn broer dood zou gaan, dat ik geld voor bloemen nodig zou hebben, dacht hij.

Hij ging de winkel in en bestelde een krans van laurierkers bladeren met witte lelies, die de verkoper, waarschijnlijk omdat het voor grafwerk was, leliën noemde.

‘Om zo’n royale krans hoort een lint,’ zei de verkoper. ‘Anders is het net een ei zonder zout. Rust zacht, vind ik persoonlijk een hele mooie tekst. Die is ook erg gewild.’

‘Een laatste groet, zet u dat er maar op,’ zei Eric. ‘En dan een kaartje erbij. Met innige deelneming, Ria.’

‘Een laatste groet,’ zei de man met een griezelende uitdrukking op zijn gezicht. ‘Is dat niet een beetje een kouwe douche voor de nabestaanden. Het klinkt zo definitief, hè.’ ‘Het is ook definitief,’ zei Eric. ‘Degene voor wie die krans bestemd is, is morsdood.’ Hij gaf het adres op en betaalde. Toen hij de winkel uitkwam en wilde oversteken zag hij meneer Rozier die met zijn fiets aan de hand zich bukte en iets uit de goot opraapte. ‘Net hebt u de verhouding tussen mij en mijn verloofde verstoord en nu betrap ik u weer op het vergaren van bukshag, meneer Rozier,’ zei Eric streng. Meneer Rozier keek hem angstig en schuldbeust aan, toen lachte hij ziekelijk.

‘Ik liet mijn sigaret vallen, meneer Van Poelgeest.’ ‘Laat zien,’ zei Eric gebiedend en pakte zijn pols vast. ‘Precies wat ik dacht. Het mondgedeelte is nog nat. Maar niet van uw spuug.’ Meneer Rozier lachte verlegen. ‘U weet toch dat ik niet rook.’ ‘De Duitsers loeren op u.’ ‘Op mij?’ ‘U bent staatsvijand numero één. U verspreidt ziekte en ellende, net als de rioolratten.’ ‘Ik toch niet, meneer Van Poelgeest.’ ‘Kijkt u eens goed naar die peuk die u in uw hand hebt. Ziet u niet dat het uiteinde vochtig, ja zelfs slijmerig is? God mag weten wie dat in zijn mond heeft gehad.’ Meneer Rozier staaarde ernaar en knikte. ‘Houwt hem af en werpt hem van u,’ beval Eric. Meneer Rozier liet de peuk op de grond vallen en wreef hem onder zijn zool fijn. ‘Anders raapt een ander hem op,’ zei hij. ‘En dat gunt u hem niet.’ ‘Omdat u over ziekte sprak, is het maar beter dat niemand hem opraapt. Misschien zou ik ze kunnen verzamelen en ergens weggooien waar niemand komt.’ ‘Ik laat me niet beetnemen. U belooft me dat u het nooit meer zal doen of ik neem u mee naar

de Ortskommandant.”Ik zal het nooit meer doen,’ zei hij angstig. In de verte kwam een troep soldaten zingend over de spoorbaan de stad in. Meneer Rozier keek angstig om en liep met zijn fiets aan de hand snel door. ‘Denkt u echt dat ze me op de hielen zitten, meneer Van Poelgeest?’ ‘Geen twijfel aan! Ziet u niet dat ze een vaandel met zich meevoeren?’ ‘Nee, ik kijk niet meer om. Ik vestig maar de aandacht op me.’

‘Op dat vaandel staan twee grote letters, een B en een S. Weet u wat dat betekent?’

Meneer Rozier schudde zijn hoofd met kleine rukjes, blies zijn wangen bol en keek Eric angstig aan.

‘Houdt u zich maar niet van den domme. U weet heus wel dat BS bukshag betekent.’ Eric keek om en zei: ‘Eronder staat in kleine letters, maar uw ogen zijn veel te bol en te waterig om dat te kunnen lezen, een ieder die in het bezit is van bukshag wordt zonder vorm van proces ter plaatse neergeschoten. Abgeschossen, staat er zelfs.’

Snel stak meneer Rozier zijn hand in zijn zak en haalde er een pluk shag uit die hij langs zijn broekspijp op straat liet vallen. Toen keerde hij zijn broekzak binnenstebuiten en sloeg die uit.

‘Nu zal ik geen gevaar meer lopen, denkt u wel?’

‘Als u tenminste niet in het bezit bent van een klein scherp schaarstje dat de Duitsers wel eens op de gedachte zou kunnen brengen dat u daar de verbrande tabak mee van de peuken knipt.’

Meneer Rozier haalde een klein schaarstje uit zijn vestzak en gaf het aan Eric. ‘Wilt u het zolang voor mij bewaren,’ vroeg hij;

‘Geeft u maar. Mij fouilleren ze niet, ik heb een kaart.’

‘U geeft het me straks toch wel terug?’

‘Dat weet ik nog niet,’ zei Eric treiterig. ‘U hebt het toch niet meer nodig. Of wilt u het soms toch weer gaan doen. Denkt u er dan nooit aan dat aan de peuk die u oprapt misschien het speeksel zit van een man die net een vrouw op haar pruim gezoend heeft. Die vrouw is ziek, u begrijpt wel wat ze heeft. En daar sjouwt u maar mee rond. Uw broekzak wordt een doos van Pandora.’

‘Daar heb ik nooit bij stilgestaan,’ zei meneer Rozier.

‘U kunt de peuk oprapen van iemand die een besmettelijke ziekte heeft en zonder dat u het weet dood en verderf zaaien. Bijvoorbeeld van iemand die difterie heeft. Gesteld dat u zo’n sigaret aan mij verkocht en ik geef hem aan mijn broer. Die rookt hem op en de volgende dag heeft hij een dikke keel en door de taaie slijmdraden kan hij zijn mond niet meer opendoen. Dan moet hij

naar het ziekenhuis waar hij op een afschuwelijke manier sterft. Maar voor hij doodgaat zie ik hem nog. Ik mag niet bij hem komen want het is erg besmettelijk. Ik kan hem alleen achter een raam zien liggen. Voor hij sterft steekt hij zijn arm naar me omhoog en balt zijn vuist. Dan spreidt hij twee vingers, zoals je doet om er een sigaret tussen te houden en maakt een gebaar van roken. Daarna valt hij terug in het kussen en is dood. Maar ik weet het, ik heb het teken verstaan. Ik ben zijn moordenaar op het spoor.'

Terwijl hij sprak stroomde het zweet langs zijn gezicht. Hij greep de bovenarm van meneer Rozier beet en duwde hem bijna met fiets en al van het trottoir af.

'Meneer Van Poelgeest, u doet me pijn. Ik heb nooit een sigaret aan uw broer verkocht, ik zweer het.'

Eric liet zijn arm los.

'Natuurlijk niet,' zei hij. 'Mijn broer rookt niet eens.'

'Ziet u wel dat het waar is wat ik zei. Want wat zou uw broer met een sigaret moeten doen als hij niet rookt.'

Ze liepen de Breestraat in. De soldaten waren verdwenen. 21e moesten een zijstraat ingeslagen zijn, want het zingen klonk hol tussen de huizen op.

Voor Trianon bleven ze staan. Eric keek naar het bioscoopdoek.

Die trut staat er nog steeds op, dacht hij. Ze is geprolongerd. Ze mag nog een week met haar buik blijven draaien.

'Dat moet een hele zondige film zijn, meneer Van Poelgeest. Ik zou niet eens naar die foto's durven kijken.'

'Wanneer bent u erheen geweest,' vroeg Eric streng.

'Meneer Van Poelgeest, ik ben in grote haast. Ik moet meteen opstappen.'

Voorovergebogen naast zijn fiets begon hij te hollen, stepte een poosje onbeheerst en sloeg toen houterig zijn been over het zadel. Toen rammelde hij weg.

Eric liep de hal van de bioscoop in. Hij moest aan de man denken die daar toen gezeten had achter dat bord. Hij keek op de grond maar kon nergens een overblijfsel van het bloedspoor ontdekken. Er stond een blond meisje in een lichte regenjas naar de foto's te kijken. Eric ging vlak bij haar staan en keek naar haar gezicht. Ze is niet lelijk, dacht hij. En ze heeft stevige kuit en niet van die afgezakte heupen. Van foto tot foto liep hij naar haar toe, totdat hij vlak naast haar stond. 'Heb je soms zin om vanavond naar de film te gaan,' vroeg hij. Ze keek hem aan met koele blauwe ogen. 'Ja, maar niet met jou,'

zei ze en liep langs hem heen de bioscoophal uit. Het is gewoon een rotmeid, dacht hij. Ze had een wipneus en grauwe tanden. Je zou niet eens naar zoiets moeten kijken als je Marika Rökk bijna naakt voor je ziet. Ze heeft niet eens mijn gezicht goed gezien. Hij keek nog even naar de foto's en liep de hal uit. Voor de academie stond een vrachtwagen. Een man was bezig houtblokken in de vergasser te gooien. Uit de academie kwamen twee WA-mannen met koffers die ze in de laadbak schoven. Achter hen aan kwam Van Grouw naar buiten met een doos waaruit mappen en rollen papier staken. Nadat hij die aan een van de WA-mannen had gegeven sloeg hij het stof van zijn uniformjas en wilde weer naar binnen gaan. Hij bleef staan toen hij Eric zag aankomen. 'Dat doet me plezier, dat ik jou nog even zie,' zei Van Grouw. Kameraadschappelijk sloeg hij zijn arm om Eric's schouder en nam hem mee de academie in. Op de binnenplaats zetten de twee wa-mannen het even op een hollen om ze te passeren. Even later kletterden hun laarzen uitgelaten over de houten trap. Tussen de invalidenwagens in het materiaaldepot van het Groene Kruis stond de oude man met onverholen leedvermaak misprijzend te kijken. 'We zijn een beetje aan het verhuizen,' zei Van Grouw luchtig en liet Eric voorgaan naar boven. 'Nu de Amerikanen zo dichtbij komen wordt het tijd om orde op zaken te stellen. We knijpen er niet tussenuit hoor, zoals zovele laffe partijgenoten. Daar is ook geen enkele reden voor. De Führer weet heus wel wat hij doet. Hij laat ze binnenkomen en ze lopen als ratten in de val.' In het leerlingenatelier bleef hij voor Eric's stilleven staan en keek er met voldoening naar. 'Dat stilleven ben je potig aan het opzetten,' zei hij. 'Moet je maar eens opletten, als je er zo een stuk of tien geschilderd hebt schud je ze uit je mouw.' Hij keek Eric ineens oplettend aan en zei: 'Wat zie jij er pips uit. Ben je ziek? Eet je wel genoeg?' 'Mijn broer is gisteren gestorven,' zei Eric. Van Grouw bleef hem even somber en vorsend aankijken en zei toen: 'Afschuwelijk, dan kan ik me indenken dat je er niet al te florissant uitziet. Was hij ouder dan jij?' Eric knikte. 'Waar is die jongen aan gestorven?' 'Difterie.' 'Kan je daar zomaar aan doodgaan,' vroeg hij. 'Als je niet ingeënt bent en ze zijn er te laat bij, wel.' Van Grouw knikte en liep even zijn atelier in om wat aanwijzingen te geven bij het pakken van zijn spullen. Even later kwamen de wa-mannen er weer uit met ieder een koffer in de hand en een doos onder de arm, vrolijk als padvindders. Ze groetten Eric hartelijk alsof hij een medeplichtige was. 'Je zult me hier voorlopig niet meer zien,' zei Van Grouw die achter ze aan het atelier uit kwam. 'We trekken naar ons hoofdkwartier op De Burcht. Als de oorlog voorbij is kan ik weer aan de kunst denken. Wie weet, houden we dan nog wel eens samen een expositie. Maar jij kan hier gewoon blijven werken.'

'Ik weet niet of dat mogelijk is. Misschien moet ik wel naar huis want ik heb geen geld meer om mijn kamer aan te houden.'

‘Werkje dan niet meer op dat lampenkappenatelier?’

‘Daar is geen werk meer voor me.’

Van Grouw kneep even zijn ogen dicht alsof hij diep nadacht. Toen liep hij weer zijn atelier in en wenkte Eric.

‘Wat zou je ervan denken als je hier een poos kwam logeren? Ik kom hier waarschijnlijk een hele tijd niet meer. Ondertussen breken ze misschien de boel af. Als jij hier als huisbewaarder optreedt, kan je hier wonen en werken. Er staat daar een divanbed, er is een kachel, kolen vind je in die diepe kast. En hier is van alles te eten,’ zei hij terwijl hij een paar kasten opendeed. ‘Voor maanden. Flessen rijst, bonen en erwten. Groente zelfs en andere conserven. De blikken zijn roestig, maar de inhoud is goed. Wat zeg je daarvan?’

‘Dat zou ik graag doen,’ zei Eric dankbaar.

‘Dat dacht ik ook,’ zei hij. ‘Dat is dan geregeld. Hier heb je de sleutels. Deze is voor de buitendeur en de andere van beneden. Dan heb ik nog één verzoek.’ Hij haalde een brief uit een zak van zijn uniformjas en gaf die aan Eric. ‘Wil je deze brief even naar Kees de Spin brengen. Je weet waar het is, je bent al een keer bij hem geweest.’

Eric knikte en stak de brief in de binnenzak van zijn bontjasje.

Van Grouw gaf hem een hand en liep naar de deur. Daar draaide hij zich om en zei: ‘Als ik terugkom staat het hier vol met schilderijen.’

Vanaf het kerkplein zag Eric dat voor het raam van het atelier van De Spin een laken was gespannen. Er zaten grote bruine kringen in met grillige kartelranden.

De Spin zal toch niet weg zijn, dacht hij en zag de tafels vol flessen voor zich met de gipsen beeldjes van Napoleon erbovenuit in het gore licht dat door dat vuile stuk katoen moest komen. Misschien is hij er ook wel vandoor uit angst voor bijtjesdag. Heeft hij gehoord dat de geallieerden al in Breda zitten.

Hij liep de straat in en belde aan. Nadat de klank van de bel in het huis was weggestorven bleef het doodstil. Hij keek naar de ramen. Niets bewoog. Hij belde nog eens en nog een keer. Toen zag hij de vitrage bewegen, verder niets. Hij hield de brief op en ging er nadrukkelijk mee heen en weer. Weer wachtte hij een hele poos. Toen hoorde hij de tochtdeur slaan. De deur ging langzaam open en het oude grijze vrouwtje verscheen.

‘Ik heb een brief voor uw zoon van Van Grouw,’ schreeuwde hij bijna en hield de brief voor haar op.

Ze keek er niet naar. Met gebogen hoofd bleef ze staan, haar armen slap

langs haar lichaam.

Eric liep langs haar heen de hal in. Meteen gooide ze krachtig de buitendeur achter hem dicht. Toen hij de tochtdeur achter zich dicht wilde laten vallen stak ze ineens met een onverwachte snelheid haar voet ertussen en kwam achter Eric aan. Toen hij de trap opliep zag hij haar de achterkamer ingaan. Het moest daar nog verduisterd zijn want het was of ze in de nacht verdween.

Op de overloop bleef hij staan. Het was doodstil in huis. Geluidloos liep hij naar het atelier van De Spin en klopte op de deur. Toen bleef hij staan luisteren, met ingehouden adem. Het was of je de stilte kon horen ruisen. Hij liep naar de kamer ernaast en klopte daar aan. Daarna opende hij voorzichtig de deur en stak zijn hoofd om de hoek. De boeken stonden niet meer tegen de muur opgestapeld maar lagen in rijen op de grond. Het leek of de vloer even scheef had gestaan en ze allemaal naar een kant gevallen waren.

Hij moet ervandoor zijn, dacht Eric. Hij heeft zijn lievelingsboeken meegenomen. Nummer 18 en 126 en 98. En misschien ook wel nummer 53 en 243. Hij heeft ze in een koffer gegooid, de foto's van zijn dashond bij zich gestoken en een laken voor het raam gespannen. Zonder zijn moeder iets te zeggen is hij vertrokken.

Eric deed de deur dicht en bleef weer staan luisteren. Ineens dacht hij dat hij uit het atelier van De Spin het geluid van vallende druppels hoorde komen alsof het dak lekte.

Hij moet daar zijn, schokte het door hem heen. Misschien is hij met een proef bezig. Daarom heeft hij een laken voor het raam gespannen, om zich nog beter te kunnen concentreren.

Voorzichtig deed hij de deur open.

De Spin hing in het midden van zijn atelier aan een van de haken van de schommel, met zijn gezicht naar het raam, precies in de kruising van paden tussen de vier tafels. Vlak bij hem stond een krukje met een stapel boeken erop. Onder hem lag een plas troebel vocht die in het zeil was uitgebeten.

Hij heeft zijn lievelingsboeken ervoor gebruikt, dacht Eric. Ik wil niet weten welke het zijn, ik zou die boeken nooit meer kunnen lezen. Hij is erop gaan staan met het koord om zijn nek en ernaast gestapt. Toen hij hing heeft hij nog terug gekund. Hij had alleen maar een been opzij hoeven steken. Misschien komt het door die dashond waarover hij me verteld heeft. Hij heeft het waarschijnlijk diezelfde middag gedaan, anders was de vloer niet zo uitgebeten.

Toen hij naar het raam liep moest hij De Spin opzij duwen om erlangs te kunnen. Hij voelde de kou van dat lichaam door de kleren heen. De schoenen

bengelden even tegen de stapel boeken, de flessen rinkelden. Het laken zat met punaises zorgvuldig aan het raamkozijn vastgeprikt. Eric trok het van onderen los. De foto's van de dashond lagen er nog achter op de vensterbank. Hij pakte er een en stak die zonder ernaar te kijken bij zich. Toen draaide hij zich om en keek naar het gezicht van De Spin. Zijn bril was beslagen en een beetje van zijn neus gezakt. Zijn ogen waren halfgesloten alsof hij over zijn brillenglazen heen in de verte staarde. In dat stijflicht dat door het laken kwam leek zijn huid lichtgrijs. Zijn wangen waren ingevallen. Zijn mond stond open alsof hij naar aas hapte.

Ineens rook Eric een lucht van bedorven voedsel en urine. Het was of hij het op zijn tong proefde, of het zijn keel binnenstroomde en hem ging verstikken. Hij rende van het raam weg en wrong zich woest tussen de tafels en het lichaam van De Spin door dat heen en weer ging zwaaien en met zijn benen om zich heen sloeg. De flessen vielen bijna allemaal tegelijk om met een hels gerinkel, de gipsen beeldjes van Napoleon vielen ertussen aan scherven, de loden gewichtjes schoten langs de muren omhoog en langs het plafond bewoog het web van draden. Toen hij de kamer uit stormde hoorde hij beneden een deur slaan. Bij drie, vier treden tegelijk sprong Eric de trap af, zijn mond open, zijn kaken stijf alsof hij gilde.

Hij rende de Lammenschansweg af alsof hij achtervolgd werd. In het plantsoen viel hij hijgend op een bank neer. Hij verborg zijn gezicht in zijn handen. Tranen liepen uit zijn ogen maar zijn gezicht voelde keihard aan van die jacht. Toen hij een poos zo gezeten had veegde hij zijn ogen af aan zijn mouwen en haalde de brief voor De Spin uit zijn binnenzak. Hij scheurde hem open en ging met zijn ellebogen op zijn knieën zitten lezen.

Beste Kees,

Ik geloof dat het beter is als je zo snel mogelijk naar je familie in de Achterhoek gaat. Als je mij even bericht stuurt kan ik wel voor vervoer zorgen.

Europa wordt van twee kanten in elkaar gedrukt, we hebben vergeefs gestreden. Zo denk ik er nu over maar hopelijk zie ik de toekomst te somber in. Wij gaan naar ons hoofdkwartier in De Burcht. We zullen ons tot het uiterste verdedigen.

Hoe ook ons beider lot zal zijn, ik zal altijd met diepe vriendschap en respect aan je blijven denken, Je toegenegen kameraad, Frits van Grouw

Hij wist dat alles verloren was, dacht Eric. Daarom heeft hij me de academie en al dat voedsel gegeven.

Hij scheurde de brief in snippers en stopte die in de enveloppe. Daarna haalde hij de foto van het hondje uit zijn zak.

Het is gewoon een rothondje, dacht hij. Nog weerzinwekkender dan Paddeltje. Een kachelpijp op pootjes. Het is geen wonder dat hij geen woord kon uitbrengen, hij is zo vet als modder. Hij heeft hem natuurlijk steeds iets lekkers gegeven om hem aan het praten te krijgen. Op den duur leek het bijna of hij sprak omdat hij niet meer kon blaffen van de vetzucht. Ik kan niets meer voor De Spin doen. Als ik naar de politie ga, pakken ze me meteen op. Hij moet maar blijven hangen tot zijn nek doorgerot is en hij vanzelf naar beneden komt.

Hij scheurde de foto in smalle repen en stopte die bij de brief in de enveloppe. Terwijl hij er met al zijn kracht een prop van kneep liep hij door het gras naar de Singel en gooide hem in het water.